

Irja Lehtonen

**”OLLEN ALITUISENA HAITTANA
YLEISELLE JÄRJESTYKSENPIDOLLE”**
Naisirtolaisuus Tampereella 1927 – 1936

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Irja Lehtonen: ”Ollen alituisena häittana yleiselle järjestyksenpidolle” - NAISIRTOLAISSUUS
TAMPEREELLA 1927 – 1936
Pro gradu -tutkielma, s. 110
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2022

Tutkielma käsittelee irtolaisnaisia Tampereella vuosina 1927–1936, tähän sisältyvät niin tampere-laisnaiset kuin muualta Suomesta kaupunkiin saapuneet. Tarkoituksena on selvittää, millä irtolais-asetuksen perusteilla, missä määrin, ja minkä ikäisiä naisia pidätettiin, kuulusteltiin ja passitettiin vankivaunussa maaherran irtolaistutkintaan Hämeenlinnaan sekä keskeisimmät pidätyspaikat. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös muita pidätykseen vaikuttaneita tekijöitä, kuten juopumus, epäsiive-lisyys ja haureuden harjoitus. Tamperelaisnaisista selvitetään sosioekonomiset taustatekijät, koulu-tus, sekä työ- ja terveyshistoria.

Pääasiallisena lähdeaineistona on käytetty Tampereen poliisilaitoksen huolto-osaston irtolaispöytäkirjoja vuosilta 1927–1932 ja kuulustelupöytäkirjoja vuosilta 1933–1936. Näissä pöytäkirjoissa on kuulusteltu kaikki maaherran irtolaistutkintaan tutkimusajankohtana passitetut naiset. Pöytäkirja-aineistoa tarkastellaan myös laajemmassa kontekstissa tutkielman eri osa-alueisiin suhteutettuna, osin sosiaalitieteiden- ja osin historiantutkimukseen tukeutuen. Muita lähteitä ovat tutkimusajankohdan Aamulehti ja Tampereen kaupungin eri tahojen kunnalliskertomukset.

Tutkimusmetodina on sovellettu kategoria-analyysia, jonka avulla aineistoa on tarkasteltu kvalitatiivisesti ja kvantitatiivisesti. Irtolaisasetus, ja sen soveltaminen käytännön poliisityössä, oli lainsäädännön kautta tuotettua kategorisointia sosiaalisesti huono-osaista ihmisryhmää kohtaan. Asetukses-sa määriteltiin yhteiskunnalliseksi ongelmaksi ne, jotka käyttäytyivät aikansa normeista poikkeaval-la tavalla. Irtolaisasetuksen keskeisiä määritelmiä ja muita pidätykseen vaikuttaneita tekijöitä on jaettu tässä tutkielmassa omiin kategorioihinsa.

Teoreettisena viitekehystenä on Michel Foucault'n (1975) niin kutsuttu vallan teoria. Hän tarkastelee erilaisten kurinpidollisten instituutioiden hallinnan menetelmiä, niiden tavoitteita ja rangaistusmuotoja. Näitä olivat muun muassa normeista poikkeavalla tavalla elävien yksilöiden oikeuksien riistäminen, tarkkailu ja rankaisu. Yhteiskuntajärjestelmään sopeutumattomat tuli saada noudatta-maan erilaisiin sääntöihin perustuvaa järjestystä ja huolehtimaan omasta toimeentulostaan.

Tutkielmassa on selkeästi osoitettu, että suurin osa maaherran irtolaistutkintaan vuosina 1927–1936 passitetuista naisista oli alle 30-vuotiaita, ulkopaikkakuntalaisia ja heidät passitettiin vankivaunuun Tampereelta ainoastaan kerran. Tamperelaisnaiset olivat pääasiassa kaupunkiin työnetsintään muualta muuttaneita, kansakoulun käyneitä ja tehtaantyöläisiä. Tulosten perusteella on selvää, että irtolaisuus oli naisille väliaikainen, olosuhteista johtunut elämänvaihe, mikä valtaosalla johtui työt-tömyydestä ja sen aiheuttamasta varattomuudesta. Jotkut harjoittivat prostituutiota ja osalla oli ai-kansa moraalikäsitteistä poikkeavaa, aktiivista seksuaalista kanssakäymistä miesten kanssa.

Avainsanat: naisirtolaisuus, Tampere, 1920–1930-luku, yhteiskunnallinen kontrolli, poliisi, huono-osaisuus, epäsiiveellisyys, haureuden harjoitus, katuelämä

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

Liite 1. Valokuva

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimuskysymys, aineiston esittely, tutkielman rajaus.....	2
1.2. Metodi, teoreettinen viitekehys, tutkimusetiikka.....	7
1.3. Irtolaisuus käsitteenä.....	13
1.4. Aiempi tutkimus, käytetty kirjallisuus.....	15
1.5. Tutkielman rakenne.....	18
2. Tampere – irtolaisnaisten maakunnallinen keskus.....	19
2.1. Laman vaikutuksia.....	21
2.2. Yhteiskunnallista apua ja kontrollia.....	22
2.3. Sopeutumisvaikeuksia.....	27
3. Siveysostaston ja maaherran määräämät toimenpiteet.....	32
3.1. ”Vankivaunuun”.....	38
3.2. Naisten passitukset maaherran irtolaistutkintaan.....	40
3.3. Irtolaiset yhteiskunnan marginaalissa.....	47
3.4. Irtolaisnaiset marginaalina marginaalissa.....	49
4. Irtolaisnaiset ja poliisi: pidätykset ja kuulustelut.....	50
4.1. Pidätyspaikat ja ajankohdat.....	51
4.2. Pidätykseen vaikuttaneet tekijät.....	63
4.3. Ulkopaikkakuntalaiset naiset – miksi Tampereella?.....	66
5. ”Tunnettu täällä tavoiltaan epäsiiveelliseksi”.....	68
5.1. ”Pakotettu antautumaan maksua vastaan haureuden välikappaleeksi”.....	72
5.2. ”Ollen väkijuomien liikuttamassa tilassa”.....	78
5.3. ”Ollen lopultakin tuotava kantamalla poliisilaitokselle”.....	81
6. Tamperelaisnaiset.....	85
6.1. Naisten sosioekonominen tausta ja koulutus.....	85
6.2. Naisten aiemmat työpaikat ja työpaikan menettämisen syy.....	89
6.3. Naisten terveydentila.....	91
6.4. Katuelämästä irtautuminen.....	93
7. Loppupäätelmät.....	95
8. Lähteet ja kirjallisuus.....	101
Liite 2. Elinkustannuksia ja rahanarvoa.....	110

Liite 1. Valokuva

1. Kuva: Tampereen poliisilaitoksen siveyösasto. Kuvaaja V.O. Kanninen, 11.1.1932. Vapriikin kuva-arkisto.

1. Johdanto

Pidemmän aikaa kuljeskellen täällä työttömänä ja antautuen epäsiiveelliseen elämään sekä juopotteluun, ollen alituisena haittana yleiselle järjestyksenpidolle.¹

Edellä esitetty ote on Tampereen poliisilaitoksen siiveysosaston kuulustelupöytäkirjasta vuodelta 1927. Irtolaisuudesta pidätetyksi ja kuulusteltavaksi oli joutunut 28-vuotias tamperelainen Anna, jonka elämäntapa ja alkoholinkäyttö aiheutti häiriötä lain ja järjestyksenpidon taholta katsottuna. Häneen kohdistui tämän lisäksi ympäristön, eli kaupunkilaisten, moraalista paheksuntaa. Elämäntapansa johdosta, aikansa lainsäädäntöön perustuen, Anna toimitettiin poliisiin kuulustelujen jälkeen maaherran irtolaistutkintaan, ja sieltä Lammin työsiirtolaan kärsimään irtolaistuomiota.

Aika ajoin julkiseen keskusteluun nousee kysymys siitä, kenellä, ja keillä, on oikeus näkyä ja kuluttaa aikaansa kaikille avoimessa kaupunkitilassa, erityisesti julkinen päihteidenkäyttö jakaa mielipiteitä. Jotkut toivovat kovempia otteita häiritsevästi käyttäytyvien ihmisten suhteen, kaivataan esimerkiksi näkyvämmiin kaduilla partioivia, ja häiriötilanteisiin puuttuvia, poliiseja tai vartijoita. Tampereen keskustassa on nykyään melko kattava kameravalvontajärjestelmä, mikä ei sinällään estä rikoksia ja kaikkea häiriökäyttäytymistä, mutta se toimii osana eri viranomaistahojen kontrollikoneistoa. Huolta herättää etenkin tiettyjen keskustan alueiden turvattomuus, niin sanotun tavallisen kaupunkilaisen näkökulmasta katsottuna. Viime vuosina on keskusteltu, päihdekulttuurin muututtua, huumausaineiden- ja muidenkin päihteiden sekakäyttäjien lisääntyneestä näkyvyydestä kaupungin keskusta-alueella. Etenkin Tampereen rautatieaseman takana sijaitseva Tullikamarin ympäristö on noussut näissä keskusteluissa toistuvasti esiin. Näihin seurueisiin kuuluu myös naisia, tosin vähemmistönä, jotka usein vaikuttavat olevan iältään nuorempia kuin ryhmän miehet. Päihteiden käyttöä julkisissa tiloissa ei juurikaan peitellä, samoin huumausaine- ja pillerikauppaa tehdään toisinaan melko avoimestikin.

Toiset puolestaan näkevät asian laajemmin yhteiskunnallisena ja sosiaalisena ongelmana, johon olisi kohdennettava erilaisia tukitoimenpiteitä. Ennaltaehkäisyllä ja varhaisella puuttumisella voitaisiin heidän mielestään välttyä yksilöiden syrjäytymiseltä, sekä sen seurauksena lisääntyviltä, monenlaisilta sosiaalisilta ongelmilta. Näissä keskusteluissa sosiaalista yhteiskuntavastuuta kannattavat saavat usein vasta-argumentteina kuulla muun muassa ennaltaehkäisyn, päihdehoidon ja muiden mahdollis-

¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

ten sosiaalisten tukimuotojen ja -palveluiden aiheuttamista kustannuksista. On käyty jopa keskustelua siitä, että hoidetaanko, ja missä määrin, esimerkiksi omilla elämäntavoillaan sairastumiseensa vaikuttaneita henkilöitä, kuten tupakoitsijoita, alkoholisteja ja narkomaaneja yhteiskunnan kustannuksella.

Tämän pro gradu -tutkielman tutkimuskysymykset, lähdeaineisto ja aikarajaus valikoituivat tutkimuskohteeksi henkilökohtaisen kiinnostuksen pohjalta. Pertti Haapala (1986) ja Jarmo Peltola (2008) ovat tarkastelleet Tampereen historiaa, arkea ja kaupunkilaisten elämää tavalla, mikä herätti mielenkiinnon perehtyä tarkemmin kaupungin huono-osaisten elämään. Tutkimuksen aiheena ovat nämä ulkopuolisten tuomitsemat, monin tavoin järjestäytyneen yhteiskunnan marginaalissa eläneet yksilöt, joiden elämää säädeltiin niin lainsäädännöllisesti kuin sosiaalisen paheksunnan kautta. Tutkimus paikantuu 1920–1930-lukujen Tampereelle, koska se tarjoaa kaupunkihistoriallisesti tarkasteltuna näkökulman talouden kasvukauden keskukseen ja sen sosiaalisiin ongelmiin. Eriasteisia vaikeuksia aiheutui useille tamperelaisille taloudellisen lamakauden seurauksena, joten tutkimuskysymysten kannalta on aiheellista huomioida myös aikakauden yhteiskunnallisia olosuhteita. Huono-osaisten, irtolaisten, yleisten naisten, alamaailman ja poliisin, sekä muidenkin viranomaistahojen, välisen kanssakäymisen tutkiminen on jäänyt aikansa suuressa, kasvavassa teollisuuskaupungissa vähemmälle huomiolle. Tämä tutkielma pyrkii osaltaan korjaamaan sitä.

1.1. Tutkimuskysymys, aineiston esittely, tutkielman rajaus

Tutkielmaan valikoituneen aineiston laajuus ja sen mahdollistama monitasoinen analyysi on osatekijänä siihen, että etsin tässä tutkielmassa vastausta kahteen kysymykseen. Pääkysymykseni on: *Milaisia kohtaamiset irtolaisnaisten ja poliisin välillä olivat?* Laadin aiheesta kartoittavaa perustutkimusta, joten tässä yhteydessä selvitän sitä, missä määrin poliisi passitti naisia maaherran irtolaistutkintaan ja mistä irtolaisuuden perusteista johtuen. Poliisin kuulustelupöytäkirjoista selviää myös naisten mahdollinen alkoholinkäyttö, epäsiiveellinen elämäntapa tai haureuden harjoitus, joita tarkastelen pääasiallisten pidätysperusteiden ohella. Ulkopaikkakuntalaisten naisten pöytäkirjoista selvitän niitä tekijöitä, miksi he olivat päätyneet Tampereelle. Alakysymykseni on: *Keitä olivat ne tamperelaisnaiset, jotka joutuivat irtolaisuudesta poliisin pidättämiksi ja vankivaunuun passittamiksi?* Tässä yhteydessä tarkastelutasoni on kollektiivibiografinen tutkimus, jonka avulla selvitän naisten sosioekonomiset taustatekijät sekä työelämä- ja terveyshistorian. Irtolaisuudesta vankivaunuun passite-

tuista suurin osa oli ulkopaikkakuntalaisia, joten tutkielman alakysymyksen ja tutkimustulosten kannalta ei ole oleellista selvittää heidän taustatietojaan. Aineiston perusteella on kuitenkin havaittavissa, että irtolaisnaisten taustat olivat tutkimusajankohtana hyvin saman kaltaisia.

Pääasialliset lähteeni tässä tutkielmassa ovat Tampereen poliisilaitoksen siveys-/huolto-osaston irtolaispöytäkirjat vuosilta 1927–1932 ja kuulustelupöytäkirjat vuosilta 1933–1936.² Näihin pöytäkirjoihin kirjattiin kaikki irtolaisuudesta maaherran kansliakuulusteluun Hämeenlinnaan toimitetut henkilöt. Toisena poliisilähteenä ovat siveysohjaston päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä vuosilta 1927–1931, päiväkirjoihin merkittiin kaikki siveysohjastoon pidätetyt. Poliisi teki heidän suhteensa tapauskohtaisesti päätöksen erilaisista jatkotoimenpiteistä, kuten vapaaksi tai maaherran irtolaistutkintaan. Olen sisällyttänyt tutkielmaan, aineistoa havainnollistaakseni, suoria lainauksia poliisin kuulustelupöytäkirjoista. Otteita olen valikoinut tarkastellen kaikkia 452 pöytäkirjaa kulloiseenkin osa-alueeseen sopivana. Joitakin lainauksia olen lyhentänyt tai tiivistänyt, tämän olen tehnyt siten, että lainauksen asiasisältö, tai sen mahdollinen tulkinta, ei ole muuttunut. Joitakin oman aikansa tyyppillisiä kielellisiä ilmaisuja, kuten yhdyssanoja, olen muokannut nykyistä kieliasua vastaaviksi.

Tutkittaessa erilaisia viranomaisasiakirjoja on huomioitava se, että ne ovat lainsäädännön ja viranomaistoiminnan tuloksena syntyneitä dokumentteja, joissa esimerkiksi irtolaiset esiintyvät toiminnan kohteena, eivät niinkään itsenäisinä toimijoina. He ovat aineistossa muun muassa syytettynä, parannettavina, opetettavina, vangittuina, kontrolloitavina, kuritettavina sekä julkisista ja yksityisistäkin tiloista poistettavina. Kontrollijärjestelmän seurauksena on ollut mahdollista luoda se lähdeaineisto, jonka avulla muutoin vaikeasti selvitettäviä irtolaisasioita on ylipäättään mahdollista tutkia.³ Virkatyönä laadituissa teksteissä vakiintuvat tietyt kielenkäytön ja maailman merkityksellistämisen käytänteet, sekä ajatukset siitä, mitä viranomaisuus on. Osa viranomaistekstien kielellisistä valinnoista on tietoisia, osa tiedostamattomia. Erilaiset työtehtävät ja kulttuuriympäristöt voivat näiden valintojen seurauksena normalisoida omanlaisen tavan tehdä viranomaistyötä ja tarkastella todellisuutta.⁴ Antti Häkkinen (2015) on esittänyt, että erilaisissa alaluokkaan liittyvissä tutkimuksissa on lähdeaineistona tavallisesti käytetty erilaisia juridisia dokumentteja, tilastoja ja raportteja. Tutkijoiden käytettävissä onkin massiivinen määrä kontrolliaineistoa, mutta vähemmässä määrin tutkimuskohteiden omakohtaisia kokemuksia tai muisteluita. Alaluokkiin liittyvissä tutkimuksissa eräs ongelma Miles Fairburn'n mielestä on se, että kuinka ratkaista erilaiset probleemat silloin, kun kyseessä

² Pöytäkirjat on luokiteltu Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipisteessä eri arkistoluokkiin, siitä johtuen osa on irtolais- ja osa kuulustelupöytäkirjoja.

³ Nygård 1998, 211; Nygård 1985, 14.

⁴ Heikkinen et al. 2000, 9, 17.

olevien yksilöiden ja ryhmien määrittelyn ovat tehneet oman aikansa kontrolliviranomaiset ja päättäjät.⁵

Heini Kainulaisen (2015) mukaan poliisin toimintaa kriittisesti tarkastelleet tutkimukset kehittyivät anglosaksisissa maissa 1960-luvulla. Ne paljastivat poliisiin liittyviä epäedullisia seikkoja, kuten puolueellisuutta, korruptiota ja rasismia. Tutkijat olivat kiinnittäneet huomiota useisiin tapauksiin, joihin liittyi vallan väärinkäyttöä ja poliisiväkivaltaa kohdistuen etenkin heikommassa asemassa oleviin. Kainulainen tuo esiin, että Päivi Honkatukia on osoittanut diskurssianalyysia käyttämällä sen, että poliisi ei ole tuottanut viranomaistyössään neutraalia aineistoa. Sitä määrittävät esimerkiksi yhteiskunnassa kulloinkin vallalla olevat käsitykset sukupuolesta ja seksuaalisuudesta, sekä eri aikakausien oikeudellisesta viitekehyksestä. Sisällöltään kuulustelupöytäkirjat ovat juridisesti määrittyneitä, eli poliisi on tiivistänyt niihin oikeudellisesti relevanttia tietoa. Koottu tieto on suodattunut poliisin kautta, joten kuulustelupöytäkirjat ovat aina poliisin tulkintaa tutkittavasta asiasta.⁶

Otin tarkasteltavaksi myös muita aikalaislähteitä, koska halusin avata niiden pohjalta sitä arkielämää, mitä naiset kaupungissa elivät. Toiseksi, edellä esitetyn mukaan pöytäkirjat viranomaisaineistona antavat kokonaistilanteesta hyvin yksipuolisen näkemyksen. Kuinka Tampereella suhtauduttiin irtolaisiin ja huono-osaisiin muutenkin kuin poliisin näkemyksen mukaan kirjattuna? Näitä aikalaisaineistoja edustaa Kansalliskirjaston digitoiduista aineistoista Aamulehti⁷ vuosilta 1927–1936. Asiasanoina olen käyttänyt: irtolais*, epäsiiv*, poliisi*, huonomain* ja köyhäin*. Paikallistason aineistoa ovat Tampereen kaupungin kunnalliskertomukset vuosilta 1927–1936, lähemmin tarkasteltuina etenkin sosiaalilautakunnan, köyhäinhoidon ja terveydenhoitolautakunnan kertomukset. Näistä painetuista lähteistä selvitän kunnallistasolla tapahtuneita toimenpiteitä, kuten erilaisten määrärahojen käyttöä oman aikansa huono-osaisten ja syrjäytyneiden hyväksi, sekä oliko tarjolla kunnallista köyhäinapua ja jos oli, niin millaista.

Omille aikakausilleen tyypillinen retoriikka on havaittavissa myös erilaisissa hallinnon virkateksteissä, joista se on kulkeutunut lehdistön välityksellä myös ihmisten arkipuheeseen. Hallinnon käyttämä kieli on aina aikakautensa ja sen aatemaailman ylläpitäjä ja tulkki. Vaikka viranomaiskieli on julkista, se ei kuvaa niitä kielellisiä valintoja, joita eri rooleissa ja eri tehtävien täyttämiseksi on tehty. Eräs lingvistiikan koulukunta korostaa Pirjo Hiidenmaan (2000) mukaan sitä, että tekstejä laaditaan ja tulkitaan aina yhteydessä siihen ympäristöön, jossa kirjoittajat ja lukijat toimivat ja elävät.

⁵ Häkkinen 2015, 26.

⁶ Kainulainen 2015, 55, 63, 65.

⁷ Vuonna 1881 perustettu Aamulehti oli kokoomuksen äänenkannattaja, joten se on osaltaan saattanut vaikuttaa uutisoinnissa valittuun näkökulmaan.

Koulukunta jakaa tekstit eri konteksteihin. Tekstin ideologinen konteksti on se aate- ja arvomaailma, jossa tekstillä koetaan olevan mielekäs merkitys. Toisena on lukijan konteksti, eli se tausta mitä vasten lukija tekstiä lukee. Kolmantena puolestaan tekstin tuottajan konteksti, eli se fyysinen ympäristö, jonka ehdoilla teksti on laadittu.⁸

Asioiden kielellinen määrittely ei ole Vesa Heikkisen (2007) näkemyksen perusteella maailman puoleetonta kuvaamista. Erilaisilla nimeämisisillä on mahdollista arvottaa ja ottaa kantaa. Heikkinen katsoo, että kieli on kehittynyt, ja kehittyä, jatkuvassa prosessissa – kun ihmisten ilmaisutarpeet muuttuvat, muuttuu järjestelmäkin. Kieli on kokonaisuudessaan valtaan liittyvää ja poliittista, ja se yhdistyy monin tavoin pyrkimyksiin vaikuttaa. Eri ihmisryhmiä koskevia asenteita on tuotettu ja ylläpidetty eri tavoilla, kuten valtiovallan teksteissä ja yksilöiden keskinäisessä kielenkäytössä. Havaitseminen kielitietoisuuteen on johtanut myös arvojen ja erilaisten perustavien merkitysten uudelleen arviointiin. Erilaisia asioita ja ihmisiä nimettäessä on valittu lisäksi se näkökulma, josta niitä on tarkasteltu ja luotu se normi, mihin niitä on verrattu.⁹ Nykyisen kaltaiseen viranomaiskieleen totuttuudelle on havaittavissa huomattava ero sen suhteen, millä tyyllillä poliisi on kuulusteltavien asioita ja naisten persoonallisuuspiirteitä kirjannut pöytäkirjoihin. Tässä yhteydessä on keskeistä huomioida se, että pöytäkirjoja ei ole tarkoitettu julkisesti luettaviksi.¹⁰ Tutkielmaan valikoidun aikakauden lehdistön tyyli oli niin ikään käyttäjä yliampuva, liioittelevaa ja voimakkaan asenteellista kieliasua.

Halusin sisällyttää tähän tutkielmaan myöskin viranomaisnäkemyksen irtolaisiin liittyen siten, että näkemys ei muodostu kuulustelupöytäkirjojen pohjalta, vaan saisin joitakin esimerkkejä kenttätason huoltopoliisityöstä. Tutkimusajankohdan viranomaisia ei tietysti ollut mahdollista tavoittaa, mutta sen sijaan haastattelin entistä vanhempaa rikoskonstaapelia, Lea Saarista (s. 1936). Hänen työuransa Tampereen poliisilaitoksen huolto-osastossa, vastaavan kontrollijärjestelmän sisälle positioituneena, kattoi vuodet 1961–1994. Etenkään naisten elämä ei vielä 1930-luvun lopulta 1970-luvun alkuun muuttunut merkittävästi, joten katsoin että Lea Saarinen on sen johdosta relevantti haastateltava. Maaltamuutto kaupunkeihin, naisten siirtyminen enenevästi työelämään ja korkeakouluihin, ehkäisytabletti ja yhteiskunnan vapaampi suhtautuminen esimerkiksi avioeroon ja avoliittoihin, alkoivat hiljalleen yleistyä ja näkyä käytännössä, arvoissa ja asenteissa noin 1960-luvun puolivälistä eteenpäin. Keskustelun edetessä olikin havaittavissa selkeitä yhtymäkohtia sekä 1920–1930-luvun irtolaisnaisiin, että viranomaistoimintaan käytännön tasolla. Toki on hankala haastattelun perusteella ar-

⁸ Hiidenmaa 2000, 23–26, 28.

⁹ Heikkinen 2007, 42, 52, 65, 90, 95.

¹⁰ Tämän tutkielman laatimisessa tarvittavaan aineistoon perehtyminen edellytti Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipisteen myöntämää tutkimuslupaa.

vioida, kuinka verrattavissa hänen kokemuksensa käytännön poliisityöstä ovat tutkittavaan ajankohtaan suhteutettuna, mutta tämä tarjoaa kuitenkin ikkunan kontrollijärjestelmän tarkasteluun, edes jollakin tasolla, myös sisältä käsin.

Koska tutkielmaan valikoitunut aineisto on laaja, samoin kuin tarkasteltu ajanjakso 1927–1936, oli tutkimuskysymystä aiheellista rajata. Edellä mainituista tekijöistä johtuen tarkastelen tässä tutkielmassa ainoastaan irtolaisuudesta pidätettyjä ja vankivaunuun passitettuja naisia¹¹. Tutkimusalueena on Tampere, koska etenkin kaupungeissa erilaiset sosiaaliset ongelmat, ja niistä aiheutuneet seuraukset, olivat havaittavissa monesta tekijästä johtuvina ja monin eri tavoin. Jotkut ajautuivat irtolaisväestöön olosuhteiden, kuten työttömyyden, aiheuttamana, toiset vaikuttavat ajautuneen yhteiskunnan laitamille omasta halustaan. Osatekijänä kaupunkivalintaan vaikutti myös se, että Tampereella kuulustelluista irtolaisnaisista ei ole aiemmin laadittu pitkäkhön aikavälin käsittävää perustutkimusta. Aikarajaus, kymmenen vuotta, valikoitui osaltaan sen johdosta, että halusin saada selkeämmän kuvan ilmiön laajuudesta. Lisäksi on havaittavissa, että etenkin taloudellisesti huonoina aikoina asenteet ja mielipiteet huono-osaisia ja heihin kohdistettuja tukitoimenpiteitä kohtaan kovenevat. Taloudellisina lama-aikoina naisten kynnys ryhtyä harjoittamaan prostituutiota voi alentua, esimerkiksi 1990-luvun laman näkyviä merkkejä olivat niin erotiikkaravintoloiden lisääntyminen katukuvassa, kuin lehdissä erilaisten seksuaalipalveluja myyvien yksityishenkilöiden pikkuilmoitukset. Joutuivatko 1930-luvun laman kokeneet naiset turvautumaan samoihin selviytymiskeinoihin? Aikarajaukseen vaikutti sekin seikka, että vuonna 1936 vuodesta 1883 voimassa ollut irtolaisasetus kumottiin ja uusi irtolaislaki astui voimaan vuonna 1937.¹² Toivo Nygårdin (1985) mielestä keskeistä irtolaisuustutkimuksessa on se, että ilmiötä tulkitaan niiden lainsäännösten ja hallinnollisten menettelyjen mukaan, jotka tutkimusajankohtana olivat voimassa. Irtolaisuus selviää historiallisena käsitteenä hänen näkemyksensä mukaan vasta silloin, kun on selvitetty ajankohdan voimassa olleet erilaiset säännöt, miten niitä sovellettiin, ja mitkä olivat ne eri viranomaiset ja elimet jotka niitä sovelsivat ja miksi.¹³

¹¹ Tutkielman kolmannessa luvussa esitän verrattaviksi miesten ja naisten vankivaunupassitusten lukumäärät.

¹² Irtolaislaki kumottiin v. 1986 ja sen tilalle tuli vuoden 1987 alusta voimaan päihdehuoltolaki.

¹³ Nygård 1985, 12.

1.2. Metodi, teorettinen viitekehys, tutkimusetiikka

Tutkielman aiheen laajuus, ja eri tarkastelutasot, edellyttävät monimenetelmäistä tutkimusotetta. Monimenetelmällisyys tarjoaa välineet tiedon tuottamiseen niin mikro- kuin makrotasolla. Tutkielmani tarkastelee tässä suhteessa molempia, mikrotasolla naisten yksityiselämään kuuluvia asioita, kuten koulutus-, työpaikka ja terveystiedot, jolloin sen voi sijoittaa soveltaen myös aikansa huono-osaisten naisten arkielämän tutkimukseksi. Makrotasolla tarkastelen huono-osaisuutta ja syrjäytymistä osana yhteiskunnallisia ongelmia ja aikansa lainsäädäntöä. Pirjo Markkolan ja Pertti Haapalan (2017) mukaan historiantutkimuksessa ryhdyttiin tarkastelemaan 1990-luvulla mikrohistoriaa arjen ja sen tutkimuksen kautta. Alkuun tutkimusaiheina olivat muun muassa nais- ja perhehistoria, jonka jatkona on ollut erilaisten kulttuuristen ilmiöiden tutkimus. He esittävät, että Marjatta Rahikainen (2003) jaotteli 1990-luvun ja 2000-luvun alun tutkimuksen viiteen teemaan: arki, rikos, nälkä, nauru ja muisto. Ne edustivat niin sanottua näkymätöntä historiaa, eli valtavirtatutkimuksen ulkopuolella olevia ilmiöitä. Rahikaisen näkemys on, että sosiaalishistorian eräänä keskeisenä tehtävänä on yhteiskunnallinen ja historiografinen kritiikki. Rahikainen näkee Markkola ja Haapalaa mukaillen suuren eron siihen, että sata vuotta sitten sosiaalishistoriallinen tutkimus legitimoiti aikansa sosiaalipolitiikkaa. Viime vuosikymmeninä tutkimus on puolestaan legitimoinut hyvinvointivaltion rakentamista.¹⁴

Julkisen ja yksityisen elämän erottaminen sai aikaan sen, että arjen käsite nimettiin täsmällisemmin. Tässä prosessissa muodostui ajatus, että koti ja perhe kuuluvat naisten toiminta-alueeseen ja työ, talous ja politiikka ovat miesten alueita. Tämän näkemyksen mukaan arkisuus pitäisi yllä sukupuolijakoa ja vahvistaisi yhteiskunnallista heteronormatiivisuutta, keskeisenä ajatuksena se, että sukupuolet ovat toisiaan täydentävät ja vastakkaiset. Käsitteenä ja ymmärtämisen muotona arki alkoi kehittyä teollistuvan yhteiskunnan myötä, agraariyhteisöt hajosivat ja kaupungeihin muutettiin työn perässä. Työväestön lisääntyminen kaupungeissa loi tarvetta erilaisille kulutushyödykkeille, jotka osaltaan muokkasivat ja vaikuttivat ihmisten arkielämään. Yksilöiden elämässä alkoivat näkyä erilaiset sosiaaliset ja ammatilliset roolit. Dorothy Smith'n (1984) mukaan arkea tulisi tarkastella erityisesti yhteiskunnan patriarkaalisten rakenteiden ja heteromiesten, eli käytännössä valkoisten valtaa käyttävien etujen, kulttuurin ja arvojen kautta. Rita Felski (2000) katsoo, että arjessa mukaudutaan käytäntöihin, käyttäytymissääntöihin ja oletuksiin joita jotkut pitävät itsestään selvinä. Totutut ja normatiiviset tavat toimivat usein suojelevina ja varjelevina tekijöinä, joihin kuitenkin voi sisältyä vallankäyttöä. Nämä opitut tavat kuvaavat sosiaalista todellisuutta, niillä viitataan normeihin ja erilaisiin

¹⁴ Haapala & Markkola 2017, 414–415.

sääntöihin, jopa pakkoihin. Tavat ilmentävät jatkuvuutta niin rakenteiden kuin yksilöidenkin välisessä vuorovaikutuksessa.¹⁵

Tutkielmani voi sijoittaa osaksi empiiristä aineistoa, jossa korostuvat sekä aineiston keräämis- että analyysimenetelmät. Näiden menetelmien tarkempi kuvaaminen tutkielman aineistoa analysoitaessa mahdollistaa esimerkiksi tutkimustulosten luotettavuuden tarkastelun. Yleisimmät laadullisen tutkimuksen keräysmenetelmät ovat havainnointi, haastattelut, kyselyt sekä erilaiset dokumentit, niin kuin tässä tutkielmassa poliisin pidätettyjen päiväkirjat, kuulustelupöytäkirjat ja kaupungin eri viranomaistahojen kunnalliskertomukset.¹⁶ Menetelmällisesti kyseessä on kvalitatiivinen, aineistolähtöinen tutkimus, joka tähtää tutkimuskysymysten kannalta oleellisten aineiston piirteiden kartoittamiseen, tunnistamiseen ja artikulointiin. Samoja menetelmiä on mahdollista hyödyntää myöskin kvantitatiivista aineistoa kerätessä, selvitän muun muassa naisten ja heidän vankivaunupassitustensa absoluuttiset lukumäärät.

Valitsin tähän tutkielmaan pääasialliseksi metodiksi kategoria-analyysin. Sen avulla voidaan tarkastella niin yksilöiden tapoja kategorisoida itsensä, toisensa ja erilaiset ilmiöt, kuin ulkoapäin tuotettua kategorisointia. Irtolaisasetus oli lakiin perustuva ja se mahdollisti poliisiviranomaisten toimenpiteet irtolaisnaisiin liittyen. Lisäksi muun väestön sosiaalinen paheksunta voi olla eräs ulkoapäin tuotetun kategorisoinnin muoto. Kategoria-analyysin avulla tehtävään laadulliseen tutkimukseen saa tarkempaa ja yksityisempää tietoa tutkittavien keskeisistä elämänvaiheista, tässä yhteydessä eri viranomaistahojen kirjaamana.¹⁷

Olen jakanut irtolaisuuden määritelmät, ja pidätyksiin vaikuttaneet muutkin tekijät, osuuksiin joita tarkastelen omina kategorioinaan, kuten työttömyys, varattomuus, asunnottomuus, epäsiiveellisyys, haureuden harjoitus, naisten alkoholinkäyttö ja poliisia vastaan tehty vastarinta. Tamperelaisten naisten osalta tarkastelen eri kategorioissa heidän sosioekonomista taustaansa, koulutustaan, työhistoriaansa ja terveydentilaansa. Lisäksi erittelen keskeisimmät pidätyspaikat, jotka tässä tutkielmassa ovat ei-personoituja kategorioita. Ei-personoiduilla kategorioilla voidaan tarkoittaa lisäksi erilaisia yhteiskunnallisia ja sosiaalisia järjestelmiä. Erilaiset kategoriat ovat keskeisessä roolissa kuvattaessa yksilöitä ja ryhmiä. Tähän liittyy osaltaan myös se, millaisia merkityksiä kulttuurisesti jaetuissa kokemuksissa erilaisten kategorioiden käyttäminen tuo esiin. Kategoriat voivat osaltaan tuottaa syrjintää yksilöiden kanssakäymisessä ja toiminnassa. Yhteiskunnalliset instituutiot joilla on selkeä tehtä-

¹⁵ Jokinen 2005, 14–15, 19–20, 24–25, 27, 29–30, 50, 73–74.

¹⁶ Tuomi & Sarajärvi 2002, 13, 20–21, 73.

¹⁷ Virolainen, 7.4.2020.

vä, kuten poliisi ja armeija, nojaavat tiettyihin, lakiin perustuviin sääntöihin ja ohjeisiin. Nämä instituutiot tuottavat rakenteellista kategorisointia. Kategorisoinnilla voidaan tuottaa myös moraalista järjestystä, mikä perustuu velvollisuuksiin ja oikeuksiin, ja tarkennettuna usein kategoriapareihin, kuten tässä tutkielmassa poliisi-irtolaisnainen. Kun sekä tietyn asian kertoja, esimerkiksi irtolaisnainen kuulustelutilanteessa, ja toisena osapuolena kirjoittaja, poliisi pöytäkirjaajana, esiintyvät tilanteessa omissa rooleissaan, puhutaan vastaanottajasuuntuneisuudesta. Katteoria-analyysi sopii menetelmänä erilaisten viranomaisasiakirjojen analyysiin. Tarkastelen aineistoa myös institutionaalisesa kontekstissa, näitä ovat muun muassa virastot ja laitokset. Kohtaamistilanteessa ovat läsnä institutionin edustaja, eli poliisi, ja asiakas, eli irtolaisnainen. Tämä aineisto on luokiteltavissa luonnolliseksi aineistoksi, mikä on olemassa ja kerättyä tutkijasta riippumatta.¹⁸ Näitä aineistoja edustavat tässä tutkielmassa poliisin päivä- ja pöytäkirjat.

Yksilöitä kategorisoitaessa on kysymys myös identiteettien rakentumisesta. Miten tulkitsemme itseämme ja toisia? Tässä yhteydessä on oleellista se, että eri aikakausina on ollut käytössä erilaiset kategoriavalikoimat, eli kyseessä on muuttuva ja eri aikoina eri tavalla jäsentävä menetelmä minkä avulla yksilöitä on luonnehdittu. Identiteettikategoriat sisältävät moraalisiin arvostuksiin liittyviä oletuksia. Kategoriat liittyvät jokaisen aikakauden käsityksiin hyväksytystä ja ei-hyväksytystä.¹⁹

Tässä tutkielmassa metodina käytettyyn katteoria-analyysiin on sisällytettävissä myös intersektionaalisuuden käsite. Tieteellisissä maahanmuuttoon liittyvissä tutkimuksissa se on eräitä usein käytettyjä tarkastelutapoja. Nira Yuval-Davis tarkastelee artikkelissaan ”*Intersectionality and Feminist Politics*” (2006) sukupuolen, etnisyyden, rodun, luokan, sekä muiden sosiaalisten ulottuvuuksien keskinäissuhteiden vaikutusta yksilön asemaan. Intersektionaalisuus näyttäytyy sosiaalisesti tuotettuina kategorioina, joiden mukaan yksilöt asettuvat eriarvoisiin asemiin ominaisuuksiensa tai lähtökohtiensa johdosta. Esimerkiksi sellaisen henkilön, jolla on useampia vähemmistöstatuksia, katsotaan olevan hierarkkisesti muita alisteisemmassa asemassa.²⁰

Teoreettisessa viitekehyksessä tarkasteltuna irtolaisuus, lainsäädännön määrittelemänä ilmiönä, on sijoitettavissa Michel Foucault’n (1926–1984) niin kutsuttuun vallan teoriaan. Teoksessa ”*Tarkkaila ja rangaista*” (”*Surveiller et punir: Naissance de la prison*” 1975) Foucault tarkastelee erilaisten kurinpidollisten instituutioiden, kuten vankiloiden ja sotilaskasarmien hallinnan menetelmiä. Keski-ajan kidutusmenetelmistä siirryttiin Foucault’n mukaan järjestelmään, minkä tarkoituksena oli yksi-

¹⁸ Juhila & Jokinen & Suoninen 2012, 10, 17, 19, 39–40, 58, 60, 72, 80, 82–84.

¹⁹ Suoninen 2012, 89, 93–94.

²⁰ Yuval-Davis, 2006.

lön oikeuksien riistäminen. Oikeustieteeseen kulkeutui 1800-luvulla lääketieteestä termejä, joilla määriteltiin yksilö, vaikka luotiin näkemystä jonka mukaan määriteltiin yksilön tekemä teko. Näitä termejä olivat esimerkiksi ”viettipohjaltaan häiriytyneet” ja ”sopeutumattomat”. Erilaisten yhteiskuntajärjestelmään sopeutumattomien yksilöiden rankaisemisen tavoite oli saada heidät muuttamaan elintapojaan nuhteettomiksi ja se, että he kykenevät huolehtimaan omasta toimeentulostaan.²¹

Kun yhteiskunnassa on hallintakoneisto, mikä perustuu valtaan, on oltava myös kurinpidollinen toimintavalta ja sen lailliset toteuttajat. Foucault näkee kurinpitovallan keskeisenä tavoitteena olevan yksilöiden koulinta, jolloin he ovat kurinpidollisten toimien kohteita ja vallan harjoittamisen välineitä. Kurinpitovallan käytössä on oltava välineitä joilla toteuttaa toimeenpano, eli normaalistavaa rangaistusta, hierarkkista tarkkailua ja niiden yhdistämistä. Kurinpitovallan rangaistukset pakottavat yksilöt noudattamaan järjestystä, mikä voi sisältyä esimerkiksi lakiin tai ohjesääntöön. Erilaisten instituutioiden valvova ja pysyvä rangaistusjärjestelmä vertailee yksilöitä keskenään, asettaa heitä arvojärjestykseen ja erottaa jotkut yhteisön ulkopuolelle, eli marginaaliin. Instituutioiden tarkoitus on normalistaa poikkeavalla tavalla käyttäytyvä yksilö ja niiden rangaistusjärjestelmä eroaa oikeudenkäyttöön perustuvasta vallankäytöstä. Lainkäytön tehtävä on tuomion määrääminen tapauskohtaisesti, joten Foucault tarkoittaa eroavaisuuksia lainrikkojan ja rikollisen välillä. Lainrikkojaa luonnehtii ja määrittelee hänen elämäntapansa ja rikollista taas kulloinenkin rikolliseksi luokiteltava teko. Oikeudenkäyttöön perustuva rangaistus kohdistuu tekoon, kun taas rangaistustekniikka elämäntapaan.²² Etenkin feministinen kritiikki on kohdistunut Foucault’n teoriaan. Sen on sanottu olevan sukupuolisokea, eli teoriassa ei huomioida erottelua nais- ja miespuolisiin subjekteihin eikä esiin nostettua sukupuolieroa ja erottelua. Foucault’a on kritisoitu naisten ja miesten välille kehittyneen rakenteellisen epätasa-arvoisuuden sivuuttamisesta sekä siitä, että hän ei huomioi eri yhteiskuntaluokkia ja erilaisia etnisiä rotuja.²³

Gilles Deleuze (2004) on esittänyt, että kurinpitovallasta on siirrytty kontrollien valtaan. Kurinpitovallaa toteuttivat tietyt instituutiot, kuten perhe, tehdas, koulu, vankila tai sairaala, jotka olivat vaikuttavina tekijöinä yksilöiden arjessa. Kontrollivaltaa kuvastaa Deleuze’n näkemys perustuen se, että ne eivät ole osa jotakin instituutiota vaan kontrollin kohteena ovat toiminnan mahdollisuudet, eivät niinkään itse toiminnat. Kun valta ei enää keskity samalla tavalla vakiintuneille instituutioille, sosiaalisesta kontrollista muodostuu erilaisten kenttien välisenä suhdeverkostona tehokkaampi tapa kontrolloida siihen liittyviä yksilöitä. Yksilöiden keinot toimia oman arkensa subjekteina

²¹ Foucault 2005, 18, 28.

²² Foucault 2005, 231–232, 243–244, 249, 251, 343.

²³ Karkulehto 2006, 61.

muuttavat muotoaan, mikä saattaa saada aikaan erilaisia tunnekokemusten tiloja, kuten masennusta, ahdistusta, vihaa, sairautta ja tunnetta oman elämänhallinnan menettämisestä.²⁴ Yksilö saattaa myös ennakoita näitä tunnekokemusten tiloja ja alkaa muokata käyttäytymistään sen mukaan.

Tutkittaessa arkaluontoisia aiheita, oli kyseessä sitten menneen ajan tai nykyajan tutkimus, on tutkimusetiikka keskeisessä roolissa. Tutkielmaani valikoitunut aineisto on julkisoikeudellisesti arkaluontoista, minkä johdosta tarkemmin esiteltyjä naisia ei tulla tunnistamaan tutkimuksesta. On tärkeää, että tutkittavien anonymiteetti säilyy sikäläkin, että sosiaalista kontrollia tutkivissa aiheissa on leimautumisen riski. Vaikka tutkittavat eivät olisi enää elossa, heillä saattaa olla sukulaisia jotka voivat kokea aineistossa esiteltyt asiat loukkaavina. Tutkimukseen valikoituneilla irtolaisnaisilla ei ollut edes mahdollisuutta kieltäytyä olemasta tutkimuksen kohteena. Kyseessä on arkaluontoinen aineisto, mistä selviää naisten yksityiselämään ja terveydentilaan liittyvää tietoa, etenkin sukupuolitaudit kirjattiin poliisin pöytäkirjoihin. Tutkielmassa työ- tai virkasuhteidensa johdosta esitetyt henkilöt mainitaan omilla nimillään, koska tutkielmassa ei tule esiin heidän yksityiselämänsä liittyviä seikkoja.

Päädyin naisten anonymiteetin suhteen lähes samaan valintaan kuin Kirsi Vainio-Korhonen tutkimuksessaan ”*Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*” (2018). Vainio-Korhonen kirjoittaa turkulaisista prostituoiduista heidän omilla nimillään. Hän perustelee valintansa sillä, että hän ei halunnut luokitella naisia yhteiskunnan ongelmatapauksina, vaan hän halusi tuoda esiin sen, että kysymyksessä olivat yhtä hyväksytyt turkulaisnaiset kuin kaikki muutkin. Heitä ei ollut aiheellista häivyttää nimettömiksi.²⁵ Pro gradu -tutkielmassani esimerkkitapauksina mainitut naiset ovat omilla etunimillään, lisäksi olen merkinnyt lainauksen yhteyteen naisen iän kuulusteluhetkellä, sukunimet olen jättänyt mainitsematta. Tällä ikämaininnalla halusin korostaa naisia yksilöinä, koska naisten etunimet olivat hyvin tavallisia ja suosittuja omana aikanaan. Katsoin sen mahdolliseksi siitäkin syystä, että Tampere oli jo tutkimusajankohtana suuri kaupunki, joten naisia on mahdollton tunnistaa pelkästään etunimen ja iän perusteella. Pirita Frigren (2017) on esittänyt, että etenkin jos tutkimuksen kohteena on pieni paikkakunta tai yhteisö, tai mikäli tarkasteltavan henkilön sukunimi on helposti tunnistettavissa, nimien mainitseminen voi leimata tutkittavien jälkeläisiäkin. Alempiin sosiaaliryhmiin kuuluneista, niin kuin irtolaiset olivat, on usein jäänyt aineistoja erilaisiin viranomaisrekistereihin. Tämä voi olla kielteisesti leimaavaa vielä vuosikymmeniä tapahtumien jälkeenkin. Toisaalta taas näihin viranomaisaineistoihin perehtyminen antaa myös mahdollisuuden tarkastella niitä osana yhteiskunnallisten instituutioiden vallankäyttöä. Frigren käyttää esimerkkeinä

²⁴ Jokinen 2005, 12–13.

²⁵ Vainio-Korhonen 2017, 43, 45.

avioliiton ulkopuolista seksuaalista kanssakäymistä ja aviottomina syntyneitä lapsia. Molemmat ilmiöt ovat olleet aikanaan ei-toivottuja viranomaisten silmissä. Kyseessä olivat etenkin lasten elatukseen liittyvät kysymykset. Aviottomia lapsia on kuitenkin yhteiskunnallisesta paheksumisesta huolimatta syntynyt eri yhteiskuntaluokkien edustajille. Jos tämän kaltaisissa kysymyksissä häivytetään tilanteen kokenut yksilö, anonymiteetti voi korostaa ilmiön marginaalisuutta ja joskus häpeääkin.²⁶ Kun tutkitaan yhteiskunnan valtaa pitäviä, tutkijan eräänä tehtävänä on uuden tiedon tuottaminen olematta huolissaan siitä, miten tutkimuskohteet tuloksiin reagoivat. Tämä on ensisijaisen tärkeää yhteiskunnallisten instituutioiden toiminnan ja vallankäytön tutkimuksessa, sitä ei voi rajoittaa siksi, että tulokset voisivat aiheuttaa hankaluuksia tutkittaville.²⁷ Tähän tutkielmaan myönnetty tutkimuslupa edellytti sitä, että tutkittavia ei voi tässä yhteydessä tunnistaa .

Irma Sulkunen (1991) katsoo, että naishistorian tutkimuksessa on ollut tavallista pyrkiä selvittämään teoreettisten alkuoletuksien todentaminen ja naisia koskevien historiallisten faktojen kerääminen erittelemättömän taustateorian ohjaamana. Tällöin on keskitytty aika- ja paikkasidonnaiseen historialliseen selvitystyöhön. Kokonaisuus on hahmotettavissa muun muassa yksittäisistä henkilöistä ja ihmisryhmistä. Kokonaisuuden lopputulos määrittänyt Sulkusen mukaan ratkaisevasti tutkijan valitsemasta näkökulmasta. Keskeistä on oman aikalaistajunnan ja maailmankatsomuksellisten näkemysten ylittäminen. Sulkusen mielestä tämä on välttämättömänä, jotta tutkimuskohteita pystytään lähestymään ja kohtelemaan kunnioittavasti. Oleellista on pyrkiä ymmärtämään sitä, mikä oli tutkimusajankohdan ihmisten tapa elää arkeaan, miten he ymmärsivät itsensä ja muut heidän ympärillään, sekä kuinka he laajemmin kokivat koko ympäröivän maailman. Toinen keskeinen tekijä on moralisoimattomuus, jopa niiden esiin tulevien ilmiöiden kohdalla, jotka herättävät tutkijassa paheksuntaa, voivat loukata hänen tottumuksiaan sekä oikeuskäsityksiään. Jotta tutkija onnistuisi tehtävässään, hänen on samanaikaisesti oltava avoin niin historialliselle teorianmuodostukselle kuin kokemusmaailmalle ja menneisyyden ihmiskuvalle. Tutkielmassa esitetyt naiset eivät olleet pelkästään olosuhteiden uhreja. Naiset ovat olleet arkeaan ja elämäänsä eläneitä ihmisiä, jotka ovat oman aikansa ymmärryksellä ja ehdoilla yrittäneet selviytyä ajoittain ankarissakin olosuhteissa.²⁸

²⁶ Frigren, 2017, 53–55, 59–60.

²⁷ Kainulainen 2015, 69.

²⁸ Sulkunen 1991, 23–27.

1.3. Irtolaisuus käsitteenä

Suomessa oli vuosina 1883–1936 voimassa irtolaisasetus, siinä määriteltiin mitkä seikat vaikuttivat siihen, että henkilö päätyi irtolaisena poliisin pidättämäksi ja mahdollisesti toimitetuksi läänin maaherran irtolaistutkintaan. Irtolaisten voidaan katsoa olevan moniongelmainen ihmisryhmä, joilla ei ollut selkeästi vain yhtä irtolaisuuden määritelmän täyttävää syytä pidätykselle ja sitä seuranneille toimenpiteille. Tutkielmaan valikoituneen aineiston perusteella Tampereella pidätettiin ihmisiä irtolaisuuden johdosta pääasiassa asetuksen kahden ensimmäisen pykälän perusteella.²⁹

1§ Työhön kykenevä Suomen kansalainen, joka sen kunnan ulkopuolella, jossa hänellä on oikea asuntonsa ja kotopaikkansa, työttömänä kuljeksi, ilman elatusta omista varoistaan tahi jonkun toisen huolenpidon kautta, ja joka sen ohessa harjoittaa siveetöntä tahi säädytöntä elämätä, on irtolaisena kiinni otettava sekä paikkakunnan poliisiviranomaisen toimesta suorastaan läänin kuvernöörin [myöhemmin maaherran] menettelyyn lähetettävä.³⁰

2§ Jos työhön kykenevä henkilö, joka ei saa elatusta omista varoistaan tahi jonkun toisen huolenpidon kautta, eikä myöskään nauti vaivaishoitoa, tavataan omassa kunnassa viettämässä kuljeksivaa, työtöntä ja siveetöntä elämää, joka on tavaksi muuttunut, ja jos hän ei ota ojentuaksensa varoituksesta, jonka kaupungissa vaivaishoito-hallitus, ja maalla kunnallis-lautakunta hänelle antakoon, on hänkin irtolaisena pidettävä ja joutuva yhtäläisen seurauksen alaiseksi, kuin edellisessä §:ssä on mainittu.³¹

Irtolaisuutta laajasti tutkineen Toivo Nygårdin (1985) mukaan irtolaisiksi on yleensä katsottu alimman sosiaaliluokkaan kuuluvat yksilöt, joille yhteiskunnan taholta oli annettu tietty pakkoluokitus, mitä puolestaan ei oltu kriminalisoitu. Työttömät ja varattomat luokiteltiin automaattisesti irtolaisiksi, joita eivät koskeneet samat lainkäytön menetelmät kuin rikoslain perusteella syytettyjä. Rikollinen sai, ainakin periaatteessa, puolueettoman oikeudenkäynnin. Irtolainen puolestaan tuomittiin nopealla, hallinnollisella menettelyllä. Nygård näkee keskeisenä sen, että irtolainen oli se henkilö, jonka kenttätasolla poliisi ja hallinnollisella tasolla maaherra sellaiseksi määritteli. Irtolaisten voi katsoa asettuneen laillisen yhteiskuntajärjestyksen ulkopuolelle, hieman samaan tapaan kuin varsinaisten rikollistenkin. Hän jakaa irtolaiset kahteen ryhmään, ensimmäisenä muista poikkeavalla tavalla käyttäytyvät ja erilaisiin pikkurikoksiin syyllistyvät henkilöt. Toisena on puolestaan se ryhmä, johon sisällytettävät kulkivat paikkakunnalta toiselle työtä ja toimeentuloa etsimässä. Eroavaisuudet valtaväestön elämäntavasta ovat olleet niin ratkaisevia, että pelkästään näiden kollektiivien olemassaolo on koettu ongelmaksi. Yhteiskunnan intressissä on ollut sopeuttaa, eristää, yhdenmukaistaa tai hä-

²⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁰ Poliisimiehen lakikirja, Koskimies M.E. (laat.), 1934, 441.

³¹ Poliisimiehen lakikirja, Koskimies M.E. (laat.), 1934, 441.

vittää niitä. Kautta aikojen on ollut niitä, jotka noudattavat yhteisiä sääntöjä joko väljemmin tai tiukemmin. Lisäksi ovat he, jotka ovat joutuneet tai itse hakeutuneet niin sanotun normaaliyhteiskunnan ulkopuolelle. Nygård jakaa nämä kaksi ryhmää, viranomaiset ja irtolaiset, kontrolloiviksi ja kontrolloiduiksi ryhmiksi.³²

Päivi Pukeron (2009) tulkinnan mukaan irtolaiset eivät edustaneet alinta sosiaaliluokkaa, vaan he olivat poikkeavaksi leimattuja. Poikkeavuus katsottiin heidän omaksi syykseen, vaikka heidän ongelmansa johtuivat toisinaan yhteiskunnan rakenteellisista seikoista. Irtolaisia kuvattiin laiskoiksi, epärehellisiksi, tottelemattomiksi, röyhkeiksi ja kevytmielisiksi. Naisiin liitettiin lisäksi haureellisen tai epäsiiveellisen leima. Poikkeavuutta arvioitiin sukupuoleen liitettyjen käyttäytymisnormien mukaan, joten naisiin kohdistettiin tiukempaa kontrollia. Pukeron mielestä keskeistä onkin se, mitä eri aikoina on pidetty poikkeavana, miten sitä on määritelty ja kontrolloitu. Poikkeavuuden on hänen tutkimuksessaan nähty ilmentävän elämäntapaa tai käyttäytymistä mikä poikkeaa valtaväestöstä, ol- len siten kontrollin kohteena.³³

Kirsi Vainio-Korhonen (2018) katsoo, että irtolaisuus itsessään ei laajemmin katsottuna ollut rikol- lista, vaan kyseessä oli yhteiskunnan määrittelemien normien vastainen käyttäytyminen. Hän lähes- tyy aihetta marginaali- ja arjen historian näkökulmasta. Rangaistusseuraamuksiltaan poikkeavasti käyttäytyminen saattoi vastata rikollisesta toiminnasta saatuja rangaistuksia. Valtiovallan keskeisenä etuna oli irtolaisuuden valvonta, rankaisu ja hävittäminen, päättäjien näkökulmasta katsottuna ky- seessä oli yhteiskunnallisesti vaarallinen ilmiö. Vainio-Korhonen määrittelee irtolaisuuden olevan, ahtaasti määriteltyä, ilman vakituista työ- ja asuinpaikkaa olleita, kiertelevää elämää viettäneitä. Tässä yhteydessä on huomioitava, että hänen tarkastelee aihetta 1800-luvun alun lainsäädännön poh- jalta.³⁴

Irtolaisuus ei ollut ainoastaan suomalaisessa yhteiskunnassa esiintynyt ilmiö. Aamulehti uutisoi 20.9.1928 kuinka ”Suomalainen seikkailija pidätetty Tanskassa. Anastanut Ruotsin kruununprinssin veneen ja joutunut tekemisiin Tanskan poliisin kanssa”³⁵ Kyseessä oli viipurilaismies, joka oli onnis- tunut ilman passia kulkemaan rahattomana polkupyörällä Ruotsin halki. Hänen tarkoituksenaan oli pyrkiä johonkin Tanskasta lähtevään laivaan, mutta epäonninen venevaras pidätettiin heti hänen ran- tauduttuaan maihin: ”Hän tulee irtolaisena karkoitettavaksi Tanskasta.”

³² Nygård 1985, 9, 12, 14, 17, 149; Nygård, 1998, 12.

³³ Pukero 2009, 20, 22, 64–65.

³⁴ Vainio-Korhonen 2018, 20, 22, 168.

³⁵ AL, 20.9.1928, nro 258, 2.

Kansainvälisestä irtolaistutkimuksesta voisi esimerkkinä mainita Mary-Ann Poutasen (1999) ”*The Homeless, the Whore, the Drunkard, and the Disorderly: Contours of Female Vagrancy in the Montreal Courts, 1810–1842.*” Poutanen on tutkinut Montrealissa pidätettyjä naisia, jotka määrättiin irtolaisuudesta syytettyinä rauhantuomarin tuomittaviksi. Hän haastaa ne kaksi teemaa, mitkä ovat olleet irtolaisuustutkimuksen keskiössä. Ensimmäisenä näkemyksenä sen, että irtolaiset olivat miehiä ja toisena sen, että kaikki irtolaisnaiset toimivat prostituoituina. Poutasen aineistona ovat muun muassa Montrealin alempien rikosoikeusistuinten asiakirjat, poliisin muistiinpanot ja paikallislehdet. Aineistosta hän on nostanut esiin käytännön esimerkkien kautta sitä, kuinka naiset kaduilla elivät.³⁶

1.4. Aiempi tutkimus, käytetty kirjallisuus

Irtolaisuutta on historian tutkimuksessa tutkittu ennen 2000-lukua melko vähän. Voikin katsoa, että irtolaisuutta tutkineet historioitsijat ovat keskittyneet ehkä syvällisemmin yhteen irtolaisuuden osa-alueeseen, prostituutioon. Sosiaalitieteissä irtolaisuutta on tutkittu, esimerkiksi 1970-luvulla, laajemmin lähinnä oman aikansa ilmiönä tarkasteltuna. Melko provokatiivisen tulkinnan erilaisten marginaali-ilmiöiden vähäisestä tutkimuksesta esittävät Antti Häkkinen ja Mikko Salasuo teoksessa ”*Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä.*”

Valitessaan tutkimusaiheensa marginaalisuuden tutkijat asettavat itsensä poikkeuksellisella tavalla alttiiksi kritiikille, hyökkäyksille, painostukselle, jopa uhkailulle. [...] tutkimuskohteen stigmasta osa tarttuu tutkijaan ja tutkija asettuu helposti (tiede)poliittisen hyökkäilyn kohteeksi. Tiedeyhteisö ei todellakaan ole tasa-arvon tai suvaitsevaisuuden paratiisi, vaan sen toimintamalli poikkeaa vain hyvin vähän yhteiskunnan yleisistä toimintamalleista.³⁷

Varhaisimpia irtolaistutkimuksia lienee Suomen ensimmäisen presidentin, K.J. Ståhlbergin väitöskirja ”*Irtolaisuus Suomen lain mukaan*” vuodelta 1893. Voikin katsoa, että varsinaisesti erilaisten marginaali-ilmiöiden, mihin irtolaisuuskin sijoittuu, akateeminen tutkimus sai alkunsa 1980-luvulla. Toivo Nygård on tutkinut 1800-luvun irtolaisuutta ja marginaaliryhmiä tutkimuksessaan ”*Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*” (1985). Hänen aineistojaan ovat Lääninkanslioiden kansliakuulustelupöytäkirjat vuosilta 1823 ja 1848, sekä 1800-luvun alun lääninsairaaloiden veneeristen³⁸ osastojen hoitopäiväkirjat. Hän tarkastelee irtolaisuudesta epäiltyjen ja tuomittujen lukumääriä, aiempia tuomioita, sukupuolitauteja sekä muita esille tulleita asioita. Hän jatkoi aiheen parissa

³⁶ Poutanen 1999, 29–31.

³⁷ Häkkinen Antti & Salasuo Mikko (toim.), 2015, 15.

³⁸ Kyseisenä aikana sukupuolitaudeista käytettiin nimitystä veneeriset taudit.

tutkimuksella ”*Erilaisten historiaa: Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*” (1998). Hän on muun muassa tarkastellut, kuinka suomalainen yhteiskunta suhtautui ruumiillisilta tai henkisiltä ominaisuuksiltaan ja elintavoiltaan valtaväestöstä poikkeaviin yksilöihin, näitä olivat muun muassa irtolaiset, prostituoidut ja sukupuolitautiset. Nygård on tutkimuksissaan perehtynyt myös siihen, millaiset arvot, säännöt, ihanteet ja toimintatavat esiintyivät suomalaisessa yhteiskunnassa. Tiina Tuulasvaara–Kaleva on tutkinut prostituutiota, mihin osa irtolaisnaisistakin joutui olosuhteiden pakosta turvautumaan, Suomen historian pro gradu -tutkielmassaan ”*Prostituotujen valvonta- ja rankaisusäädökset 1875–1939*” (1988) lainsäädännöllisestä näkökulmasta, keskittyen ohjesääntöiseen prostituutioon.

Tiedeyhteisö alkoi olla avoimempi myös erilaisille marginaali-ilmiöiksi luokiteltaville tutkimusaiheille tultaessa 1990-luvulle. Antti Häkkisen tutkimusta ”*Rahasta vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*” (1995) voi pitää merkittävänä tienraivaajana, joskus raskaaseenkin, tutkimusaiheeseen. Häkkinen selvittää heteroseksuaalisen prostituution historiaa Helsingissä 1800-luvulta tähän päivään. Hän kysyy mistä ja miksi naiset päätyivät Helsinkiin sekä miten he aloittivat prostituution. Häkkisen keskeistä lähdeaineistoa ovat Helsingin raastuvanoikeuden pöytäkirjat, terveystoimiston asiakirjat sekä irtolaisasiakirjat.³⁹ Vaikka Häkkisen tutkimuskohteena ovat prostituoidut, on siinä huomattavan paljon yhtymäkohtia myös irtolaisuuteen. Pirjo Markkola ja Jarmo Peltola alkoivat tarkastella erilaisia marginaaliryhmiä tutkimuksessa ”*Kuokkavieraiden pidot: historian marginaalista marginaalihistoriaan*” (1996). Pirjo Markkola on tutkinut sittemmin laajasti erilaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä, kuten sukupuolihistoriaa, syntiä ja siveyttä, työläisperheitä ja ihmisiä marginaalissa. Tutkimukset ”*Gender and vocation: women, religion and social change in the Nordic Countries, 1830–1940*” (2000) ja ”*Synti ja siveys: naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*” (2002) ovat jatkumoa 1990-luvulla alkaneelle aihepiirin tutkimukselle. Jarmo Peltola (2008) tarkastelee tutkimustrilogiassaan 1930-luvun lamaa teollisuuskaupungissa, työttömyyden laajuutta ja kohdistumista Tampereella, sekä tamperelaisperheiden toimeentuloa vuosina 1928–1938. Peltola määrittelee tutkimuksensa mikrohistorialliseksi lamatutkimukseksi, mikä perustuu myös laajoihin ihmisten elämää ja kulutusta makrotasolla kuvanneisiin tilastoaineistoihin. Peltola perehtyy myös irtolaisuuteen Tampereella lama-ajan ilmiönä, mutta se ei ole hänen tutkimuksensa keskeisessä roolissa. Peltolan tutkimusten osa-alueita ovat: ”*Työllisyys, työttömyys ja huolenpito. Yhteiskunta Tampereella 1928–1938*” (2008). ”*Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938*” (2008). ”*Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1927–1938*” (2008).

³⁹ Häkkinen 1995, 20–21.

Antti Häkkisen, Panu Pulman ja Miika Tervosen toimittama ”*Vieraat kulkijat – tutut talot: näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*” (2005) edustaa 2000-luvun marginaalitutkimusta. Artikkelikokoelmassa tuodaan näkyviin 1800-1900-luvun köyhyyttä, erilaisia vähemmistöryhmiä, sosiaalista erilaisuutta ja niitä selviytymiskeinoja, joihin nämä ryhmät ovat turvautuneet. Varsinaisesti irtolaistutkimuksen voi katsoa alkaneen laajemmin 2010-luvulla, etenkin pro gradu -tutkielmia on laadittu melko runsaastikin. Laajempia tutkimuksia aihepiiriin liittyen on laadittu enenevästi 2000-luvulta lähtien. Päivi Pukeron väitöskirja ”*Epämääräisestä elämästä kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885*”, julkaistiin vuonna 2009. Hän tarkastelee irtolaispöytäkirjoista 1800-luvun laitosjärjestelmää niin hallinnon kuin kansalaisen perspektiivistä. Hänen keskeisiä teemojaan ovat laajempi diskurssi yhteiskuntarauhan ja sosiaalisten olosuhteiden välillä. Lisäksi hän on perehtynyt poikkeaviksi määriteltyjen huono-osaisten kohtaamaan viranomaisvalvontaan. Pukeron mielestä tutkimuksessa oleellista se, kuinka poikkeavuus yksilön henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella määriteltiin, sekä millaisina nämä henkilöt ja ryhmät laajemminkin nähtiin.⁴⁰ Kirsti Vainio-Korhonen on tutkinut turkulaisia prostituoituja tutkimuksessa ”*Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*” (2018). Hän tarkastelee, minkälaiset tekijät johtivat siihen, että naiset päätyivät prostituoiduiksi, sekä millaisissa olosuhteissa he työtään tekivät. Hän on perehtynyt oman aikansa syrjäytyneiden ja vähävaraisten naisten arkeen ja elämään Turun poliisikamarin veneeristen tautien tarkastuskirjojen aineistojen pohjalta.

Pääasiassa tässä tutkielmassa on aiemman irtolais- ja prostituutiotutkimuksen osalta hyödynnetty Toivo Nygårdin (1985, 1998) ja Antti Häkkisen (1994, 1995, 2015) tutkimuksia. Koska tutkielmassa tarkastellaan yksilöiden arkea ja elämää osana yhteiskunnan huono-osaisuutta, on tässä yhteydessä huomioitu myös sosiaalitieteiden tutkimusaiheita. Sosiologian ja historian yhteen sovittaminen, etenkin tarkasteltaessa yksilöitä eikä ilmiöitä, on keskeistä sosiaalishistorian eri osa-alueiden tutkimuksessa. Tieteitä yhdistäviä piirteitä on kiinnostus löytää menetelmiä ja keinoja, joiden avulla on mahdollista selvittää yksilöiden sidoksia viiteryhmiinsä. Niiden avulla voi osoittaa niin valtaapitävien kuin marginaaliryhmien ongelmia, maailmankuvaa, asenteita ja mentaliteettia.⁴¹ Sosiaalishistoriallisen tutkimuksen kautta voidaan paljastaa yhteiskunnassa esiintynyttä rakenteellista vallankäyttöä ja väkivaltaa sekä kyseenalaistaa niitä. Sen avulla on mahdollista tuoda näkyviin ne yksilöt ja ryhmät, jotka olivat omana aikanaan eri tavoin alisteisessa asemassa.⁴²

⁴⁰ Pukero 2009, 14.

⁴¹ Ahtiainen et al. (toim.), 1994, 15.

⁴² Lidman et al. (toim.), 2017, 15.

1.5. Tutkielman rakenne

Tutkielman rakenne etenee yleisestä yksityiseen. Toisessa luvussa taustoitetaan teollisuuskaupunki Tamperetta 1920–1930-luvuilla, kuten kaupungin väestömäärää ja -rakennetta, sekä keitä kasvavaan kaupunkiin muutti ja miksi. Kaupunkia koetteli tutkimusajankohtana 1930-luvun lama, avaan joidenkin esimerkkien avulla kuinka se ihmisten arjessa ilmeni. Irtolaiset eivät olleet ainoa ryhmä, johon yhteiskunnan taholta kohdentui kontrollia, esitän joitakin avustustoimia, sekä avustettavien kontrollia ja rankaisumuotoja. Kaupungissa oli ihmisiä, jotka hankkivat elatustaan, ainakin aika ajoin, laittomin keinoin. Tässä yhteydessä esitän, mitä elämä Tampereen kaduilla erilaisine uhkatekijöineen saattoi olla. Lopuksi esitän arkistoaineiston pohjalta maaherran irtolaistutkintaan määrättyjen naisten ja miesten vankivaunupassitusten lukumäärät. Kolmannessa luvussa avaan sen prosessin, mikä siveysosestoon irtolaisuudesta pidätetyillä oli edessään, kun heidät oli poliisin toimesta määrätty maaherran irtolaistutkintaan. Tarkastelen aineiston pohjalta naisten passituksia, sekä lopuksi irtolaisia yhteiskunnan marginaalissa eläjinä. Neljännessä luvussa keskeinen lähdeaineisto on poliisin kuulustelupöytäkirjat. Niistä selvitän kaikkien vankivaunuun passitettujen naisten osalta vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni. Tässä yhteydessä selvitän ne keskeisimmät tekijät, mitkä irtolaisasetuksen perusteella vaikuttivat naisten pidättämiseen ja vankivaunuun passittamiseen. Viidennessä luvussa esitän muita oleellisia irtolaisasetukseen perustuvia tekijöitä, joiden perusteella naiset joutuivat tekemisiin poliisin kanssa, kuten epäsiveellisyys ja juopottelu. Kuudennessa luvussa tarkastelen tamperelaisnaisia vastauksena toiseen tutkimuskysymykseeni, eli selvitän heidän sosio-ekonomiset taustatekijänsä, työhistoriansa ja terveydentilansa. Seitsemännessä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiini.

2. Tampere – irtolaisnaisten maakunnallinen keskus

Tampere oli Suomen ensimmäinen teollisuuskaupunki, missä etenkin työväestön osuus lisääntyi huomattavasti, vuosina 1918–1940 enimmillään yli 60 prosenttia kaupungin työväestöstä hankki elantonsa teollisuudesta ja rakennusosalta.⁴³ Keskeisenä tekijänä voidaan pitää muuttoliikettä maaseudulta kaupunkiin, mikä näkyi etenkin kaupunkiin työn perässä muuttaneiden naisten lukumäärässä. Naisia oli muuttanut Tampereelle miehiä runsaslukuisemmin 1850-luvulta alkaen. Muuttoliikkeen toinen piirre oli se, että Tampereelle muuttajat olivat pääasiassa 15–30-vuotiaita, joista valtaosa oli sosioekonomiselta taustaltaan aikansa maalaisköyhälistöä. Maalta muuttaneet nuoret havaitsivat, että maaseudun ja kaupungin elämäntyyli erosivat suuresti toisistaan. Kaupungissa elämä oli monin tavoin vapaampaa, etenkin naisille, ja työstä saatu ansiotulo mahdollisti niin sosiaalisen nousun kuin itsenäisen elämän.⁴⁴ Teollistumisen eräänä seurauksena oli se, että varallisuus alkoi olla merkittävämpi yhteiskunnallisen luokkajaon tekijä.⁴⁵ Agraariyhteisössä tuttujen naapureiden elämää ja elämäntapaa pystyi seuraamaan ja kontrolloimaan helpommin. Kaupungissa naiset asuivat joko yksin tai jonkun työ- tai naistoverin kanssa. Asunto oli usein tehtaan puolesta, joten naapureita ja heidän taustojaan ei välttämättä tunnettu entuudestaan. Tehdastyöläisillä oli enemmän vapaa-aikaa verrattuna palvelusväkeen, jolloin oli mahdollista tutustua toisiin kaupunkiin muuttaneisiin nuoriin.

Taulukko 1. Tampereen väestömuutokset vuosina 1926–1935.

Vuodet/muuttajat	Tampereelle	Tampereelta	Nettomuutto
1926–1930	10 993	7 946	3 047
1931–1935	20 080	16 686	3 394
Yhteensä	31 073	24 632	6 441

Lähde: https://www.tampere.fi/tiedostot/t/uBhtLNqvT/Tampereen_kaupungin_tilastollinen_vuosikirja_2014-2015.pdf.

Taulukosta on havaittavissa, että Tampereen väkiluku kasvoi tasaisesti vuosina 1926–1935, joten huonoina taloudellisena aikoina kaikille tulijoille ei välttämättä riittänyt työpaikkoja, tai työsuhteet saattoivat olla lyhytkestoisia. Naisilla kysymyksessä oli laajemminkin heidän yhteiskunnalliseen

⁴³ Peltola 2008a, 49.

⁴⁴ Haapala 1986, 21, 40, 97, 100, 119, 127.

⁴⁵ Nygård 1985, 9.

asemaansa vaikuttanut muutos. Ennen teollistumista naiset jotka työskentelivät palkkatyössä, olivat pääsääntöisesti palveluksessa yksityiskodeissa. Teollistumisen ja naisten työelämään siirtymisen seurauksena kasvoi tarve myös erilaisille palveluammateille. Kaupungeissa he olivat melko tasa-arvoisessa asemassa miesten kanssa hakiessaan työpaikkoja ja hankkiessaan elatustaan, yleensä he työskentelivät tekstiili-, vaatetus- ja kenkäteollisuudessa.⁴⁶

Taulukko 2. Väestö sukupuolen mukaan.

Vuosi/sukupuoli	Naisia	Miehiä	Yhteensä
1920	24 305	17 243	41 548
1930	28 058	19 491	47 549
1940	39 749	29 509	69 258

Lähde: https://www.tampere.fi/tiedostot/t/uBhtLNqvT/Tampereen_kaupungin_tilastollinen_vuosikirja_2014-2015.pdf

Kaikissa tapauksissa kaupunkiin asettuminen ei sujunut ongelmitta, minkä johdosta varsinkin työväestön siveellisestä rappeutumisesta oltiin huolestuneita. Lievän rikollisuuden lisääntymistä, etenkin muuttoliikkeeltään vilkkaina aikoina, voi pitää uusien kaupunkilaisten vaikeuksina sopeutua muuttuneisiin elinolosuhteisiin. Heillä saattoi vakiintumattoman asemansa johdosta olla toimeentulovaikeuksia sekä aikansa käyttäytymisnormistoa vapaampi moraali.⁴⁷ Kaupungit olivat lähinnä työläisyhdyskuntia, eivät niinkään kauppakaupunkeja, osaltaan tästä johtuen Suomessa oli melko vähän kulttuuria pluralisoivaa sivistyneistöä ja keskiluokkaa. Se on ilmennyt muun muassa yhtenäiskulttuurin korostamisena ja jonkinasteisena kehittymättömyytenä sietää erilaisuutta. Erilaisuuden hyväksymisessä on monesti kyse siitä, kuka/ketkä kuuluvat joukkoon tai johonkin tiettyyn ryhmään, kuulumisen ei tarvitse olla poissulkevaa, vaan se voi olla myöskin sisällyttävää. Johonkin tiettyyn yhteisöön kuulumisen rakentuu yleensä kahdella tavalla. Diskursiivisesti siten, kuinka me ja muut esitetään, sekä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, eli erilaisissa tilanteissa joihin sisältyy kuulumista osoittavia toimia ja tekoja. Kuuluminen johonkin viiteryhmään on keskeinen tekijä yhteisöjen muodostumisessa ja yksilöiden asemassa niissä. Paikan käsite mielletään yleensä siten, että se on vakiintunut yhteisö, jolla on oma erityisluonteensa, kuten kulttuurinen, taloudellinen ja fyysinen. Käsitteet paikallisyhteisöistä, ja vallitsevista vakiintuneista sosiaalisista käytännöistä, voivat olla hankalia

⁴⁶ Jallinoja 1985, 246; Sulkunen 1991, 36; Peltola 2008a, 34.

⁴⁷ Haapala 1986, 163, 168.

etenkin naisten kannalta. Vallitsevat käsitykset eivät ole edistäneet heidän pyrkimyksiään irtaantua patriarkaalisisista käytösnormeista.⁴⁸

2.1. Laman vaikutuksia

Yhdysvalloissa alkoi 1920-luvun lopulla taloudellinen lama, mikä seurauksiltaan ja laajuudeltaan vaikutti monin tavoin myös Suomessa. Lama-ajan vaikutukset ilmenivät työttömyytenä, työaikojen lyhennyksinä, työttömyyden uhkana ja palkanalennuksina. Laman ensimmäisiä merkkejä oli nähtävissä vuoden 1928 loppupuolella, jolloin puhuttiin pääomamarkkinoiden kireydestä ja taloudellisesta pulakaudesta, vuoden 1929 voi katsoa olleen ensimmäinen lamavuosi. Tarkasteltaessa 1930-luvun lamaa on huomioitava, että se ei aiheuttanut laajaa, valtakunnallista nälänhätää tai elintarvikepulaa. Tampere oli kuitenkin maan suurin teollisuuskaupunki, joten laman vaikutukset ilmenivät täällä erityisen tuntuvina. Tekstiiliteollisuudessa naisten työpaikat vähenivät laman aikana noin 20 prosenttia ja vaatetusteollisuudessa tätäkin runsaammin. Vuodesta 1928 lähtien heidän työpaikkansa vähenivät noin kahdella tuhannella. Naiset, joilla ei ollut aviomiestä huolehtimassa elatuksesta ja jotka menettivät työpaikkojaan, joutuivat usein vaikeaan tilanteeseen. Heille saattoi jäädä käytännössä ainoiksi toimeentulokeinoiksi esimerkiksi kerjääminen, varastelu ja/tai alkoholirikkomukset, sekä toisilla prostituutio.⁴⁹ Yhteiskunnassa ryhdyttiin kiinnittämään huomiota mahdollisen työttömyyden aiheuttamiin sosiaalisiin ongelmiin. Yhteiskunnan tarjoamat tukiverkot olivat huomattavasti vähäisemmät kuin nykyään, joten huoli naisten moraalien höltymisestä ankean taloudellisen tilanteen johdosta oli osaltaan aiheellista.

Tampereella oli normaalissa oloissa melkein puute naistyöväestä. Monet työmahdollisuudet vetivät tänne maalta kevyttä, huvittelunhaluista ainesta, joka sitten satunnaisen työpulan aikana joutui kaltevalle pinnalle ja lankeemuksiin.⁵⁰

Kysyttäessä millä hän on tullut toimeen työttömänä ollessaan, vastasi kertoja että ”leivällä” lisäten saaneensa leipää irti ”maailmalta.” - Karin, 19 vuotta⁵¹

⁴⁸ Lehtonen & Löytty (toim.) 2003, 8, 12; Massey 2003, 51, 70.

⁴⁹ Peltola 2008a, 20–21, 177, 226.

⁵⁰ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta 1930, 203.

⁵¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

Mitä tulee siihen, että on maksusta antautunut miesten kanssa sukupuolielämään, on se tapahtunut siten, että muutamat paremmat herrasmiehet ovat omasta aloitteestaan antaneet rahaa. Itse ei sano määränneensä mitään hintaa sukelämästä. Rahaa on ottanut vastaan miehiltä syystä, että on ollut työttömänä ja työssäkkin ollen on saanut niin pientä palkkaa ettei sillä mitenkään ole tullut toimeen.
- Martta, 26 vuotta⁵²

Lisääntynyt työttömyys aiheutti myös käytännön tasolla havaittavia ongelmia eri viranomaistahoille. Vuonna 1930 todettiin, että työnvälitystoimiston tilat olivat käymässä asiakasluvun kasvun ja virkailijoiden lisääntyneen työmäärän johdosta liian ahtaiksi. Työttömien henkilöiden käyttäytyminen toimistossa koettiin aika ajoin uhkaavaksi; työttömät ”häiritsivät järjestystä, kiroilivat ja räyhäsivät [H]e myös vaativat asiattomasti kaikenlaisia yksityiskohtaisia tietoja eri asioista, haluamatta kuunnella mitään selityksiä.”⁵³

Vuonna 1922 voimaan astuneen köyhäinhuoltolain mukaan jokaisessa kunnassa tuli olla köyhäinhuoltolautakunta, ja se oli käytännössä niitä ainoita paikkoja, joista varaton sai apua. Yhteiskunnan tarjoamat tukitoimet olivat työvoiman käyttöön ja työmarkkinoiden toimintaan liittyviä erilaisia käytäntöjä ja säädöksiä. Saatavilla ollut apu oli vähäistä ja se piti sisällään erilaista valikoivaa ja kontrolloivaa toimintaa. Yleensä avustustoimet kohdistuivat ainoastaan kaikkein huono-osaisempaan kansanosaan, joita ei suku tai perhe kyennyt auttamaan. Tampereella uskottiin päättäjien taholla myös pitkään, että kyseessä oli suhdannetaantuma eikä varsinainen lama. Kun yhä useampi kaupunkilainen menetti työpaikkansa, alkoivat sekä valtakunnan että kaupungin johto havahtua yhteiskunnalliseen tilanteeseen.⁵⁴

2.2. Yhteiskunnallista apua ja kontrollia

Työttömiä naisia pyrittiin auttamaan muun muassa työtupatoiminnalla. Toimintakaudella 15.10.1932–1.6.1933 työtuvassa työskenteli, joko koko kauden tai osan siitä, yksinäisiä huoltovollisia⁵⁵ 21, yksinäisiä ilman huoltoveloitetta 86 ja naimisissa olevia huoltovollisia neljä naista. Työntekijöiden työtaidot ja ikä vaihtelivat, joten naistyöttömät eivät olleet mitenkään erityisen homogeeninen ryhmä. Suuri ja tarpeellinen työtilaus saatiin puolustuslaitokselta vuonna 1932, se sisälsi 10 000 kappaletta vuode- ja alusvaatteita. Tampereen kaupungin omat tilaukset rajoittuivat lä-

⁵² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

⁵³ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta 1930, 48, 236.

⁵⁴ Peltola 2008a, 159–161, 228–229.

⁵⁵ Huoltovollisuus tarkoitti sitä, että naisella oli lapsi/lapsia, tai joku sairas tai iäkäs sukulainen huolehdittavanaan.

hes yksinomaan kansakoululapsille valmistettuihin vaatteisiin⁵⁶. Tilaustöiden lisäksi työtuvisissa valmistettiin myytäväksi, ja osaltaan toiminnan rahoittamiseksi, erilaisia tekstiilituotteita, sekä kehruuta, parsinta-, paikkaus- ja korjaustyötä.⁵⁷ Kaikki halukkaat eivät päässeet työtupaan, mistä johtuen asiaan otti kantaa nimimerkki ”Pohto” pakinassaan ”*Palasia*” Aamulehdessä 14.12.1932:

Täälläkin tuli [...] köyhäinhuoltolautakuntaan eräs leskivaimo pyytämään pääsyä työttömien naisten työtupaan. Hän on neljän lapsen elättäjä, jonka mies on jättänyt perheensä jo toistakymmentä vuotta sitten, mutta ei ole vielä saanut avioeroa⁵⁸, on elättänyt perhettään Tampereella milloin pyykinpesulla, milloin milläkin työllä, ja maksanut täällä kunnalle veroa. Kun hänkin nyt on joutunut työttömäksi, meni hän pyytämään pääsyä kunnan työtupaan. Mutta köyhäinhoidossa, jonka tirehtöörinä on taattu sosialisti⁵⁹, osoitettiin vaimolle, että muuttakoon Helsinkiin, jossa miehensäkin asuu – toisen naisen kanssa.⁶⁰

Vuoden 1929 lopulla ryhdyttiin työttömyysavustusta jakamaan ruoka-avun muodossa. Avuntarvitsija sai köyhäinhoidolta maksusitoumuksen, millä oli mahdollista hankkia määrätyistä liikkeistä ja ruokaloista joko ruoka-aineksia tai valmista ruokaa. Aikuisen saama sitoumus oli arvoltaan 6 markkaa⁶¹ päivässä, josta alaikäiselle myönnettiin puolet. Ruoka-avun antamista jatkettiin tilanteen huonontuessa, vuonna 1931 avustus muuttui pääasiassa ruokalassa jaettaviksi valmiiksi ruoka-annoksiksi. Ateria sisälsi leipää, voita, maitoa ja vuoropäivinä hernekeittoa tai peruna-lihakeittoa, sekä toisena lämpimänä ruokana kaurapuuroa. Joulukuussa 1931 aterioita jaettiin 800–1 000 henkilölle päivässä.⁶²

Laajimmillaan työttömyys oli vuonna 1932, sen voi Jarmo Peltolan (2008) mukaan katsoa olleen syvimmän laman vuosi.⁶³ Samana vuonna lisääntyi ruoka-apua tarvitsevien tamperelaisten lukumäärä. Kaupunginvaltuuston myönnettyä avustukseen tarvittavat varat, työttömyyshuoltotoimikunnan tehtäväksi jäi tehdä päätöksiä ruoka-avun valmistusta ja jakelua koskeviin kysymyksiin.⁶⁴ Aterioiden valmistuksesta ja tarjoilusta pyydettiin kaupungissa toimivilta ravintoloilta hintatarjouksia, jaettavien aterioiden lukumääräksi arvioitiin noin 1 200 päivässä. Alhaisimman tarjouksen teki Tampereen

⁵⁶ Kaupunki antoi vähävaraisten perheiden lapsille vaateavustusta. Lapset saivat mm. kenkiä, sekä sisä- ja ulkovaatteita. Kaarninen 1995, 29.

⁵⁷ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin naisten työttömyystoimikunnan toiminnasta v. 1932–33, 12–13.

⁵⁸ Puolisostaan erossa olevia on kutsuttu aikanaan termillä ”elävän leski.”

⁵⁹ Köyhäinhoidon toimitusjohtaja 1920–1940, entinen sos.dem. kansanedustaja Emil Viljanen.

⁶⁰ AL, 14.12.1932, nro. 339, 5.

⁶¹ Nykyrahassa n. 1,9 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Luettu 23.3.2021.

⁶² TKA, Tampereen kaupungin köyhäinhoito 1929, 7. TKA, Tampereen kaupungin köyhäinhoito 1931, 7–8.

⁶³ Peltola 2008c, 317.

⁶⁴ Toimikunnan päätöksen mukaan ateria tuli sisältämään 200 g leipää, 200 g maitoa ja 15 g voita. Lämpimänä ruokana oli vuoropäivin tarjolla 2/3 litraa joko herne- tai perunakeittoa ja lisäruokana 2/3 litraa kaurapuuroa. Raaka-ainesten määrästä oltiin tarkkoja, esim. kaurapuuroon oli laskettu käytettävän 85 kg kauraryynejä 500 litraan vettä. TKA, Kertomus Tampereen kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnasta 1931–1932, 6.

Työväenyhdistyksen ravintola, aterian hinta oli henkeä kohden 3,75 markkaa.⁶⁵ Ravintola sai valmistuksen ja jakelun hoidettavakseen syyskaudeksi, kevätkaudella hankittiin uudet hintatarjoukset ja edullisimmat tarjoukset olivat jälleen 3,75 markkaa/ateria/henkilö. Aterioiden valmistuksen ja jakelun saivat vastataksaan edelleen Työväenyhdistyksen ravintola, sekä toisena Osuusliike Voiman ravintola.⁶⁶ Oikeistolaisen arvomaailman omaavat tamperelaiset poliitikot esittivät päätöksen johdosta kritiikkiä, koska he pitivät ruoka-apua suorana tulonsiirtona veronmaksajilta työväenyhdistyksille.⁶⁷

Ruoka-apu ei ollut, niin kuin ei moni muukaan ajankohdan sosiaalinen apu, vastikkeetonta. Kaupunginhallituksen vuoden 1932 alussa asettaman ehdon mukaan työttömien täytyi ruoka-apua saadaakseen suorittaa yksi kuusituntinen työpäivä viikossa. Työttömyyshuoltotoimikunta ja kaupungininsinööri laativat miesten työvuorot. Ruokalippujen jaon yhteydessä oli päivittäin nähtävissä työlistat, joiden mukaan miehet jaettiin 10–50 hengen ryhmiin. Työskentely aterian korvaamiseksi tapahtui kaupungin puhdistuslaitoksen tehtävissä.⁶⁸ Ruoka-aterioita saaneet edustivat muun muassa seuraavia ammattiryhmiä: sekatyöläisiä, siivoojia, tehdastyöläisiä, jalkinetyöläisiä, palvelijoita, sekä poliiseja ja työnjohtajia.⁶⁹

Avustettava saattoi joissakin tapauksissa menettää myönnetyn ruoka-avun. Esimerkkitapaus huonosaisiin kohdistuneesta kontrollista on nähtävissä, kun kieltolain päättyessä 5.4.1932 Tampereella avattiin Tuulensuussa ensimmäinen alkoholimyymälä. Puolta tuntia ennen aukeamisaikaa paikalle oli jo saapunut runsaasti asiakkaita jonottamaan. Jono oli kadulla koko päivän kello 15:een saakka, jolloin myymälä suljettiin. Lisäksi runsaslukuinen joukko uteliaita kaupunkilaisia oli saapunut katselemaan asiakkaita. Pääasiallisesti alkoholimyymälään pyrkineet olivat työläisiä ja ”yleensä vähävaraisempaa kansaa”, sekä maaseudulta kaupunkiin asioimaan saapuneita.⁷⁰

⁶⁵ Nykyrahassa n. 1,4 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Luettu 23.3.2021.

⁶⁶ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnasta 1931–1932, 7.

⁶⁷ Peltola 2008c, 264.

⁶⁸ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnasta 1931–1932, 6–7, 17.

⁶⁹ TKA, Kertomus Tampereen kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnasta 1932–1933, 8.

⁷⁰ AL, 6.4.1932, nro 93, 8.

Aamulehdessä uutisoitiin jo 7.4.1932 kuinka ”Viina ja soppajonossa ei sama henkilö saa seisoa. Työttömiäkin tavattu viinajonosta.”

Köyhäinhoidon viranomaiset olivat väkijuomakaupan vapautuessa varautuneet myös tarkkailemaan viinanostajia ja tekivät tällöin melko yllättäviä havaintoja. Tiistapäivänä tavattiin näet viinajonosta 5–6 sellaista henkilöä, jotka ovat kaupungilta saaneet työttömyyden takia vakinaista ruoka-avustusta. Nämä ”ostajat” merkittiin muistiin ja on heiltä kaikki avunsaantioikeudet evätty, niin kuin tullaan edeskinpäin menettelemään samanlaisissa tapauksissa.⁷¹

Erityisen huolestuneita oltiin kansalaisten alkoholinkäytöstä, joten sitä oli päättäjien näkökulmasta aiheellista kontrolloida. Kieltolakirikkomukset kattoivat valtaosan Tampereen poliisilaitoksen siivossoston toiminnasta lain voimassaolovuosina. Tilanne muuttui kieltolain päättymisen ja niin sanotun hiljaisten humalaisten lain⁷² seurauksena. Juopuneita ei enää pidätetty ja tuomittu sakkorangaistukseen, vaan heihin sovellettiin neuvonta- ja huoltotoimintaa – mutta ainoastaan, mikäli he eivät aiheuttaneet julkista pahennusta tai häiriötä käytöksellään. Köyhäinhoitolautakunta otti pohdittavakseen neuvonta- ja ohjaustoiminnan järjestämisen. Ojennettavien suunniteltiin saapuvan nuhdeltaviksi samanaikaisesti kerran, pari viikossa. Lautakunnalle oli jo ennakkoon ilmoitettu muutamista neuvonnan tarpeessa olevista henkilöistä. Nuhdeltavien lukumäärä asettui 30–40:n välille, toisinaan heitä oli enemmänkin. Kaikki eivät saapuneet määräyksestä huolimatta paikalle, joten lautakunta teki heistä ilmoituksen poliisille. Ojennettavat tultaisiin jatkossa ”pakoittamaan erikoistoimenpitein” noudattamaan määräystä saapua nuhdeltaviksi. Köyhäinhoidon toimitusjohtajalta, Emil Viljaselta, tiedusteltiin Aamulehdessä 16.6.1932 lain vaikutuksista. Hänen mukaansa laki oli osoittautunut tehottomaksi eikä se vastannut tarkoitustaan, koska ”se oli kaikunut kuuroille korville.” Hän totesi myös, että useat nuhdeltavat olivat suhtautuneet kyseessä olevaan asiaan röyhkeästi ja ylimielisesti. He olivat ilmoittaneet käyttävänsä väkijuomia jatkuvasti, piittaamatta lainkaan saamistaan nuhteluisista. Pääsääntöisesti tilaisuudet sujuivat rauhallisesti, mutta toisinaan jotkut saapuivat paikalle päihtyneinä, jolloin läsnä ollut poliisi oli poistanut heidät selviämään. Nuhdeltavat olivat pääasiassa ”työläispiireihin kuuluvia, huonoimpia, rappeutuneita aineksia, mutta on joukossa silloin tällöin paremmassakin asemassa olevia ja koulusivistyksen saaneita.” Vuonna 1935 he olivat ammattiryhmiltään pääasiassa jalkinetyöntekijöitä, ajureita, kauppiaita, asioitsijoita ja autonkuljettajia. Suurin ikäryhmä olivat 31–60-vuotiaat, seuraavaksi 16–30-vuotiaat ja vähäisemmässä määrin nuhdeltiin yli 60-vuotiaita.⁷³ Esimerkiksi vuonna 1935 hiljaisia humalaisia nuhdeltiin 5 653 kertaa, joista naisia 91 kertaa. Lukumäärältään suurin naisryhmä, 49 nuhdeltavaa vuoden aikana, oli Pispalan poliisipiiristä.⁷⁴

⁷¹ AL 7.4.1932, nro 94, 3.

⁷² Kieltolaki 1919–1932. Hiljaisten humalaisten laki astui voimaan 15.5.1931, Viikari 1991, 40.

⁷³ TKA, Tampereen kaupungin köyhäinhoito 1935, 8.

⁷⁴ AL, 30.5.1931 nro 143, 1, 7; 13.6.1931 nro 157, 3; 16.6.1931 nro 161, 3; 23.1.1935 nro 21, 3.

Erilaisista apujärjestelmistä, ja niihin turvautumisesta, käytiin keskustelua pahimman laman mentyä ohi ja tilanteen kaupungissa hiljalleen normalisoituessa. Tampereen kaupungin köyhäinhoito ilmaisi erääksi vaikeimmin ratkaistavaksi kysymykseksi sen, että miten saada avustukseen tottuneet henkilöt vieroitettua yhteiskunnan myöntämän avun varassa elämisestä. Kysymyksessä oli laman seurausten tuoma, mutta normaaliaikana köyhäinhoitoon ”kuulumaton aines”, eli kaupungin eri viranomais- tahojen työkykyisiksi katsomat tamperelaiset. Kokemuksen sanottiin osoittaneen, että jo lyhytaikainen avustusten varassa eläminen oli osoittautunut ”perin useissa tapauksissa” heikentäväksi tekijäksi apuun tottuneiden yritteliäisyydessä ja halukkuudessa hankkia itse elatuksensa yhteiskunnallisten olojen kohennuttua.⁷⁵ Vuonna 1933 työttömyys Suomessa alkoi laajemminkin vähentyä, lisäksi julkinen rahoitus, mille oli tarvetta sosiaalipolitiikan tehostamisessa, lisääntyi. Hallitus alkoi valmistella suurinta sosiaalipoliittista uudistusta vuosikymmeniin. Vuonna 1937 säädettiin laki kansaneläkkeestä eli yleisestä työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeestä. Vuosina 1935–1938 nousivat prosentuaalisesti eniten maa- ja metsätyöläisten, sekatyömiesten sekä teollisuudessa työskentelevien naisten palkat.⁷⁶

Edellä esitetyistä kontrolloivista ja rankaisevista toimista on havaittavissa, että ne olivat köyhäin- hoidon ominaispiirteitä; Suomessa kontrolloitiin ja rangaistiin syrjäytyneitä ja huono-osaisia. Erityisen tuomittavina nähtiin laiskuus ja irtolaisuus, joiden suorana seurauksena katsottiin olevan lisäänty- neet köyhäinhoitomenot. Kurinpidollisilla ja kontrolloivilla toimenpiteillä on koitettu ratkaista se, kuka/ketkä ovat todellisen avun tarpeessa. Esimerkiksi vuonna 1919 säädettiin laki sisällissodassa haavoittuneiden sotilaiden eläkkeistä, sitä myönnettiin myös sodassa kaatuneiden sekä sairauden johdosta menehtyneiden miesten perheenjäsenille. Tämä eläke koski ainoastaan niin sanotun valkoi- sen puolen osallisia. Punalesket eivät saaneet mitään apua ja punaorvot ainoastaan vähäistä avustus- ta. Vuonna 1936 uusi sosiaalilainsäädäntö vakiinnutti sosiaalihuollon eri organisaatioiden ammatilli- set työskentelymetodit. Köyhäinhoito muuttui sosiaalihuolloksi, mikä vahvisti köyhien erottelua kunniantomiin ja kunniallisiin. Alkuvaiheessa sosiaalipolitiikka oli vahvasti moraalipolitiikkaa. Yksi köyhä, esimerkiksi ”valkoinen”, edusti kunniavelkaa yhteiskunnalle, joten hänestä oli huolehdittava. Toinen köyhä, esimerkiksi ”punainen”, oli oikeastaan itse aiheuttanut köyhyytensä, joten samaa vel- voitetta ei nähty olevan. Sosiaalisten reformien edistämistä hankaloitti 1920–1930-luvuilla puoluei- den huono yhteistyökyky. Poliittisen tahdon puute oli eräs merkittävä tekijä suomalaisen so- siaalipolitiikan jälkeensä jääneisyydessä, ei niinkään hidas teollistuminen ja kaupungistuminen.⁷⁷

⁷⁵ TKA, Tampereen kaupungin köyhäinhoito 1934, 3.

⁷⁶ Virrankoski 2001, 839–840, 843.

⁷⁷ Anttonen & Sipilä, 2012, 25–26, 28, 31, 46, 49, 108.

Sosiaalipolitiikka on ollut alun alkaen yksilöön ja/tai yhteisöön kohdentuvaa kontrolli- ja turvallisuuspolitiikkaa, mille on ominaista kurin- ja järjestyksenpito sekä poikkeavuuden ehkäiseminen.⁷⁸ Varhaiset sosiaalipoliittiset käytännöt muodostuivat siten, että sosiaalipolitiikkaa harjoittivat erilaiset instituutiot, kuten köyhäinhoito ja kirkko. Luterilainen arvomaailma näkyi merkittävästi niissä arvoissa ja normeissa, jotka osaltaan vaikuttivat valtiollisten instituutioiden rakentumiseen. Julkisen vallan keskeinen positio sosiaalipoliittisissa kysymyksissä on Pohjoismainen erityispiirre. Ensisijaisesti sosiaalipolitiikkaa toteuttavat valtio ja kunnat, muut toimijat ovat lähinnä täydentävin osin mukana eri toiminnoissa. Yhteiskunnalliseen keskusteluun huono-osaisuudesta sisältyy laajaa ja yksilöä/perhettä tukevaa sosiaalipolitiikkaa vastustavia kannanottoja. Sosiaaliturvan oletettu passivoiva vaikutus nähdään ongelmallisena ja etuuksiin turvautuvia kritisoidaan helposti työnvieroksujiksi. Kaikkia kansalaisia koskeva sosiaalipolitiikka, eli universalismi, oli ensimmäisenä nähtävissä kansaneläke- ja lapsilisäjärjestelmässä. Julkispalveluissa se nähtiin kansanopetuksen ja sitten terveydenhuollon lisääntyneenä saatavuutena. Se on myös osa luokkayhteiskunnan murtumisen, naisten aseman vapautumisen ja elintason nousun historiaa. Sosiaalipoliittisessa ja sosiaalihistoriaan keskittyvässä tutkimuksessa ja diskurssissa on keskeistä huomioida se, mitä sosiaalipolitiikalla eri aikoina on tavoiteltu, sekä minkälaisien instituutioiden, ihanteiden ja periaatteiden mukaan yhteiskuntaa on rakennettu. Aikojen kuluessa sosiaalipolitiikan keskeiset tehtävät ovat laajentuneet koskemaan köyhyyden ja työväenkysymyksen ratkaisemisen lisäksi kansallisen tason hyvinvoinnin rakentamista.⁷⁹

2.3. Sopeutumisvaikeuksia

Kaikki eivät välttämättä löytäneet paikkaansa kasvavassa kaupungissa, mihin saattoi vaikuttaa se, että kaupungista ei odotuksista huolimatta löytynyt työpaikkaa. Lisäksi laman aikana jotkut jäivät työttömiksi, joidenkin työaikoja lyhennettiin ja palkkoja laskettiin, mikä aiheutti työssä käyvillekin toimeentulovaikeuksia. Osa todennäköisesti turvautui sekä yhteiskunnalliseen apuun, että toisinaan laittomiin keinoihin hankkiessaan elatustaan. Jotkut ajautuivatkin helposti tekemisiin erilaisiin rikkomuksiin ja rikoksiin syyllistyneiden kanssa. Seura saattoi tehdä kaltaisekseen, joten ryhdyttiin ehkä itsekkin tekemään laittomuuksia. Tämä puolestaan johti usein siihen, että heidän elämäntapaansa ryhdyttiin määrittelemään irtolaisasetuksen perusteella ja he jäivät elämään yhteiskunnan laitamille. Tuloja hankittiin erilaisilla alkoholirikoksilla, huijauksilla, petoksilla, omaisuusrikoksilla, pari-

⁷⁸ Helne 2009, 37.

⁷⁹ Anttonen & Sipilä 2012, 12–13, 16, 19, 21–22, 48–49, 149, 186, 191, 238.

tuksella ja prostituutiolla.⁸⁰ Etenkin myöhäiseen ilta- ja yöaikaan kaupungissa liikkuneiden oli mahdollista joutua tekemisiin rikosten ja rikollisten kanssa, joko tekijöinä tai uhreina. Alkoholintäyteinen elämäntapa oli riskitekijä jouduttaessa esimerkiksi väkivaltaisen teon kohteeksi, joskus jopa virkavallan taholta.

Aamulehdessä oli 27.12.1927 uutinen ”*Kahakka poliisin ja päihtyneen naisen*⁸¹ välillä. *Nainen haavoittunut vahingonlaukauksesta.*”

Kun vartiokonstaapeli Kalle Järvi oli viime yönä virantoimituksessa venäläisen kirkon paikkeilla, tapasi hän klo 2–3 välillä erään miehen seurassa hyvin päihtyneen naisen, jonka hän pidätti ja alkaen kuljettaa II poliisiasemalle. Nainen teki poliisille ankaraa vastarintaa, m.m. pureskellen konstaapelin kädet aivan verille. Kun mies tuli uudelleen paikalle parin sotamiehen seurassa nähtävästi tarkoituksella vapauttaa nainen, otti poliisi esille taskuaseensa, johon nainen heti tarttui sillä seurauksella, että ase laukesi ja luoti lävisti naisen käden sekä kaulan, tullen ulos niskasta. Paikalle tulleen toisen konstaapelin avulla kuljetettiin haavoittunut Hatanpään sairaalaan. Hänen tilansa on toivoton.⁸²

Katu ei ollut ainoa vaaranpaikka. Hotelli Tampereen vahtimestaria syytettiin raastuvanoikeudessa Aamulehden mukaan ankarista rikoksista. Eräs etelä-pirkkalalainen tilanomistaja oli tehnyt vahtimestaria koskevan rikosilmoituksen. Poliisi meni hotelliin selvittämään asioita ja huomasi ilmoituksen olevan aiheellinen. Tilanomistajan mukaan vahtimestari oli käynyt häneen käsiksi ja kaatanut lattialle. Kurkusta kuristamalla vahtimestari oli pakottanut hänet antamaan 200 markkaa⁸³ erälle huoneessa paikalla olleelle ”konekirjoittajattarelle”. Poliisin selvityksessä tuli ilmi ”mitä törkeimpiä väärinkäytöksiä.” Vahtimestari oli päästänyt huoneisiin öisin juopuneita henkilöitä, ja hankkinut heille väkijuomia joko salakauppiailta tai omasta varastostaan. Hänen kerrottiin ottaneen itse osaa ”juopotteluihin” matkustajien kanssa, sekä tilaisuuden tullen varastaneen heiltä rahaa. Hän oli myös sallinut juopuneiden miesten tuoda yleisiä naisia mukanaan, ”tahi sellaisia heille välittänyt runsaita juomarahoja vastaan.”⁸⁴

Seuraava taulukko esittää maaherran irtolaistutkintapassitusten lukumäärät. Ne eivät selitä rikostilastoja, mutta useissa tapauksissa irtolaisten kuulustelupöytäkirjoissa mainittiin lisäksi erilaisia tehtyjä rikoksia ja aiempia tuomioita. Passitusten määrän kasvu antaa siten osviittaa kaikenlaisen rikollisuuden lisääntymisestä. Taulukossa olevat passitusten vuosittaiset lukumäärät on laskettu siten, että lu-

⁸⁰ Häkkinen 2015, 22.

⁸¹ Kyseessä oli v. 1903 syntynyt ”tehtaantyöntekijätär”.

⁸² AL, 27.12.1927, nro 353, 2.

⁸³ Nykyrahassa n. 80 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 8.3.2022.

⁸⁴ AL, 28.2.1935, nro 57, 18.

vut sisältävät kaikki passitukset⁸⁵ tutkimusajankohtana. Naisten osuus passituksista oli noin 30 prosenttia.

Taulukko 3. Passitukset maaherran irtolaistutkintaan Tampereelta 1927–1936.

Passitukset	1927	1928	1929	1930	1931 ⁸⁶	1932	1933	1934	1935	1936	Yht.
Naiset	27	18	21	38	42	66	57	60	57	66	452
Miehet	60	53	54	128	145	99	135	107	129	111	1 021
Yhteensä	87	71	75	166	187	165	192	167	186	177	1 473

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Vuosina 1927–1929 passitusten määrät olivat kaupungin väestömäärään⁸⁷ suhteutettuna melko mallillisia verrattuna niitä seuraaviin vuosiin. Kaupungissa oltiin kuitenkin huolestuneita lisääntyneestä rikollisuudesta ja ”tapainturmeluksesta”⁸⁸, joihin Aamulehti otti kantaa vuonna 1927 artikkelissa ”Kunnat ja järjestyksen ylläpito”:

Rikollisuuden viimeaikainen yleistyminen maassamme on tosiasia, joka ei enää kaivanne mitään yksityiskohtaisempia perusteluja. Päivittäin uudistuvat surkuteltavat ilmiöt ovat saaneet hyväuskoisimmatkin jo vakuutetuiksi siitä, että asiointi tässä suhteessa on ennenkuulumaton ja vertojaan hakeva. Varsinaisten rikoslain piiriin kuuluvien tekojen lisäksi on siveellisten käsitteiden höltyminen ja hyvien tapojen aliarviointi ellei suorastaan halveksiminen, omiaan muokkaamaan maata yltyvälle kurittomuudelle, joka lakia ja oikeutta röyhkeästi pilkaten uhmaa järjestettyä yhteiskuntaelämää ja sen perusteita.⁸⁹

Vuonna 1931 kiinnitettiin huomiota siihen, että pidätettyjen, joista huomattava osuus oli irtolaisuudesta pidätettyjä, aterioihin varattu 25 000 markan⁹⁰ suuruinen summa ei tulisi riittämään koko vuoden tarpeisiin. Jo kesällä aterioihin oli kulunut valtaosa, eli noin 68 prosenttia, myönnetystä määrärahasta. Poliisilaitos oli tilanteessa, missä se joutui anomaan lisävaroja vuosittaiseen pidätettyjen ra-

⁸⁵ Joillakin oli useita passituksia/tutkimusajankohta, joten luvut eivät osoita passitettujen lukumäärää.

⁸⁶ Esimerkiksi vuonna 1931 Helsingissä ensimmäistä kertaa irtolaistoimenpiteiden kohteeksi joutuneita oli 566 naista ja 1 407 miestä (yht. 1 973). Häkkinen, 2015, 35.

⁸⁷ Vuonna 1930 47 549 asukasta.
https://www.tampere.fi/tiedostot/t/uBhtLNqvT/Tampereen_kaupungin_tilastollinen_vuosikirja_20142015.pdf.
Luettu 16.2.2022.

⁸⁸ AL, 11.1.1927, nro 10, 2.

⁸⁹ AL, 20.3.1927, nro 78, 2.

⁹⁰ Nykyrahassa noin 9 200 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Luettu 23.3.2021.

vintomäärärahaan. Lisäksi pidettiin varmana, että irtolaisuus rikollisuuden ohella lisääntyisi tulevana syksynä, syynä irtolaismäärien kasvuun nähtiin olevan lama-aika ja sitä seurannut työttömyys.⁹¹

Vuonna 1934 huolta aiheutti suunniteltu Pispalan, ja osin muidenkin läntisten asuinalueiden, liitos Tampereen kaupunkiin, mikä toteutui vuonna 1937. Sitä vastustettiin erityisesti sen johdosta, että Pispala nähtiin ”salakauppiaiden ja huonomaineisten naisten pesäpaikkana”, ja rikollisuudeltaan alueen katsottiin olevan seudun pahimpia.⁹² Kielteistä asennoitumista Pispalaan ja sen asukkaisiin kuvaa lisäksi se, että nokialaiset⁹³ puolestaan eivät halunneet pispalalaisten kuuluvan omaan kuntaansa.⁹⁴ Pispalan asukkaat varmasti tiesivät näistä asenteista ja osin he saattoivat tietoisesti provosoida ulkopuolisia. Tampereelta on kirjattu muistiin kasku matkailijasta, joka oli päätenyt Pispalaan. Siellä hän oli tavannut paikallisia pojankoltiaisia, joilta tiedusteli, että onko tämä nyt se kuuluisa Pispala, mihin pojat olivat kaskun mukaan vastanneet:

Kuuluisa on, sanoivat pojat, niin kuuluisa, että täällä voi saada nyrkistä turpiin ja puukosta kylkiin ja kun muualla tapetaan jouluna porsas, tapetaan täällä poliisi.⁹⁵

Pispala ei tämän tutkielman tarkasteluajankohtana vielä kuulunut hallinnollisesti ja maantieteellisesti Tampereen kaupunkiin, mutta Suomen Senaatin Sisäasiaintoimituskunnan päätöksellä Pispalan ja Viinikan esikaupungit oli liitetty poliisihoidollisesti 1.11.1918 alkaen Tampereen poliisimestarin ja -kamarin alaisuuteen.⁹⁶

Osa ajautui siten, eri syistä johtuen, yhteiskunnan niin sanotulle laitapuolelle. Antti Häkkinen (2015) on eritellyt tarkemmin alaluokan ja alamaailman käsitteitä. Hänen mukaansa alaluokan käsitteen avulla on mahdollista tarkastella yksittäisten toimijoiden näkökulmasta teollistumista, urbanisoitumista, köyhtymistä ja proletarisoitumista. Yksilöt jotka olivat pitkäaikaisesti, joko suoraan tai välillisesti, vailla suhteellisesti tai absoluuttisesti riittäviä toimeentulon lähteitä, muodostivat rakenteellisen alaluokan. Häkkinen mukaan Gunnar Myrdahl (1963) määritteli alaluokan olevan varsinaista työväenluokkaa alemmalla sosioekonomisella tasolla oleva sosiaalinen kerrostuma. Tämä kerrostuma kärsii etenkin alityöllisyydestä tai työttömyydestä, ei jaa ympäröivän yhteiskunnan elämäntapaa ja/tai sen tavoitteita, ja elää usein muusta yhteiskunnasta erillään. Näiden lisäksi Myrdahl esittää kahtena oleellisena alaluokan määrittelyn piirteinä kulttuurisen ja sosiaalisen jatkuvuuden. Alaluo-

⁹¹ AL, 30.8.1931, nro 233, 4.

⁹² AL, 16.5.1934, nro 129, 3.

⁹³ Ennen kaupunkiliitosta 1937 Pispala kuului maantieteellisesti ja hallinnollisesti Nokialaan.

⁹⁴ Jutikkala 1979, 545.

⁹⁵ Sinisalo, Uuno (toim.), 1965, 25.

⁹⁶ Viikari 1991, 34.

kan kulttuuri, eli alakulttuuri, on yhteiskunnan vallitsevista arvoista erillistä ja riippumatonta. Sosiaalinen jatkuvuus viittaa puolestaan tilanteen ja aseman pysyvyyteen ja jatkuvuuteen, kuuluminen alaluokkaan on usein elinikäistä ja ylisukupolvista.⁹⁷

Tämän seurauksena kaupunkien liepeille muodostui teollistumisen alkuaikoina sosiaalinen alaluokka, niin kutsuttu alamaailma. Tämä käsite piti sisällään 1800-luvun alussa esitetyn näkemyksen erillisestä köyhyyden ja huono-osaisuuden ahdistamasta köyhälistöstä. Alamaailma, eli rikollinen alaluokka, rakentui alaluokan sisälle ja reunamille. Kaupunkien köyhimmillä alueilla eläminen vaati monenlaista osaamista ja tietämystä. Katuelämä oli vaarallista ja siellä selviytyäkseen yksilöltä edellytettiin saman viiteryhmän kanssa toimeen tulemistä, kykyä toimia vaikeissa olosuhteissa sekä keinoja viranomaisten välttelyssä. Rikollisen alamaailman ytimen muodostivat ne, jotka toimivat salakuljettajina, taskuvarkaina, ammattivarkaina, varastetun tavaran kätäjöinä ja välittäjinä sekä väärentäjinä ja parittajina. Häkkisen mukaan ei ole voitu osoittaa sitä, että alamaailman ydinjoukon arvot, asenteet ja elämäntavat olisivat oleellisesti eronneet kaupunkien työläisväestön vastaavista.⁹⁸

Maassamme on paljon aineksia, jotka vihaavat poliisia. Emme nyt koskettele vähääkään valtiollisia puolia vaan itse varsinaisia rikollisia käsittelevänä, sanomme, että on tavattoman paljon rikollisia piirejä, joista on poliisille kehittynyt mahdoton vastus. Kieltolain aikana kehittyi valtava, ehkä 100 000 henkilöön nouseva kansanluokka, joka salakuljetus- ja salakauppasyistä vihasi poliisia kuin myrkyä! Sen jälkeinen rikolliskaarti on yhä toimissa ja on sangen toimintakykyinenkin vaikkei sitä tahdota oikein uskoa.⁹⁹

Rikollisuuden torjuminen ja rikollisten rankaisu edellyttää yhteiskunnan taholta viranomaistoimintaa. Valtiollinen poliisikoulutus käynnistyi Suomessa vuoden 1918 sisällissodan jälkeen, maahan oli tarkoitus saada vahva järjestysvalta. Sodan jakaman kansan tuli kunnioittaa valtiollista auktoriteettia ja yhteiskunnan mahdolliset radikaalit ainekset oli pidettävä kurissa. Levottomien aikojen johdosta poliisivoimiin hyväksyttäviltä edellytettiin muun muassa luotettavuuden varmistamista. Etenkin työväestö koki vastenmielisyyttä jo sanaa ”poliisi”, saati koko instituutiota, kohtaan. Poliisivoimiin pääsyn eräänä edellytyksenä oli vaatimus poliittisten taustojen selvittämisestä. Tämä tarkoitti käytännössä sisällissodan voittajapuolen, eli valkoisten, puolella olemista. Esimerkiksi Helsingissä poliisin ja suojeluskuntien välillä oli epäselvyyksiä liittyen toimintarajoihin, suojeluskuntalaiset olivat edelleen käytettävissä poliisireservinä. Suomessa luottamus poliisiin oli pitkään heikko ja kieltolaki vahvisti kielteisiä asenteita kansan keskuudessa.¹⁰⁰ Siveyspoliisi valvoi kansalaisten, etenkin so-

⁹⁷ Häkkinen 2015, 22–24.

⁹⁸ Häkkinen 2015, 23–25, 46–47.

⁹⁹ Poliisimies. Poliisijärjestöjen äänenkannattaja. 1933, nro 10, 446.

¹⁰⁰ Jansson 2018, 32–33.

siaalisen alaluokan, elämäntapoja ja järjestyspoliisi yleistä turvallisuutta. Molemmat poliisiviranomaiset pyrkivät lisäksi maaseudulta saapuneiden, yhteiskuntaan sopeutumattomien pidättämiseen ja kaupungeista poistamiseen.¹⁰¹

3. Siveyososaston ja maaherran määräämät toimenpiteet

Tässä luvussa tarkastelen poliisin eri syistä pidättämiä, siveyososaston pidätettyjen päiväkirjoihin rekisteröityjä henkilöitä. Esitän lisäksi sen prosessin mikä seurasi passitusta maaherran irtolaistutkintaan. Poliisin irtolais- ja kuulustelupöytäkirjojen pohjalta selvitän maaherran irtolaistutkintaan määrättyjen naisten ja heidän passitustensa lukumäärät. Irtolaiset olivat oman aikansa yhteiskunnan marginaalissa eläjiä, ja naiset siinä ryhmässä vähemmistönä, joten tarkastelen lopuksi marginaalisuuden käsitettä.

Ensimmäinen poliisirekisteri mihin erilaista yleistä häiriötä Tampereella aiheuttaneet henkilöt kirjattiin, oli poliisilaitoksen siveyososaston¹⁰² päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä. Pidätysten syitä olivat muun muassa luvattoman ampuma-aseen hallussapito¹⁰³, itsemurhayritys, juopumus, epäilyttävä¹⁰⁴ elämä, hermostunut, sairastaa veneeristä tautia ja irtolaisuus. Joidenkin naisten kohdalla mainittiin lisäksi, eri tavoin ilmaistuna, epäsiiveellinen elämä.¹⁰⁵ Pidätetyillä olleet rahavarat olivat pääasiassa vähäisiä tai rahaa ei ollut lainkaan.¹⁰⁶ Päiväkirjoihin merkitty omaisuus oli valtaosalla vaatimatonta, ylös kirjattiin muun muassa lakki tai käsineet, useissa tapauksissa omaisuudeksi oli merkitty ”Ei mitään”¹⁰⁷. Siveyososastoon päätyivät, eri syistä johtuen, pääasiassa oman aikansa huono-osaiset ja syrjäytyneet.

¹⁰¹ Häkkinen 2015, 32.

¹⁰² Nimi vaihtui siveyososastosta suojeluosastoksi v. 1929 ja muutaman vuoden päästä nimi muuttui huolto-osastoksi. Viikari 1991, 40.

¹⁰³ Näitä oli pidätetyillä melko usein. Se selittynee osaltaan v. 1918 sisällissodassa taistelleiden haltuun jääneillä aseilla, ja osaltaan maalta tuotuja, esim. metsästyksen tai kotieläinten lahtaamiseen käytettyjä aseita.

¹⁰⁴ Epäilyttävä tarkoitti tuntematonta, vierasta. Nygård, 1998, 46.

¹⁰⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

¹⁰⁶ Poikkeuksen teki yksittäinen tapaus, missä naiselta tavattiin 12 900 markkaa (nykyrahassa n. 4 140 e, <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 26.2.2022. Pidätyksen syynä oli väkijuomien hallussapito. On pääteltävissä, että voimassa ollut kieltolaki oli vaikuttavana tekijänä rikoksen laatuun, ja ilmeisen hyvin menestyneeseen laittomaan liiketoimintaan.

¹⁰⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

Saapunut Tampereelle työnhakuun, oli pakko varattomana asustaa täkäläisessä Naisten yömajassa. Rahaa 4 markkaa¹⁰⁸. Selitti heittäneensä vähää ennen pidätystään matkalaukkunsa, jossa oli vanhoja vaatteitaan, täkäläiseen Tammerkoskeen. Kielsi itse aikoneensa hypätä koskeen, vaikkakin poliisi oli [...] pidättänyt kosken rannalta ja luullut hänen aikovan sinne hypätä. Puutteen ja hädän ahdistamana sanoi [...] olleensa toivoton ja siinä mielessä heittänyt matkalaukkunsaakin koskeen, jotta ei tarvitsisi tyhjää matkalaukkaa kanniskella. - Elvi, 32 vuotta¹⁰⁹

Poliisi teki tapauskohtaisesti päätöksen toimenpiteistä jokaisen pidätetyn suhteen, kuten vapaa, varoitus, toimittaminen sukupuolitautisten tarkastustoimistoon, sairaalaan, köyhäinhoitoon tai vankivaunuun/maaherraan. Poliisilla ei ollut erillistä ohjeistusta siitä, kuinka monen varoituksen jälkeen henkilö toimitettiin maaherran irtolaistutkintaan, vaan jokainen tapaus harkittiin tilannekohtaisesti.¹¹⁰ Esimerkiksi vuonna 1933 irtolaisasetuksen 2 §:n nojalla annettiin köyhäinhuollossa varoituksia miehille 82 kertaa ja naisille 173 kertaa.¹¹¹ Mikäli kyseessä oli häiritsevällä tavalla käyttäytynyt ulkopaikkakuntalainen¹¹², niin joissakin tapauksissa maaherran irtolaistutkintaan passittamisen sijaan hänen ”käskettiin lähteä pois Tampereen kaupungista”, eli henkilö vietiin poliisin toimesta laivaan, junaan tai linja-autoon.¹¹³ Saattamisella pyrittiin varmistamaan se, että poliisin silmissä ei-toivottu henkilö todellakin poistui paikkakunnalta. Kaikissa tapauksissa Tampereelta poistaminen ei sujunut viranomaisten toivomalla tavalla, vaan usein kaupunkiin palattiin melko pian poissaattamisen, tai sen yrityksen, jälkeen.

Kun hänet täällä oli vangittu irtolaisuudesta ja naispoliisi Ida Seilasen piti viedä hänet vankivaunuun, karkasi hän Tampereen rautatieaseman edustalla. - Anneli, 21 vuotta¹¹⁴

Saatiin rautatieasemalle, missä naispoliisi Ida Seilanen osti lipun Jyväskylän asemalle, ollen [...] noussutkin junaan, mutta matkalla jäänyt pois Messukylän asemalla ja palannut takaisin Tampereelle jatkamaan huonoa elämäänsä. - Tyyne, 23 vuotta¹¹⁵

Sitä paitsi oli yllä mainittuna aikana vietäessä Tampereen asemalle vankivaunuun, uhannutkin tulewansa heti takaisin, minkä uhkauksensa nyttemmin on toteuttanutkin. - Karin, 21 vuotta¹¹⁶

Verrattaessa pidätyksiin vaikuttaneita tekijöitä, niin miesten pidätykset eivät sisältäneet mainintaa tavaksi muuttuneesta epäsiiveillisestä käytöksestä, vaan heidän pidätystensä syiksi mainittiin esimerkiksi kerjaily, nukkuminen yleisessä käymälässä, varaton ja/tai asunnoton ja seurustelu entisten ri-

¹⁰⁸ Nykyrahassa n. 1,5 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Luettu 23.3.2021.

¹⁰⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

¹¹⁰ Saarinen, haastattelu, 14.2.2019.

¹¹¹ TKA, Tampereen kaupungin köyhäinhuolto 1933, 13.

¹¹² Köyhäinhuoltojärjestelmä perustui kotipaikkaoikeuteen. Tampereella sen sai maksettuaan kahden edellisen vuoden verot kaupungille, sekä oltuaan kaksi vuotta kaupungin henkikirjoissa. Peltola, 2008a, 166–167.

¹¹³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

¹¹⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

¹¹⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

¹¹⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, irtolaispöytäkirjat 1931.

kollisten kanssa.¹¹⁷ Huomioitavaa lainsäädännössä on se, että tavaksi muuttuneet, haureelliset teot olivat rikoksia ainoastaan naisten kohdalla.¹¹⁸ Irtolaisasetuksen epäsiiveellisyyspykälä ei erotellut sukupuoliä, mutta viranomaiset, eli tässä yhteydessä poliisi, sovelsivat sitä de facto ainoastaan naisiin.¹¹⁹ Tätä samaa asennoitumista ja toimintamallia, lainsäädännöstä huolimatta, on poliisin keskuudessa ilmennyt käytännön tasolla myöhemminkin¹²⁰, kuten Lea Saarinen toi esiin:

Laki ei ollut sama kaikille, se oli sen ajan käypä tapa mitä ei kyseenalaistettu. Maailma oli enemmän miesten kuin naisten ja nainen oli se, joka oli pahan alku ja juuri. Naisesta se kaikki paha lähti, miehet pääsi helpommalla. Epäoikeudenmukaista siinä suhteessa. Ei paljon auttanut ajatella sitä puolta. Nainen on ollut aina altavastaja.¹²¹

Miesten kohdalla epäsiiveelliset teot liittyivät käytännössä sukupuoliyhteyteen samaa sukupuolta edustavan henkilön kanssa, mikä oli rikoslain alainen asia, joten ne eivät päätyneet siiveysoaston päiväkirjoihin. Tämän johdosta myöskään poliisin irtolaiskäsittelyyn ei määrätty homoseksuaalisesta sukupuolielämästä pidätettyjä miehiä eikä naisia¹²². Poliisimiehen lakikirjan rikoslain osion 20. luku *Luvottomasta sekaannuksesta ja muusta haureudesta* ilmaisee asian seuraavasti: 12 § ”Jos joku harjoittaa haureutta toisen samaa sukupuolta olevan kanssa; rangaistakoon kumpikin vankeudella korkeintaan kahdeksi vuodeksi.”¹²³

Tutkielmaan valikoituneen aineiston perusteella on selvästi havaittavissa, että irtolaisasetuksen lisäksi poliisi tarkkaili ja pidätti ihmisiä perustuen myös Tampereen kaupungin poliisijärjestykseen. Poliisijärjestyksessä erilaisia epäilyttäviä, ja pidätyksen oikeuttavia, tekoja olivat muun muassa seuraavien pykälien rikkominen¹²⁴:

7 § Myös yksityisten henkilöiden, jotka seisoskelevat tahi muuten oleilevat kauemman aikaa samalla paikalla kadulla, on, jos heidän olostaan tai käyttäytymisestään voi olla liikenteelle tahi järjestyksenpidolle haittaa, poliisimiehen käskystä poistuttava.

¹¹⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

¹¹⁸ Tuulasvaara-Kaleva 1988, 11; KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹¹⁹ Poliisin toiminnassa on havaittavissa myös oikeussosiologian tutkimuksessa kehitetyt käsitteet kirjoitettu laki (law in books) ja sovellettu laki (law in action). Lakia on toteutettu toisin kuin sitä on kirjoitettu. Lain ottaminen omiin käsiin, tavalla tai toisella, on tutkimusten mukaan ominaista lainvalvontaviranomaisille. Kainulainen 2015, 74.

¹²⁰ Lea Saarisen työvuodet huoltopoliisissa 1961–1994. Hän mainitsi myös, että kolleganakaan ei ollut helppoa olla naisena miesten maailmassa, ”#metoo -asiaa olisi”. Saarinen, haastattelu 14.2.2019.

¹²¹ Saarinen, haastattelu 14.2.2019.

¹²² Homoseksuaalisuus poistettiin Suomen rikoslainsta vuonna 1971, ja Lääkintöhallituksen päätöksellä vuonna 1981 virallisesta tautiluokituksesta sairautena. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>. Luettu 26.3.2021.

¹²³ Koskimies (laat.), Poliisimiehen lakikirja, 1934, 664.

¹²⁴ TKA, Tampereen kaupungin poliisijärjestys 1922, 3, 12–13.

39 § Päihdyttävien juomien nauttiminen tai tarjoaminen kadulla, yleisillä paikoilla, kaupungin metsissä, yleisissä ja yksityisissä mukavuuslaitoksissa sekä portti- ja porraskäytävissä tai pihamailla sekä höyryaluksissa ja proomuissa on kielletty.

41 § Älköön kukaan julkisesti puvullaan, puheillaan tai käytöksellään loukatko säädyllisyyttä taikka häiritkö yleistä järjestystä.

Joissakin tapauksissa irtolaistutkintaan passitetun kohdalla rajanveto siitä, perustuiko pidätys poliisijärjestykseen vai irtolaisasetukseen onkin liukuva. Useissa tapauksissa pidätys ja maaherran tutkintaan passitus perustuivatkin molempien yleistä järjestystä säätelevien tahojen määritelmiin. Pidätyksen ensisijainen syy oli esimerkiksi juopumustila, mutta jo työttömyys oikeutti irtolaiskäsittelyn ja mahdolliset oikeudelliset seuraamukset.¹²⁵ Poliisit joutuivat työnsä kautta kohtaamaan monenlaisia ongelmia ja järjestyshäiriöitä niin yleisillä paikoilla kuin yksityisemmissäkin kohteissa. Pidätyksiä tehtiin matkailijakodeista, suoraan kadulta, sekä naapureiden, talonmiesten tai isännöitsijöiden ilmi-antojen perusteella yksityisasunnoista.¹²⁶

Maaherran irtolaistutkinta tarkoitti Tampereella pidätetyille sitä, että poliisi passitti epäillyn omien kuulustelujensa jälkeen Hämeenlinnaan, missä läänin maaherra teki päätöksen¹²⁷ jatkotoimenpiteistä kunkin tapauksen osalta kansliapäätöksenä. Poliisilla oli useimmissa tapauksissa pöytäkirjaan liitetty suosittelu passitetuille toivomistaan toimenpiteistä, kuten ”Yleiseen työhön” tai jos kyseessä oli ulkopaikkakuntalainen ”Lähetettäisiin kotipaikalleen.” Valtaosassa tapauksista maaherra antoi tuomionsa poliisin suosituksen pohjalta.¹²⁸ Irtolaistutkinta ei automaattisesti tarkoittanut vankilaan tai työlaitokseen¹²⁹ tuomitsemista, joten erilaisilla vetoimuksilla, kuten kirjeillä ja puhumalla, pyrittiin välttämään työlaitos- tai vankilatuomio.

Korkeasti kunnioitettu Maaherra

Minä allekirjoittanut pyytäisin että korkeasti kunnioitettu Maaherra vapauttais [...] siitä syystä että ei häntä tuomitse, silloin kun hän tuli pidätetyksi oli hän minun asiallani kaupungissa, ja olen minä luvannut antaa hänelle työtä ja huolehtia hänen toimeentulostaan, siksi pyytäisin että korkeasti kunnioitettu Maaherra ei häntä tuomitse. - Pispalassa 15/8 32 Suomen alamainen [...] ¹³⁰

¹²⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936; TKA, Tampereen kaupungin poliisijärjestys 1922.

¹²⁶ Peltola 2008b, 144; KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹²⁷ Vuosina 1885–1935 tuomittiin irtolaisuudesta vangituista miehistä noin 9 prosenttia, naisista tuomittiin 31 prosenttia. Nygård 1985, 13.

¹²⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹²⁹ Tamperelaiset passitettiin suorittamaan työlaitostuomiota vuonna 1924 perustettuun Lammin työlaitokseen. Peltola, 2008a, 163.

¹³⁰ KA, Hml, Lääninhallituksen päätökset irtolaisia koskevissa asioissa 1931-1932.

Myöskin osoittaa [...] hyvää puhekykyä se, että on kertomansa mukaan lähetetty ainakin neljä eri kertaa irtolaisena kotipaikalleen, tulematta kuitenkaan milloinkaan tuomitukseksi siitä yleiseen työhön.
- Helmi, 18 vuotta¹³¹

Maaherra saattoi vapauttaa naiset tutkintansa jälkeen, mikäli heillä oli esittää esimerkiksi olemassa oleva, tai luvattu, työpaikka tai että joku huolehtii hänen toimeentulostaan. Naiset olivat tietoisia tästä mahdollisuudesta, joten usein työpaikasta valehdeltiin. Joissakin tapauksissa hänen puolestaan vakuutettiin, yleensä joku mieshenkilö, että tutkittavan toimeentulosta huolehditaan. Usein poliisi epäili näitä vakuutteluja ja todisteluita, mikä ei ollutkaan joidenkin naisten entisyyden ja elämäntavan tietäen aiheetonta. Poliisi teki myös tiedusteluja asian todellisen laidan selvittämiseksi.¹³²

Etsivien ottaessa selvää Pirkkalanvaltatie n:o 7 sijaitsevasta Virtasen suutarinliikkeestä, onko mahdollisesti ollut työssä hänen liikkeessään, vastattiin sieltä, ettei [...] ole milloinkaan ollut siellä työssä eikä siellä edes tunnetakaan sen nimistä henkilöä, joten [...] kertomus on kaikkia perää vailla.
- Aino, 30 vuotta¹³³

Oli selittänyt, että hänellä on työpaikka täällä Särkänkadun varrella rouva Kulosen paperipussi-tehtaassa ja että hän on siellä ollutkin jo työssä sekä menee sinne edelleenkin. Tämän työpaikan valehtelemisen kertoi tehneensä hätäännyksissään päästäkseen siten menemään poliisilaitokselta asuntoonsa Pohjois-Pirkkalan pitäjän Pispalan kylässä, sekä oli mielestään varma, että hän pääsisi seuraavana aamuna mainittuun työpaikkaan. - Elli, 32 vuotta¹³⁴

Yleinen työ merkitsi käytännössä vapaudettomuutta ja työskentelyä yleisissä työvankiloissa. Irtolaiset eivät tehneet mitään varsinaista rikosta tai rikkoneet yksilön tai yhteisön oikeushyvää vastaan. Tuomitsemiseen riitti, että elinolosuhteet ja elämäntavat olivat sellaisia, että niiden perusteella katsottiin aiheutuvan haittaa turvallisuudelle ja yleiselle järjestykselle.¹³⁵ Toivo Nygård toteaa omassa irtolaisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan, että irtolaisuudesta vangittujen ja vankilaan/työlaitokseen tuomittujen määrä ei kerro irtolaisten määrän todellista laajuutta, vaan se kertoo paremmin siitä, kuinka poliisiviranomaiset tulkitsivat irtolaisuutta ja siihen liittyviä ilmiöitä.¹³⁶

Ensikertaisesta irtolaisuudesta saatu tuomio oli yleiseen työhön kolmesta kuukaudesta yhteen vuoteen ja moninkertaisesta irtolaisuudesta kuudesta kuukaudesta kolmeen vuoteen.¹³⁷ Irtolaisuudesta,

¹³¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

¹³² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹³³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

¹³⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

¹³⁵ Tuulasvaara-Kaleva 1988, 16-18.

¹³⁶ Nygård 1985, 13.

¹³⁷ Tuulasvaara-Kaleva 1988, 17; KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

tai muistakin syistä, joko vankilaan tai työlaitokseen tuomittu, saattoi vapautua aikaisemmin kuin mitä tuomiossa oli määrätty.

Lääninhallitus ilmoittaa, että kun [...] on tänään vankilassa vihitty avioliittoon Tampereelta olevan maalari [...] kanssa, mainittu [...] on määrätty vankilasta vapaaksi laskettavaksi. - Aino, 24 vuotta¹³⁸

Tämän juopumussakon oli kärsinyt vedellä ja leivällä, joten pääsi pikemmin vankilasta vapaaksi. - Lyyli, 41 vuotta¹³⁹

Pääasiassa naisten aiemmat tuomiot liittyivät irtolaisuuteen, juopumukseen ja/tai erilaisiin alkoholirikkeisiin, varkauksiin, varastetun tavaran kätkemiseen ja petoksiin. Joillakin oli kuitenkin taustallaan tuomioita myös vakavammista rikoksista tai kansalaistottelemattomuudeksi katsottavissa olevista rikkomuksista.

Tuomittu aikaisemmin lapsenmurhasta 2 vuodeksi kuritushuoneeseen, josta pääsi ehdonlaiseen vapauteen 1932. - Helga, 27 vuotta

1933 katumellakasta ja poliittisten asiain takia 1 vuosi vankeutta ja 2 vuotta vailla kansalaisluottamusta¹⁴⁰. - Senja, 33 vuotta¹⁴¹

1934 tuomittu Kotkan raastuvanoikeudessa sikiönlähdettämisestä ja antautumisesta maksusta haureuden välikappaleeksi yhteensä 3 kuukauden ja 5 päivän vankeuteen, minkä kärsinyt. - Enni, 22 vuotta¹⁴²

Abortti laillistettiin Suomessa vuonna 1950, sitä ennen se oli mahdollista ainoastaan jos raskaana olleen naisen tai sikiön henki oli vaarassa. Laillistaminen ei tarkoittanut abortin saamisen helpottumista, vaan sillä pyrittiin hillitsemään rikollisia raskaudenkeskeytyksiä. Laittomista raskaudenkeskeytyksistä ei ole tarkkoja tilastotietoja, koska ainoastaan vähäinen määrä tuli viranomaisten tietoon. On arvioitu, että 1930–1940-luvuilla laittomien keskeytysten lukumäärät olivat vuositasolla noin 25 000–30 000.¹⁴³ Köyhäinhuoltolat, sairaalat, työlaitokset ja vankilat sekä irtolaislait perustettiin osit-

¹³⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1930.

¹³⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1931.

¹⁴⁰ Rikoslain alaiseen rikokseen syylistynyt, vankeus- tai kuritushuonerangaistukseen tuomittu, menetti usein lisärangaistuksena kansalaisluottamuksensa joko määrääjäksi, 1–15-vuotta, tai ainiaaksi. Henkilö oli vailla kans.luott. tietyn ajan vielä sen jälkeen kun hän oli vankeustuomionsa kärsinyt. Hänellä ei mm. ollut äänioikeutta eikä vaalikelpoisuutta valtiollisissa tai kunnallisissa vaaleissa. Häntä ei voitu nimittää valtion tai kunnan virkaan. Lisäksi oli muitakin rajoituksia, kuten kelpaamattomuus toimia todistajana tai toisen henkilön asiamiehenä oikeudessa. Kans.luott. menettäminen kirjattiin myös virallisiin rekistereihin, kuten virkatodistukseen, kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin. Vuonna 1969 kans.luott. menettämisseuraus rangaistusjärjestelmästä poistettiin.

¹⁴¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

¹⁴² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

¹⁴³ Keski-Petäjä 1994, 198.

tain siksi, että niiden avulla poikkeavat yksilöt pystyttiin pakottamaan työntekoon. Toinen tekijä oli se, että niiden avulla näiden ryhmien kontrollointi helpottui.¹⁴⁴

Rikokseen syylistynyt nainen on rikkonut lain lisäksi yhteisön hyvälle naiselle määrittelemiä normeja, jolloin hänet on helposti määritelty laajemminkin paheelliseksi. Yhteiskunnassa hyväksyttäväksi katsottu toiminta riippuu pitkälti vallitsevasta näkemyksestä sosiaaliseen todellisuuteen, mikä rakentuu erilaisista valtasuhteista ja niiden antamalla merkityksillä suhtautumisessa siihen, mikä toisille sallitaan ja toisille ei.¹⁴⁵ Eri vuosikymmeninä tehdyt naisvankeja koskevat tutkimukset osoittavat, että heillä on osoitettu olevan taloudellisia ongelmia, päihteidenkäyttöä, sekä pari- ja perhesuhderiippuvuutta. Parisuhderiippuvuus ilmenee esimerkiksi siten, että nainen salailee kumppaninsa tekemiä rikoksia tai auttaa erilaisissa laittomuuksissa. Näiden toimien seurauksena myös hänet saateetaan asettaa rikosoikeudellisesti tuomittavaksi. Vankilatuomion saaneita naisia yhdistää taloudellisen tilanteen epävakauden lisäksi koulutuksellinen, ammatillinen ja työmarkkina-asemaan liittyvä huono-osaisuus, heillä on myös havaittu olevan konfliktiherkkää menneisyyttä. Naisvankien taustatekijöihin liittyy vahvasti väkivalta, kuten seksuaalista hyväksikäyttöä, sekä lapsuudenaikaista fyysistä pahoinpitelyä.¹⁴⁶

3.1. "Vankivaunuun"

Kun henkilö pidätettiin irtolaisuuteen perustuen, poliisi saattoi kuulustelujensa jälkeen passittaa hänet harkintansa mukaan maaherran irtolaistutkintaan. Seuraavassa kuviossa on selkeästi havaittavissa se kasvu, mikä vankivaunupassituksissa vuosien 1927 ja 1936 välillä tapahtui. Maaherran irtolaistutkintapassitusten lukumäärät jäivät kuvion mukaan vuonna 1930 nousseelle tasolle. Passitukset jatkuivat siitä suurin piirtein samoilla lukemilla tämän tutkielman tarkasteluajanjakson, eli vuoden 1936 loppuun saakka. Jarmo Peltola esittää tutkimuksessaan, että irtolaispassitukset maaherran tutkintaan vähenivät laman aikana johtuen muun muassa siitä, että vankilat olivat melko täysiä ja vankien lukumäärää haluttiin vähentää. Peltolan näkemys on, että naisten irtolaispidätykset vähenivät laman helpottaessa ja että naisia ei samassa määrin kuljeskellut Tampereen kaduilla.¹⁴⁷ Tähän tutkielmaan valikoituneen arkistoaineiston perusteella määrällistä laskua ei ollut havaittavissa vielä vuonna 1936.

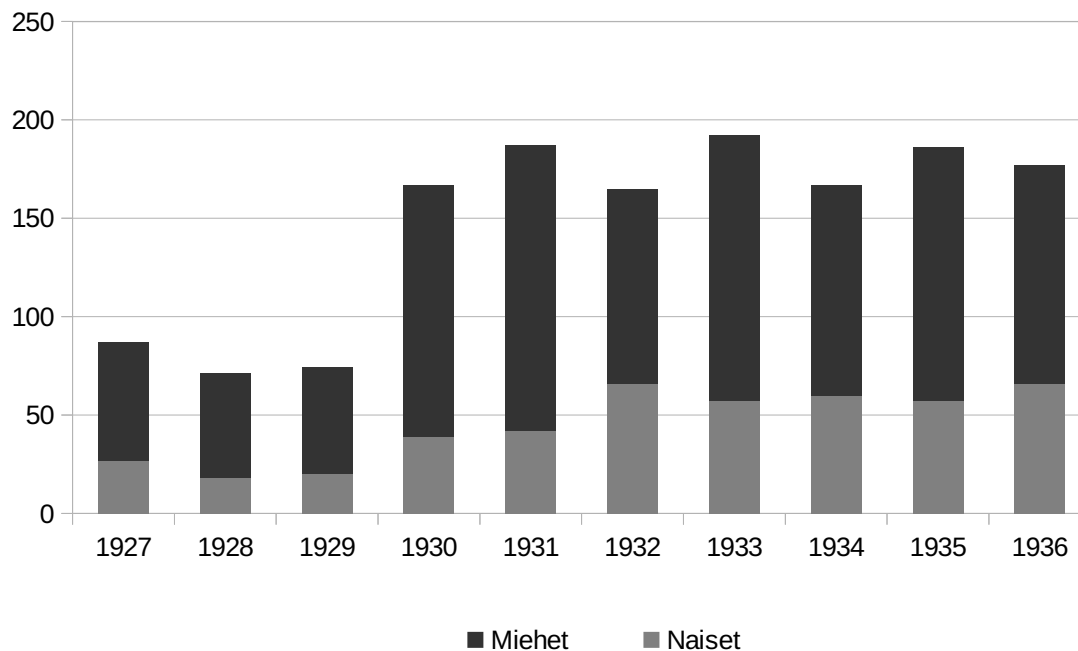
¹⁴⁴ Nygård 1998, 16–17.

¹⁴⁵ Heikkilä 2009, 5, 26, 31.

¹⁴⁶ Virolainen, 2014, 7–8.

¹⁴⁷ Peltola 2008b, 154–155.

Kuvio 1. Passitukset irtolaistutkintaan Tampereelta 1927–1936.

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Naisten passitusten melko tasaisena jatkuneista lukumääristä on huomioitava se, että kaikilla paluu työelämään laman jälkeen ei onnistunut helposti tai lainkaan, joten he jäivät erilaisiin viranomaisrekistereihin. Osalla ilmeni ongelmia muillakin elämän osa-alueilla, kuten asunnottomuutta, varattomuutta ja päihteidenkäyttöä. Kun kaupunkiin saapui maaseudulta nuoria, ja useisiin irtolaisuudesta tuomittuihin verrattuna terveitä ja ulkoisesti hyväkuntoisia naisia, on pääteltävissä että tehtaisiin palkattiin mieluummin tervehenkisemmän oloisia työntekijöitä. Lisäksi laman aikana tehtaista irtisanottiin ensimmäiseksi se työntekijäryhmä, mikä katsottiin ammattitaidottomimmaksi, eikä muutenkaan työnantajan kannalta ihanteellisimmaksi työvoimaksi. Näistä syistä irtisanottujen ei kaupungin väestömäärän kasvaessa ollut helppo kilpailla työpaikoista.¹⁴⁸ Työnantajat tarkastivat joissakin tapauksissa, onko naisella menneisyyttä poliisin tai köyhäinhoidon rekistereissä, mahdollinen rekisterimerkinä vaikeutti osaltaan työpaikan saamista.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Peltola 2008a, 180.

¹⁴⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Myöntää Köyhäinhuoltolautakunnassa saaneensa kaikkiaan kahdeksan eri varoitusta huonon työtömän elämänsä takia, mutta ei ole saanut hankituksi itselleen työtä syystä, että työnantajat tuntevat hänen olleen tekemisissä poliisin kanssa. - Jenny, 21 vuotta¹⁵⁰

3.2. Naisten passitukset maaherran irtolaistutkintaan

Tampereelta passitettiin vuosina 1927–1936 naisia maaherran irtolaistutkintaan 452¹⁵¹ kertaa, naisten vankivaunupassitusten kokonaislukumäärässä tamperelaisten osuus oli noin 40 prosenttia. Passitet- tujen kokonaislukumäärä oli 265, joista tamperelaisia oli 85, noin 32 prosenttia, ja ulkopaikkakunta- laisia naisia 180, eli valtaosa. Tamperelaisiksi on tähän tutkielmaan sisällytetty myös Pispalassa ja Messukylässä asuneet naiset, lähiseuduilla asuvina heillä oli aiemmissa elämänvaiheissaan ollut työ- paikka ja sosiaalista kanssakäymistä tuttaviansa kanssa kaupungissa. Lyhyen välimatkan johdosta keskusta huvitilaisuuksineen, kahviloineen ja ihmisineen oli helposti saavutettavissa, joten he olivat kaupungissa useinkin.

Taulukko 4. Naisten passitusten lukumäärät tamperelaiset/ulkopaikkakuntalaiset 1927–1936.

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	Yhteensä
Tamperelaiset	9	2	2	14	15	25	15	18	25	30	155
Ulkopaikkakunt.	18	16	19	24	27	41	42	42	32	36	297
Yhteensä	27	18	21	38	42	66	57	60	57	66	452

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytä- kirjat 1933–1936.

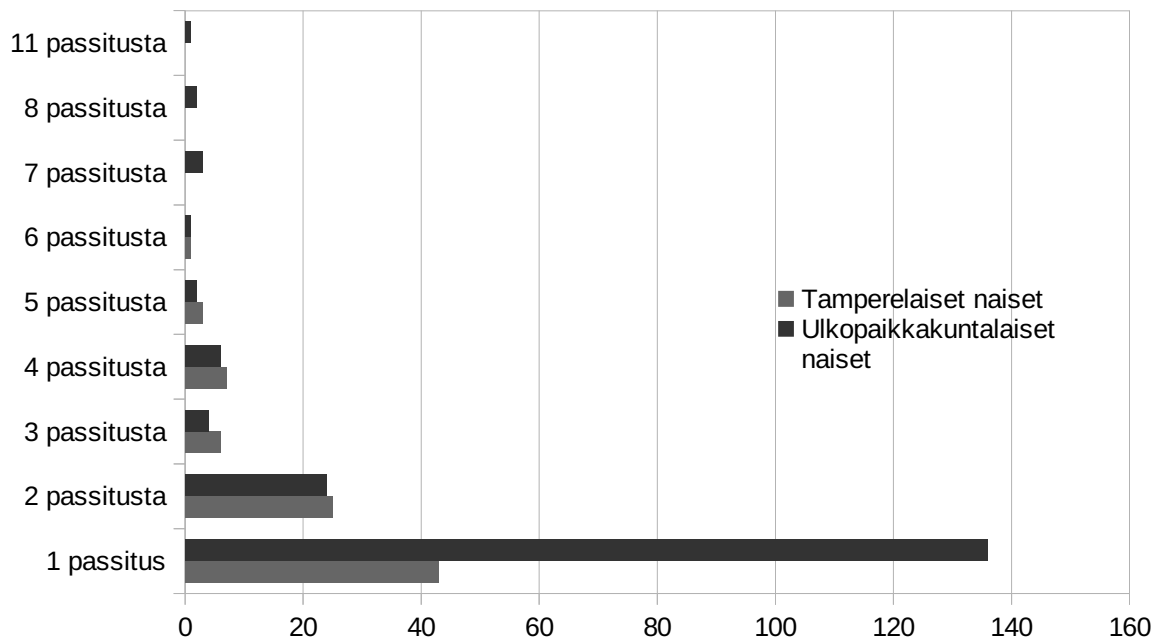
Taulukossa on passitusten vuosittaiset lukumäärät, ne on laskettu siten, että kullakin on huomioitu kaikki passitukset/vuosi. Tarkasteltaessa ulkopaikkakuntalaisten ja tamperelaisnaisten välisiä luku- määrällisiä eroja, on huomioitava myös se, mitä asetus asiasta mainitsi: ulkopaikkakuntalainen tuli toimittaa ilman varoitusta maaherran tutkintaan. Joissakin tapauksissa nainen ”maaherraan” määrää- misen sijaan, asetuksen sisällöstä huolimatta, lähetettiin suoraan kotipaikkakunnalleen. Se, että tam- perelaisnaisia passitettiin vankivaunuun vähemmässä määrin, selittynee osaltaan siis tästä syystä –

¹⁵⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

¹⁵¹ Pöytäkirjoja on kaikkiaan 454 kpl, poliisi on kirjannut yhden pöytäkirjan vuodelta 1929 kadonneeksi, toisessa pöytäkirjassa, vuodelta 1935, on ainoastaan todistajanlausuntoja.

tamperelaiset selvisivät useita kertoja varoituksella ennen vankivaunupassitusta.¹⁵² Irtolaisnaisten kokonaislukumäärää Tampereella on vaikea arvioida, koska etenkin kaikki ulkopaikkakuntalaiset eivät olleet poliisille ennestään tuttuja. He saattoivat viettää kaupungissa ainoastaan lyhyen ajan, kuten viikon tai kaksi, joten osa ei välttämättä jäänyt kiinni epäilyttävästä elämästä tai haureuden harjoittamisesta.

Kuvio 2. Tamperelaisten ja ulkopaikkakuntalaisten naisten passituskerrat¹⁵³ irtolaistutkintaan 1927–1936.

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Kerran passitetuista oli tamperelaisia 43 ja ulkopaikkakuntalaisia 136, yhteensä 179 naista, heidän osuutensa kokonaismäärästä oli noin 67 prosenttia. Kaksi, tai useampi, passitusta 1927–1936 jakautui niin, että ulkopaikkakuntalaisia oli 44 ja tamperelaisia 42. Tämän ryhmän, yhteensä 86 naista, elämäntavan voi katsoa lakitermillä ilmaistuna olleen ”tavaksi muuttunutta”, heidän osuutensa oli

¹⁵² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁵³ Jakauma on samanmuotoinen kertaluokkaa suuremmassa kaupungissa, kuten Mary-Ann Poutasen (1999) Montrealin irtolaisnaisia vuosina 1810–1842 tarkastelevassa artikkelissa. Irtolaisuudesta rauhantuomarin eteen passitettuja naisia oli 2 528, joista valtaosa määrättiin tutkintaan ainoastaan kerran tai kaksi. He muodostivat noin 32 prosenttia passitusten kokonaismäärästä. Toistuvasti irtolaisuudesta epäiltyjä oli 233 naista eli noin 24 prosenttia naisten kokonaisluvusta. He kuitenkin muodostivat passitusten määristä kaksi kolmasosaa, 1 724, eli noin 68 prosenttia. Poutanen, 1999, 31–32.

noin 33 prosenttia. Enimmillään passituksia tarkastelujakson aikana oli eräällä tamperelaisnaisella, joka määrättiin irtolaistutkintaan kuusi kertaa ja ulkopaikkakuntalaisella, jolla oli 11 passitusta.

Valtaosa irtolaistutkintaan Tampereelta vuosina 1927–1936 määrättyistä passitettiin maaherran irtolaistutkintaan ainoastaan kerran, minkä voi katsoa johtuneen useammastakin syystä. Ensinnäkin se, että tähän tutkielmaan valittu aikarajaus kertoo ainoastaan kyseisinä vuosina passitetut, joten tässä eivät näy ne passitukset, mitkä joillakin naisilla olivat tapahtuneet ennen vuotta 1927 ja irtolainen elämä päättyi esimerkiksi työpaikan ja asunnon saamisen, avioitumisen tai lapsen saannin johdosta. Toisena se, että osa ilmaantui poliisin pöytäkirjoihin tämän tutkielman aikarajauksen loppupuolella, joten voi katsoa, että elämäntapa oli vasta niin sanotusti alkuvaiheissa. Joillakin sekä poliisin pidätys, että maaherran irtolaistutkintaan passitus ja mahdollinen irtolaistuomio, ovat saattaneet toimia eräänlaisena pelotteena. Ei ole ehkä haluttu uudemman kerran joutua käymään läpi samaa, varmasti raskastakin, prosessia. Irtolaiseen elämäntapaan liittyi toisilla kulkeminen eri kaupunkien välillä, kun olemus alkoi tietyllä paikkakunnalla tulla poliisille tutuksi, monet vaihtoivat paikkakuntaa. Osa poistui poliisin rekisteristä esimerkiksi kuoleman johdosta. Eräs 21-vuotias nainen, jolla oli ainoastaan yksi passitus irtolaistutkintaan vuonna 1936, hirttäytyi Pispalan poliisivartiokonttorissa lokakuussa 1936, missä hän oli pidätettynä epäilystä varkauteen. Toisilla hengellinen herätys, eli niin sanottu uskoontulo, on saattanut osaltaan vaikuttaa siihen, että elämä sai uuden suunnan.¹⁵⁴

Taulukko 5. Naisten ikä, ensimmäinen passitus.

Ikä	Lukumäärä
15–17 v.	24
18–20 v.	55
21–25 v.	90
26–30 v.	51
31–34 v.	22
35–40 v.	15
41–64 v.	8

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927 – 1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933 – 1936.

¹⁵⁴ Saarinen, haastattelu 14.2.2019.

Taulukossa on huomioitu naisten ikä jälleen tarkasteluajanjakson ensimmäisen passituksen yhteydessä, heidän mediaani-ikänsä oli 24 vuotta. Iäkkäimmät olivat kaksi 48- ja 64-vuotiasta naista, heillä oli kyseessä kerjäämisestä johtunut passitus. Suurin osa sijoittui ikäjakaumalle 21–25-vuotta, heitä oli kokonaisuudessa 90 ja heidän osuutensa kaikista oli noin 34 prosenttia. Suurin lukumäärä/ikä oli 20-vuotiaita, heitä oli 23, mikä oli noin 9 prosenttia kaikista passitetuista.¹⁵⁵

Ala-Tahmelan kylästä olevan talonmistajan vaimo syystä, että on taasenkin täällä kerjaillyt. Kerjällemisensä on johtunut siitä, että miehensä, vaikka hän on talonmistaja, ei anna rahaa, joten hänen on ollut pakko kerjätä ihmisiltä nälkäänsä avustusta. Lisäksi on [...] mies niin juoppo ettei hänellä säästy mitään suuren perheen elatukseen. - Maria, 48 vuotta¹⁵⁶

Valtaosa maaherran tutkintaan passitetuista oli 18–30-vuotiaita, heitä oli noin 74 prosenttia. Se kertoo osaltaan siitä, että tähän ikäryhmään sijoittuneet olivat usein kaupunkiin työn perässä muuttaneita ja laman aikana työttömiksi joutuneita. Tämä johti useissa tapauksissa asunnon menettämiseen ja sitä seuranneisiin, ainakin osittaisiin, elämönhallinnan ongelmiin. Usein heille ei jäänyt juurikaan muita vaihtoehtoja kuin jäädä kaupunkiin ja yrittää löytää itselleen työpaikka, vaikka lyhytkestoinenkin. Kotipaikkakunnalla ei ollut useinkaan tarjolla työtä, osalla vanhemmat olivat kuolleet, joten heillä ei ollut välttämättä sukulaisiakaan tukenaan.¹⁵⁷

Taulukko 6. Nuorimmat irtolaistutkintaan Tampereelta 1927–1936 passitetut.

Ikä	Lukumäärä
15-v.	2
16-v.	4
17-v.	18
18-v.	17
19-v.	15
20-v.	23

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁵⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁵⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

¹⁵⁷ Lea Saarinen kertoi nuorista naisista oman työuransa aikana. Nuorilla tytöillä ei ollut kotipaikkakunnillaan elämisen mahdollisuuksia, lähdettiin etsimään parempaa kaupungista, mikä ei kaikkien kohdalla onnistunut. Heillä ei myöskään ollut ns. normaalin elämän mahdollisuuksia, he olivat usein lupauksille alttiita ja heillä oli hillitöntä käyttäytymistä, ”Rankkaa elämää”. Saarinen, haastattelu, 14.2.2019.

Alaikäisten¹⁵⁸ osuus passitetuista oli 79/265, heidän osuutensa kokonaismäärästä oli noin 30 prosenttia. Maaherran irtolaistutkintaan passitetuista naisista nuorimmat, kaksi 15-vuotiasta tyttöä, olivat kumpikin ulkopaikkakuntalaisia. Toinen pidätettiin 7.11.1933 Rautatienkadulta yöllä kello 00.25 erään yleisen naisen seurassa, poliisin arvion mukaan he olivat liikkeellä todennäköisesti epäsiiveellisessä tarkoituksessa. Saima, jonka ammatiksi poliisi on merkinnyt entinen palvelijatar, ilmoitti poliisille tulleensa Tampereelle 30.10. työnhakuun, mikä ei ollut tuottanut tulosta. Saima oli joutunut eroamaan vakituisesta palveluspaikastaan kotipaikkakunnallaan, missä oli työskennellyt kolme kuukautta, koska hänellä oli todettu sukupuolitauti.

Mennyt [yleisen naisen] pyynnöstä ulos ja liikkunut hänen kanssaan kaupungilla myöhään yöllä. Kertoi olleensa Tampereen Yleisessä sairaalassa noin 7 viikon ajan hoidettavana veneerisen taudin takia, mistä pääsi parantuneena vapauteensa. Kertoi olleensa muutaman miehen kanssa sukupuolielämässä, mutta ei ole miehiltä ottanut milloinkaan rahaa. - Saima, 15 vuotta¹⁵⁹

Toinen 15-vuotias tyttö pidätettiin 29.5.1934 Otavalankatu 5:n ullakkokerroksesta kello 01.50 yöllä, mihin hän oli ilmiannon mukaan ”mennyttävä luvatta makailemaan.”

Täällä oli saanutkin palveluspaikan jalkine liikkeen harjoittaja Alanteen luona, jossa työskennellyt noin 3 kuukautta. Tämän jälkeen on elätellyt itseään tilapäistöillä. Kertoi olleensa erään miehen kanssa sukupuolielämässä, josta saanut veneerisen taudin ja ollut hoidettavana kuukauden ajan. Täällä ei vakituista asuntoa eikä työpaikkaa. Oli erään toisen naisen kanssa mennyttävä ilmiannossa mainitun talon ullakolle, josta poliisi oli [...] tovereineen pidättänyt ja tuonut poliisilaitokselle. - Aino, 15 vuotta¹⁶⁰

Kummallakin on ollut oletettavasti huomattavia vastoinkäymisiä elämässään jo ennen ensimmäistä irtolaistutkintapassitusta. Molemmilla oli ollut sukupuolitauti, eli on pääteltävissä että heidän kohdallaan on kyse varhain alkaneesta seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Saimaa ei toistamiseen passitettu Tampereelta maaherran irtolaistutkintaan tämän tutkielman tarkasteluajanjaksona. Aino oli muuttanut ensimmäisen passituksensa jälkeen Tampereelle ja joutui poliisin pidättämäksi ja vankivaunuun passittamaksi uudelleen vuonna 1935. Aino oli saanut Tampereelta työpaikan Lapinniemen tehtaasta, missä hän oli työskennellyt kymmenen viikkoa. Työttömäksi hän joutui vuoden 1934 lopulla. Aino pidätettiin ilta-aikaan kello 22.20 Ilomäntien sijaitsevan kiinteistön porttikäytävästä, mihin hän oli päätenyt erään irtolaisnaisen seurassa. Hän oli harjoittanut edelleen sukupuolielämää, minkä seurauksena hän oli ollut kaikkiaan kolme kertaa sairaalassa hoidattamassa sukupuolitauteja. Maaherran

¹⁵⁸ Tutkimusajankohtana täysi-ikäisyys tarkoitti 21 ikävuotta. Rajaa alennettiin 20 ikävuoteen vuonna 1969, ja vuonna 1976 sitä alennettiin 18 ikävuoteen.

¹⁵⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

¹⁶⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

ra tuomitsi Ainon ensikertaisesta irtolaisuudesta kolmeksi kuukaudeksi yleiseen työhön. Tämän tuomion jälkeen hänen passituksensa irtolaistutkintaan Tampereelta päättyvät.¹⁶¹

Toisinaan lapsia saatettiin olosuhteiden johdosta sijoittaa kodin ulkopuolelle, kuten mikäli vanhemmat olivat kuolleet eikä muitakaan sukulaisia välttämättä ollut. Joissakin tapauksissa heidän oma elämäntapansa saattoi vaikuttaa laitokseen sijoittamisessa.

Selitti menneensä miehen kanssa matkailijakodissa samaan huoneeseen ”muuten vaan”, voimatta selittää missä tarkoituksessa. On eräältä insinööriltä saanut rahoja toimeen tullakseen. Isä laivakapteeni [...], ollen äiti kuollut ja arvelee isänsäkin kuolleen jossakin haaksirikossa. Selitti olleensa kasvatuslaitoksessa, minne joutunut kodistaan seikkailunhalunsa takia. - Tyyne, 19 vuotta¹⁶²

Itsenäisen elämän oli joutunut olosuhteiden pakosta aloittamaan kolme naista niinkin varhain kuin 7-, 9- ja 12-vuotiaina. Pöytäkirjoissa ei ole mainintaa asiasta, mutta on mahdollista että Anna ja Laina on kaupattu lapsena huutolaisina.¹⁶³

[...] 7-vuotiaasta asti elättänyt itseään toimien pääasiallisesti palvelijana. - Anna, 16 vuotta¹⁶⁴

[...] hän isänsä kuoleman jälkeen, jolloin oli 9 vuotias, on itse huolehtinut toimeentulostaan, menen ensin palvelukseen kotipitäjässään sijaitsevaan taloon, jossa oli ollut kahden vuoden ajan. Tämän jälkeen käynyt paimenessa eri taloissa kotipitäjässään, jonka jälkeen oli saapunut Tampereelle ollen ensin palveluksessa sekä sen jälkeen tehtaassa, m.m. Tampereen Pellavatehtaalla yhtä mittaa vähän toista vuotta. - Laina, 22 vuotta¹⁶⁵

Mainitsi, että hän 12-ikävuodestaan asti on itse huolehtinut toimeentulostaan, toimien aluksi noin vuoden ajan asiatyttönä eräässä turkulaisessa ruokalassa sekä sen jälkeen aina vuoteen 1925 palveluksessa useissa yksityisperheissä. - Engla, 25 vuotta¹⁶⁶

Lasten ahdistelu ja hyväksikäyttö seksuaalisissa tarkoituksissa ei ollut ennenkään tuntematon asia, joten varhain omilleen joutuneet lapset saattoivat olla helposti johdateltavissa hyväksikäytön uhreiksi. Aamulehti uutisoi 23.3.1934 ja 22.5.1934 lapsia kohdanneista uhkatilanteista. Aikuinen mies oli ollut kahvilassa 6-vuotiaiden kaksostyttöjen kanssa, missä hän ”piteli heitä epäilyttävästi.” Tytöt tunnistanut ulkopuolinen oli saanut kutsuttua tyttöjen isän paikalle, joka oli saapunutkin kahvilaan keskeyttäen tilanteen. Isän toimitettua tytöt turvaan, hän oli lähtenyt seuraamaan miestä Tammelaan,

¹⁶¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935–1936.

¹⁶² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1929.

¹⁶³ Huutolaisuus oli Suomessa 1930-luvulle jatkunut järjestelmä. Alhaisimman tarjouksen esim. lapsen, vanhuksen tai vammaisen ylläpidosta tehnyt sai kunnalta maksun heidän elatukseensa. Pieni korvaus, puutteelliset olot ja vähäinen valvonta saivat aikaan sen, että huutolaisten kohtelu perheissä oli usein julmaa, joitakin pidettiin lähinnä orjuutta muistuttavissa oloissa, joitakin myös pahoinpideltiin ja monissa taloissa he kärsivät nälkää.

¹⁶⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1928.

¹⁶⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1927.

¹⁶⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat, 1928.

missä tämä oli jatkanut toisten tyttöjen houkuttelua rahalla ja makeisilla. Eräs poika olisi lähtenyt miehen mukaan, mutta lastenahdistelija oli kiinnostunut ainoastaan tytöistä. Mies saatiin toimitettua poliisiin huostaan. Toukokuun uutisessa, jälleen aikuinen mies, oli houkutellut kahta 11–14-vuotiasta tyttöä Koskipuistossa lähtemään kanssaan tivoliin, tytöt olivat epäilleet miehen aikeita eivätkä suostuneet lähtemään hänen mukaansa. Tälläkin kertaa mies saatiin pidätettyä.¹⁶⁷ Edellä mainitut esimerkit osoittavat, että kaupungin aikuiset huolehtivat ja kiinnittivät huomiota tuntemattomiin, usein yksin tai keskenään kaupungilla liikkuneisiin lapsiin. Lapsia haluttiin suojella liian varhaisilta seksuaalitekemuksilta myös lainsäädännön puitteissa.

Rikoslain 20. luku ”*Luvottomasta sekaannuksesta ja haureudesta*”¹⁶⁸

7 § Jos joku sekaantuu lapseen, joka ei ole täyttänyt viittätoista vuotta, taikka harjoittaa hänen kanssaan muuta haureutta, tuomittakoon kuritushuoneeseen enintään kymmeneksi vuodeksi taikka, jos asianhaarat ovat erittäin lieventävät, vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi.

Tamperelaisnaisista nuorimmat irtolaistutkintaan passitetut olivat 18-vuotiaita.¹⁶⁹ Osatekijänä voi olla se, että kaupungeissa lastensuojelu ja poliisi saattoivat havaita helpommin erilaisia sosiaalisia epäkohtia kuin paikkakunnilta toisille kuljeskelevien naisten ollessa kysymyksessä. Esimerkiksi vuonna 1927 poliisiin päiväkirjoihin päätyi pidätetyksi koulupoika, jonka ikää ei mainittu, syystä että ”Jäänyt pois koulusta ja epäilystä herättäen kulkenut kaupungilla.”¹⁷⁰

Vankivaunuun passitetut naiset olivat edellä esitetyn aineiston mukaan pääasiassa nuoria, joille muutto maaseudulta kaupunkiin on ollut suuri elämänmuutos. Matti Sarmelan (1969, 1994) mukaan maaseudulla nuorten käyttäytymistä ohjasivat pitkälti kristillismoraaliset arvot ja normit. Ihmiset kontrolloivat toisiaan jokapäiväisessä kanssakäymisessään, joten talonpoikaisyhteisöissä ei oltu lähelläkään sitä anonymiteettiä mikä kaupungeissa oli mahdollista. Kytkökset kylään ja sen asukkaihin menettivät merkitystään, kun kyläkulttuurit hiipuivat maaltamuuton seurauksena. Entiset sosiaaliset suhteet saattoivat hankaloittaa mahdollista sosiaalista nousua ja vapaata liikkuvuutta. Kun tämän muutoksen seurauksena kristillismoraaliset normikoodistot lieventyivät, se vaikutti nuorten seurustelutapoihin. Seurusteluun sisältyi, ehkä aiempaa helpommin, seksuaalista kanssakäymistä. Vanhojen tapojen muuttumista havainnollistavat tilastotiedot avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten lukumäärästä, huomattavaa määrällistä kasvua on nähtävissä 1800-luvun puolivälistä alkaen. Sarmelan mukaan tähän ajanjaksoon on sijoitettavissa miehisen, seksuaalisilla kokemuksilla rehas-

¹⁶⁷ AL, 23.3.1934, nro 80, 4.; AL, 22.5.1934, nro 134, 2.

¹⁶⁸ Koskimies M.E.(laatinut) Poliisimiehen lakikirja, 1934, 663.

¹⁶⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁷⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä, 1927.

televan, kaksinaismoralistisen ja sovinnistisen kulttuurin alku. G. Stanley Hall (1904) näki nuorten ominaispiirteinä epävakaisuuden, ailahtelun, tunteellisuuden ja viettien mukaisen toiminnan. Hänen mielestään oli välttämätöntä kontrolloida nuoria, jotta he omaksuisivat itsekurin ja järjestyksen, itsekkuria tarvittiin etenkin seksuaalisten impulssien hallitsemiseen. Naisten osa tulisi olemaan onneton, mikäli he jäisivät ilman aviomiestä ja perhettä. Kaupunkielämän uhkatekijöitä oli liika vapaa-aika ja vapaudet ylipäättään. Charlotte Bühler (1921) katsoi puberteetin ja sen kulun perustuvan ihmisen biologisperäiseen täydennyksen tarpeeseen ja sen johtavan vastakkaiseen sukupuoleen kuuluvan ihmisen kaipuuseen.¹⁷¹

3.3. Irtolaiset yhteiskunnan marginaalissa

Irtolaiset olivat oman aikansa normeista poikkeavalla tavalla eläviä ja käyttäytyviä henkilöitä, jotka valtaväestöön suhteutettuna edustivat yhteiskunnan marginaaliryhmää. Kun tarkastellaan irtolaisuutta ja huono-osaisuutta marginaalina, sen voi katsoa osoittavan rajat normaalina pidetyille sekä yhteiskunnalliseen keskiöön kuulumiselle, joka rajaa yksilöitä joko ulko- tai sisäpuolelle. Elämäntavan ja elintason laadulliset erot ylläpitävät sosiaalista etäisyyttä huono-osaisten marginaalissa elävien ja enemmistössä normien mukaan elävien välillä. Marginaali voidaan määritellä vastakohtana yhteiskunnallisesti hyväksyttävän yhteisön jäsenyydelle, sekä niin sanotulle tavalliselle ja normaalille. Marginaaliin päätyminen voi olla yksilön oma, vapaaehtoinen valinta, jonka mahdollisina seurauksina voi olla ongelmia päihteidenkäytön hallinnassa sekä syrjäytymistä.¹⁷²

Marginaalissa eläjäksi määritellään joku toinen, omasta normista poikkeavaksi katsottu eli erilainen.¹⁷³ Päivi Pukeron (2009) mukaan sosiaalista poikkeavuutta määriteltäessä on nähtävissä kolme paradigmaa: poikkeavuus rikoksena, syntinä tai sairautena, jotka voivat myös esiintyä samanaikaisesti samalla yksilöllä. Paradigmojen kautta on muodostettu käsityksiä avuntarvitsijoista ja erilaisista toimista mitä heihin tulisi kohdentaa.¹⁷⁴ Poikkeavuuden ja ulkopuolisuuden voi katsoa olevan muuttuvia ilmiöitä, kuten myös yhteiskunnan sallivuus suhteessa poikkeavuuteen on muuttunut aikojen kuluessa. Esimerkiksi 1900-luvun alkupuolella nouseva tieteenala oli rotuhygienia. Se edusti tieteellistettyä pyrkimystä niin marginaaliryhmien määrittelyyn kuin yksilöiden marginalisointiin. Rotuhygienian ominaispiirre oli joidenkin ryhmien leimaaminen alempiarvoisiksi, millä oikeutettiin

¹⁷¹ Puuronen 2006, 26–27, 29, 37–38, 52, 54–55, 57, 59–60.

¹⁷² Salovaara 2019, 61–63.

¹⁷³ Salovaara 2019, 62.

¹⁷⁴ Pukero 2009, 20.

niiden syrjintä. Pirjo Markkola (1996) tarkastelee marginaalisuuden merkitystä laajemmassa kontekstissa mukaillen Émile Durkheim’ia, joka on tutkinut poikkeavaa ja normaalia, sekä niihin liittyviä käsityksiä. Yhteiskunta leimaa tietyt teot poikkeaviksi, voidakseen määritellä erilaisia sääntöjä. Poikkeavaksi katsottu käyttäytyminen, kuten rikollisuus, onkin tästä syystä yhteisölle välttämätöntä.¹⁷⁵ Yksilöltä joka on valtaväestön silmissä määritelty poikkeavaksi, voidaan poistaa yhteiskunnan jäsenelle kuuluvia oikeuksia. Rankaisumuotoina poikkeavuudelle ovat tarkkailun alaiseksi asettaminen, eristäminen muusta yhteisöstä sosiaalisen kontrollin kautta ja poistamalla jokaiselle kuuluvat itsemääräämisoikeudet. Päivi Pukero esittää sosiaalisen kontrollin kolmevaiheisena säätelymekanismina, jokaisen tason katsotaan osaltaan tuomitsevan ja ehkäisevän poikkeavuutta. Yhteiskunta harjoittaa virallista kontrollia, yhteisö, kuten naapurit ja työtoverit puolestaan epävirallista kontrollia, sekä psyykkinen kontrolli, mikä toteutuu kunkin yksilön omalla, henkilökohtaisella tasolla.¹⁷⁶

Marginaalissa eläneet irtolaiset edustivat eräänlaista alakulttuuria. Antti Häkkinen (2015) käyttää termiä alakulttuurinen pääoma tarkastellessaan irtolaisuutta artikkelissa ”*Kaupungin reunoilla – Helsinkiläistä alamaailmaa etsimässä*”. Häkkisen näkemyksen mukaan alakulttuurinen pääoma korostaa ryhmään kuuluvien toimijuutta aktiivisina osallistujina, sekä ryhmään kuuluvilla olevia ominaisuuksia ja kykyjä joilla voidaan edesauttaa ryhmän omia tavoitteita. Alakulttuuri on valtakulttuuria näissä yhteisöissä eläville, tarjoten yhteisöllisyyttä ja turvaa niille, jotka ovat sisäistäneet niiden omat normit, arvot ja säännöt.¹⁷⁷ Yhteiskunnan normaali, ja siihen pyrkiminen, voidaan kokea elämä rajoittavana ja ahdasmielisenä; ristiriita itsen ja instituutioiden esittämän hyväksyttävän mallin välillä saattaa korostua.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Markkola 1996, 11–12, 15.

¹⁷⁶ Pukero 2009, 21.

¹⁷⁷ Häkkinen 2015, 36–37.

¹⁷⁸ Salovaara 2019, 198.

3.4. Irtolaisnaiset marginaalina marginaalissa

Muutenkin oli käyttänyt sopimatonta sanontaa sekä koittanut kaikin tavoin saada melua aikaan. [...] on mitä pahin irtolaisnainen, joka on suurena pahenuksena muille nuorille naisille ja kaupungin rumenuksena juopottelevan huonon elämänsä takia. - Aino, 39 vuotta ¹⁷⁹

Naisten osuus maaherran irtolaistutkintapassituksista (452/1 473) oli noin 30 prosenttia,¹⁸⁰ eli he olivat selkeä vähemmistö irtolaisten kokonaismäärässä. Heidän voikin katsoa olleen negatiivisesti leimautuneen ryhmän, irtolaisten ja irtolaistutkintaan passitettujen, sisällä oleva moninkertaisesti leimautunut vähemmistö.¹⁸¹

Tutkielman ajankohtana 1920–1930-luvuilla naiselle oli määritelty tietty rooli yhteiskunnassa. Hänet nähtiin käytännössä ilman seksuaalista halua olevana yksilönä. Henkiseltä kyvyltään normaali ja hyvin kasvatettu nainen oli siveä, kodin, miehen ja perheen hoivaaja, jonka seksuaalisuus yhdistettiin suvun jatkamiseen.¹⁸² Sukupuolikäyttäytymisen kontrolli kohdentui erityisesti näistä hyvän naisen määritelmästä poikkeavalla tavalla eläviin. Avioliitto oli yhteiskunnallisesti arvostettu instituutio ja esiaviollisia seksuaalisuhteita paheksuttiin laajasti. Vapaa seksuaalisuus nähtiin turmiollisena myös erilaisia yhteiskunnallisia uudistuksia vaatineiden järjestöjen keskuudessa; sen koettiin olevan uhka yksilön itsensä, perheen ja laajemmin koko kansakunnan kannalta.¹⁸³ Naisilla nähtiin olevan merkittävä rooli tämän uuden kansakunnan rakentajina ja ylläpitäjinä, etenkin äiteinä ja kasvattajina.¹⁸⁴ Normista poikkeavan naisen kohdalla on helposti odotettavissa syrjintää ja hyljeksintää sosiaalisessa ympäristössä. Seksuaalisuuden normit ovat sidoksissa yhteiskunnan ja naisten aseman muutokseen. Alistamista ja kontrollia on oikeutettu sillä, että kyseessä on muista naisista seksuaaliselta kanssakäymiseltään poikkeava ryhmä.¹⁸⁵

Tarkasteltaessa rikostaustaisia naisia, on oleellista huomioida, että marginaaliin ajautuminen ei ole aina väistämätön siirtymä, vaan kyseessä ovat lisäksi erilaiset yhteiskunnalliset prosessit. Ajautuminen rikosten tekemiseen myönteisesti suhtautuvien verkostoihin ja rikoksiin syyllistyminen eivät koske ainoastaan pientä erityisryhmää, eikä sen ole havaittu olevan aate-, luokka- tai sukupuolisdonnaista. Rikosmyönteisten sosiaalisten verkostojen merkitys on niihin kuuluville keskeistä niin ri-

¹⁷⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

¹⁸⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁸¹ Granfelt 2015, 200.

¹⁸² Nygård 1998, 53.

¹⁸³ Kemppainen 2015, 32.

¹⁸⁴ Sulkunen 1991, 34.

¹⁸⁵ Kontula, Anna 2008, 36, 57, 91, 169.

kosten ennaltaehkäisyssä, kuin niiden mahdollisessa uusimisessakin. Sosiaalisten ongelmien avulla ja kautta on ehkä helppokin määritellä rikostaustaisten naisten elämäntilannetta. Näiden ongelmien usein toistuva, ja osin tyypillinenkin, luokittelutapa on kategorisointi. Yksilön sisällyttäminen tiettyyn kategoriaan saatetaan ottaa itsestään selvänä. Erilaisiin kategorioihin kuuluminen voi aiheuttaa häpeää ja leimautumista. Nämä luokittelut ovat pääsääntöisesti sovittuja ja niiden muodostumisessa keskeisiä seikkoja ovat kulloinkin ajankohtainen yleinen keskusteluilmapiiri, historia ja päivänpolitiikka.¹⁸⁶

4. Irtolaisnaiset ja poliisi: pidätykset ja kuulustelut

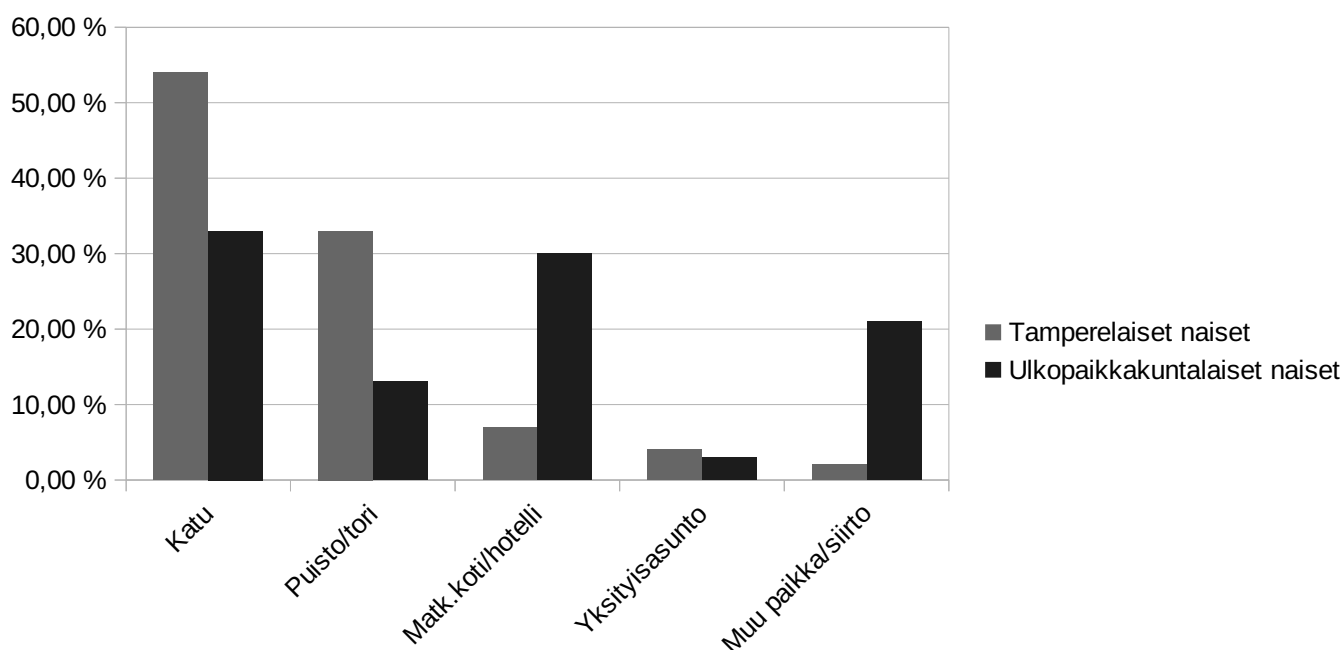
Tässä luvussa analysoin valikoitunutta aineistoa liittyen ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, *Mil-laisia kohtaamiset irtolaisnaisten ja poliisin välillä olivat?* Tarkasteltavina ovat poliisin irtolais- ja kuulustelupöytäkirjat vuosilta 1927–1936 siten, että tiedot on pääasiassa kerätty ensimmäisen passituksen pöytäkirjasta. Näitä pöytäkirjoja on 265 kappaletta, joista tamperelaisia naisia oli 85 ja ulkopaikkakuntalaisia 180. Kaikista osa-alueista ei välttämättä ole jokaisessa pöytäkirjassa mainintaa, kuten mahdollisesta juopottelevasta elämäntavasta, joten prosenttiosuudet on laskettu saatavilla olleiden tietojen perusteella. Ensin selvitän, mistä pidätyksiä pääasiassa tehtiin ja miksi. Sen jälkeen tarkastelen pidätykseen ja kuulusteluihin liittyviä asioita, kuten olivatko naiset pidätettäessä alkoholia nauttineessa tilassa ja oliko tilanteessa käytetty fyysistä tai verbaalista väkivaltaa. Ulkopaikkakuntalaisten ollessa kysymyksessä osoitan lisäksi niitä tekijöitä, miksi he olivat päätyneet Tampereelle. Naiset joutuivat, miehistä poiketen, tekemään poliisille selkoa sukupuolielämästään, esitän toimivatko he prostituoituina vai oliko heillä sukupuolielämää omasta halustaan.

¹⁸⁶ Salovaara, 2019, 19, 35, 40.

4.1. Pidätyspaikat ja ajankohdat

Tampereen varsinaiseksi keskusta-alueeksi oli muodostunut hieman alle parinkymmenen korttelin muodostama alue. Pohjoisessa sitä rajasi Puutarhakatu ja Kyttälänkatu, idässä Rautatienkatu, etelässä Verkatehtaankatu ja länsipuolella Esplanadi, eli nykyinen Hämeenpuisto.¹⁸⁷ Valtaosa pidätyksistä tehtiin siellä, missä ihmiset pääasiassa liikkuvat, eli kaupungin keskustan kaduilla, puistoissa ja toreilla. Näitä seurasivat matkailijakoti- ja hotellipidätykset. Yksityisasunnoista tehdyt pidätykset perustuivat kokonaisuudessaan ilmiantoihin.¹⁸⁸

Kuvio 3. Yleisimmät pidätyspaikat 1927–1936

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Pidätyspaikat toistuivat pitkälti samoina, joten ensimmäisen passituksen yhteydessä laaditun pöytäkirjan perusteella voi muodostaa selkeän näkemyksen eri paikkojen välisestä prosentuaalisesta osuudesta. Tässä yhteydessä pispalalaiset ja messukyläläiset on laskettu ulkopaikkakuntalaisiksi. Tämä johtuu siitä, että heitä oli valtaosa niistä, jotka poliisin siirtomääräyksenä toimitettiin siveysoaston

¹⁸⁷ Jutikkala 1979, 102.

¹⁸⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

irtolaiskäsittelyyn. Muu paikka/siirto pitää lisäksi sisällään paikat mistä tehtiin ainoastaan yksittäisiä, tai muutamia, pidätyksiä. Näitä paikkoja olivat muun muassa Puistoravintola¹⁸⁹, Hatanpään vaimion lato, kasarmin läheinen metsä, Särkän sahan viereinen metsikkö ja yleinen käymälä. Joillakin oli kyseessä siirto siveysoaston irtolaiskäsittelyyn jostakin toisesta poliisipiiristä, esimerkiksi rikososastosta, määrällisesti eniten siirtoja oli Pispalan poliisipiiristä. Pöytäkirjoissa ei ollut aina liitteenä alkuperäistä, pidätystilanteen tarkemmat tiedot sisältänyttä pöytäkirjaa. Siirtojen kokonaisuus oli noin 14 prosenttia, joista pispalalaisten osuus oli 76 prosenttia. Vähemmässä määrin naisia tarkastelujakson aikana meni itse poliisilaitokselle ja pyysi varattomana henkilönä valtion kustantamaa matkalippua¹⁹⁰ kotipaikkakunnalleen, nämä sisältyvät osuuteen muu paikka/siirto. Tampereella kuljeskelevat naiset olivat pääsääntöisesti vähävaraisia tai varattomia. Pidätettäessä täysin vailla rahaa oli noin 15 prosenttia, ja ne keillä rahaa oli, sitä oli vähäinen määrä, keskimääräinen summa oli 20 markkaa.¹⁹¹

Tavattu Kasarmin lähellä olevasta metsästä neljän mieshenkilön seurasta, todennäköisesti harjoittamassa huonoa epäsiiveellistä elämää. Ollut housut alas laskettuina, minkä jälkeen asettanut housut poveensa. Tästä todennäköisesti selveni, että [...] vietti metsässä epäsiiveellistä elämää.

- Anna, 27 vuotta¹⁹²

Kello 19.50 siirto Pispalasta. Viettä työtöntä, juopottelevaa ja kaikin puolin huonoa irtolaiselämää. Selitti, että asunnossa olleet kaksi tuntematonta mieshenkilöä olivat tarjoilleet viinaa, mistä tullut jonkun verran juovuksiin. Meteli oli paikalla syntynyt [...] mielestä asiasta ja oli poliisi kutsuttu paikalle palauttamaan järjestystä. - Valma, 28 vuotta¹⁹³

Uudisti ylempänä olevan pyyntönsä päästä valtion kustannuksella kotipaikalleen. Ollut Vaasan kaupungissa eräiden kommunisti-asiain takia kuulusteltavana, minne viety Valtiollisen poliisin toimesta noin toista viikkoa takaperin. Sieltä oli kuitenkin laskettu vapaaksi. Oli sitten matkustanut rautateitse Tampereelle, mutta varat olivat täällä loppuneet, minkä vuoksi oli pakoitettu turvautumaan poliisin apuun päästäkseen kotipaikalleen. - Saima, 32 vuotta¹⁹⁴

¹⁸⁹ Kirkkok. 10 sijainneessa Puistoravintolassa naiset olivat usein tavanneet miesseuraa, mikä illan myöhemässä vaiheessa, ravintolasta yhdessä poistuttua, saattoi johtaa naisten pidätykseen. Ravintola mainosti Aamulehdessä mm. ”Puistoravintola on tamperelaisten ja tänne saapuvien keskeisin tapaamispaikka.” AL, 5.1.1936, nro 4, 3. Sekä ”Täällä unohdatte arkisen elämän harmauden [...] Tanssi ja viihtyvyys virkistää.” AL, 14.10.1934, nro 277, 2.

¹⁹⁰ Työttöminä kuljeskelevat ulkopaikkakuntalaiset tuli toimittaa valtion kustannuksella kotipaikkakunnilleen, köyhäinlaitakuntia oli ohjeistettu sen suhteen, kuinka eritellä luottokuljetuslipulla tai vankikyydillä kuljetettavat. Varsinaisista työttömistä tuli erottaa esim. kerjäläiset, rikoksesta tavatut tai pidätetyt, köyhäinlaiton avustamat henkilöt sekä irtolaiset. Luottolippuja myönnettiin köyhäinlaitakuntien, työnvälitystoimistojen, työttömyyslautakuntien ja poliisin kanssa tekemisiin joutuneiden henkilöiden kotimatkakulujen kattamiseksi. Poliisimies. Poliisijärjestöjen äänenkannattaja, nro 9, 409, 411, 1933.

¹⁹¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

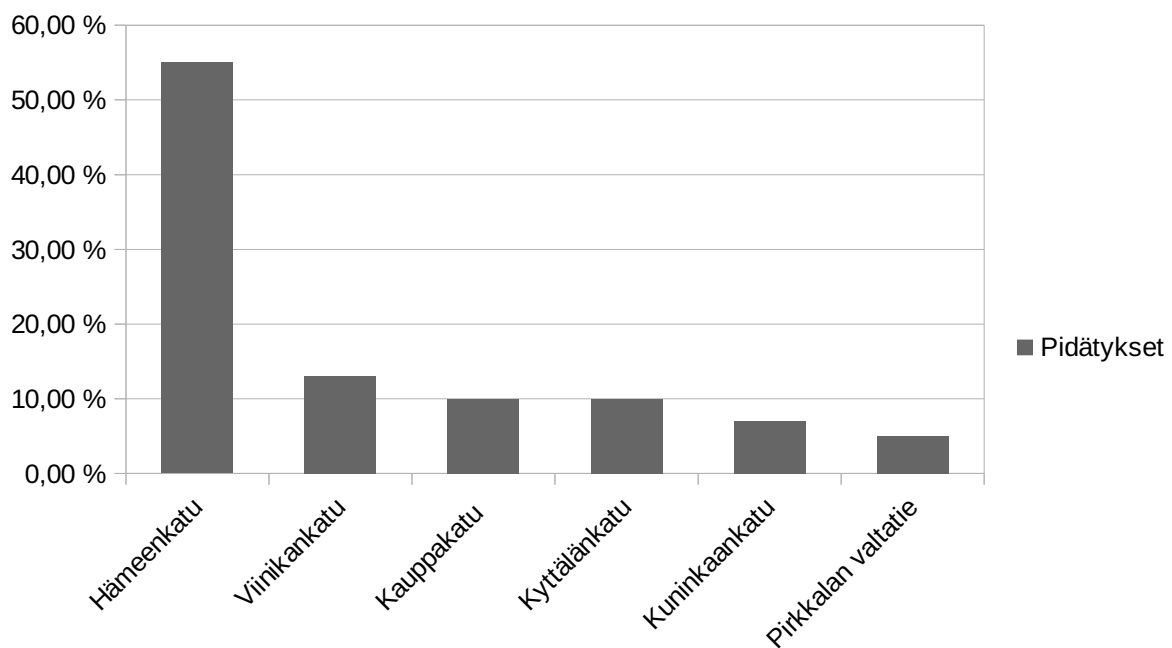
¹⁹² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

¹⁹³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

¹⁹⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

Siveysetsivät partioivat Tampereen kaduilla ja muissakin kohteissa ympäri vuorokauden. Lisäksi olivat ilmiannot, joiden perusteella esimerkiksi asuntoihin saatettiin mennä myös yöaikaan. Kello 08.00–19.15 välille ajoittui noin 33 prosenttia pidätyksistä. Kun tähän lukuun sijoittaa siirtomääräyksellä pääasiassa virka-aikaan tuodut, joiden osuus oli noin 14 prosenttia, saadaan osuudeksi noin 47 prosenttia. Kello 19.30–23.45 välisenä aikana pidätyksiä tehtiin noin 27 prosenttia ja kello 00.00–06.00 noin 26 prosenttia. Ilta- ja yöaikaan pidätettyjen osuus oli kaikkiaan noin 53 prosenttia.¹⁹⁵

Kuvio 4. Katupidätykset 1927–1936.

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Eniten katupidätyksiä tehtiin vilkkaimmilla kaupp- ja liikekaduilla eli Hämeen-, Viinikan¹⁹⁶ ja Kauppakaduilla. Pirkkalan valtatie jaettiin alkupäästä, Tampereen keskustasta katsoen, Pirkankaduksi ja loppupää Pispalan valtatieksi vuonna 1956.¹⁹⁷ Kaduilla kuljeskelevat naiset joutuivat määrällisesti eniten pidätetyiksi, poliisin huomiota herätti usein myöhäiseen ilta- tai yöaikaan kaupungilla kulkenut nainen, joko yksin, jonkun toverinsa kanssa tai miesseurassa. Katupidätyksiä tehtiin myös

¹⁹⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1931; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁹⁶ Viinikankatu muutettiin Tuomiokirkonkaduksi suuren kadunnimiudistuksen myötä v. 1936. Louhivaara 1999, 85.

¹⁹⁷ Louhivaara, 1999, 65, 85.

päivällä, poliisi vaikuttaa tehneen pidätyksiä etenkin tässä suhteessa usein kevyin perustein, lähes aiheuttomasti. Pidätykset perusteltiin erilaisilla määritteillä mitkä kulloinkin sopivat irtolaisasetukseen. Valtaosassa pöytäkirjoista toistuu poliisin näkemys siitä, että heidän katsotaan olevan ”alituise-na haittana yleiselle järjestyksenpidolle.”¹⁹⁸

Kello 09.00 toi etsiväkonstaapeli Eino Oksi Suojelu-osastoon täältä Satakunnankatu n:o 25 kohdalta. Viettää tavaksi käynyttä, epäsiiveellistä, työtöntä ja juopottelevaa irtolaiselämää eikä lukuisista varoituksista ole ottanut parantuakseen. - Senja, 30 vuotta¹⁹⁹

Kello 17.40 toi naiskonstaapeli Lempi Mäenpää Hämeen sillalta Tampereella kirkonkirjoilla olevan joutonainen²⁰⁰ [...] syystä, että viettää työtöntä ja epäsiiveellistä irtolaiselämää, ollen alituise-na haittana poliisille ja yleiselle järjestyksenpidolle. - Laura, 26 vuotta²⁰¹

Kello 02.30 toivat [...] Hämeenkatu 15 kohdalta joutonainen [...]. Kertoi olleensa täällä Viinikan esikaupungissa Kaakontie n:o [...] erään [...] luona ”kyläilemässä”, missä oli viipynyt niin kauvan, että kello oli jo yli kahden aamuyöstä, kun joutui täällä Hämeenkadun talon n:o 15 kohdalla pidätetyksi ja tuoduksi poliisilaitokselle. - Jenny, 23 vuotta²⁰²

Poliisi liikkui aineiston perusteella myös siviilivaatteissa²⁰³ kaupungilla tarkkailemassa epäilyttävää toimintaa ja henkilöitä. Etenkään ulkopaikkakuntalaiset eivät välttämättä tunnistanee, ja osanneet varoa, ilman virka-asua olevia poliiseja – ainakaan ennen ensimmäistä pidätystään – niin kuin eräs Tampereelle Valkeakoskelta saapunut nainen.

Kello 23.05 Kauppakadulta. Koetti hän etsiväkonstaapeli Edvard Lahtea vietellä erääseen asuntoon, jossa on yleisiä naisia. Kertoi menneensä [...] erään miehen puheille kysymään, mitä hän hakee. Kun hän sanoi etsivänsä naisia, ehdotti [...], että yhdessä mentäisiin taloon Puutarhakatu n:o 12 erään [...] luokse, jossa on ”nähtiä tyttöjä”. Kun mies, jota hän kadulla meni puhuttelemaan, toi [...] poliisilaitokselle, huomasi [...] vasta hänen olevan poliisin. Kielsi ammatikseen hankkivansa yleisille naisille miehiä ja saavansa siitä mitään korvausta. - Martta, 46 vuotta²⁰⁴

¹⁹⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1931; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

¹⁹⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

²⁰⁰ Kielitoimiston sanakirjan mukaan ”joutomies” tarkoittaa työtöntä, joutilasta, toimetonta ja tyhjäntoimittajaa. Samat määreet pätevät myös naisiin. <https://www.kielitoimistonanikirja.fi/#/joutomies?searchMode=all>. Luettu 8.3.2022.

²⁰¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

²⁰² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²⁰³ Poliisi liikkui siviilivaatteissa vielä Lea Saarisenkin työvuosina. Hän istui naiskollegan kanssa Tampereen ravintoloissa tarkkailemassa etenkin naisasiakkaita. Tarkkailua tehtiin ainoastaan ns. työväenravintoloissa, kuten Voima ja Työväentalo. Hienommissa paikoissa, kuten Hämeensillassa ja Seurahuoneella puolestaan ei. Saarinen, haastattelu 14.2.2019.

²⁰⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

Hämeenkatu oli 1920–1930-luvuilla Tampereen vilkasliikenteisin katu, sen varrella sijaitsi esimerkiksi vuonna 1936 valtaosa kaupungin vähittäisliikkeistä sekä vuokra- ja linja-autoasema.²⁰⁵ Viinikankadun ja Kyttälänkadun pidätyksiä selittänee se, että alueella sijaitsi huomattava määrä kaupungin matkailijakoteja. Naiset ovat liikuskelleet niiden lähetyvillä ehkä mahdollisia asiakkaita silmällä pitäen. Asunnottomat ovat saattaneet kulkea alueella satunnaisen kaupungissa vierailevan, tai muuten naisseuraa kaipaavan, mieshenkilön kustantaman yösjän toivossa. Kauppakadun pidätyksiin on todennäköisesti osaltaan vaikuttanut se, että siveysoasastoon, rikososastoon, poliisilaitoksen kansliaan ja keskusosastoon kuljettiin Kauppakadun²⁰⁶ kautta, joten kadulla on ollut poliiseja senkin johdosta.²⁰⁷ Toisena tekijänä on saattanut olla se, että Kauppakadulla sijaitsi aikanaan huonomaineinen Kahvila Mokka, mistä Aamulehti uutisoi kieltolain aikaan, vuonna 1927, ”*Kahvila Moka anniskelujuttu. Kaksi tarjoilijataria sakkoihin, kahvila vapautettu.*”²⁰⁸ Eräät kahvilan työntekijät olivat myyneet asiakkaille väkijuomia, minkä seurauksena enemmän tai vähemmän päihtyneitä henkilöitä oli poistunut kahvilasta ja ollut kadulla kaupunkilaisten ilmiannettavina ja poliisin havaittavissa.²⁰⁹ Pirkkalan valtatie²¹⁰ pidätykset selittyivät pääosin sillä, että kotiinsa Pispalaan tai sieltä keskustaan etenkin myöhäiseen aikaan kävelleet, toisinaan juopuneet, naiset ovat helposti joutuneet pidätetyiksi.

Puisto-/toripidätyksiä tehtiin muun muassa Koskipuistossa, Aleksanterin kirkkopuistossa, Pyynikintorilla, Kauppatorilla²¹¹, sekä merkittävämmässä määrin rautatieaseman puistosta tai muuten rautatieaseman läheisyydestä. Näihin toripidätyksiin sisältyvät vuokra-autoasemilta tehdyt pidätykset. Torilla käytiin kauppaa ja etenkin markkinapäivinä kaupunkiin saapui runsaasti väkeä ympäröivältä maaseudulta. Markkinoilta naisia pidätettiin pääasiassa juopottelun ja toisinaan povauksen johdosta.²¹² Markkinat on koettu eräänlaisena karnevaalina, jolloin kansalaisten suhtautuminen erilaisiin hairahduksiin on ollut suvaitsevaisempaa ja moraaliset normit vapaampia kuin arkipäiväisessä elämässä.²¹³

²⁰⁵ Jutikkala 1979, Kartta 17, 458.

²⁰⁶ Vuosina 1919–1963 poliisilaitos sijaitsi Raatihuoneen takana Kauppakadulla. Hämeenkadun puolelta kuljettiin silloiseen kaupunginvankilaan.

²⁰⁷ Viikari, 1991, 56, 59.

²⁰⁸ AL, 17.3.1927, nro 75, 7.

²⁰⁹ Prostituution ja ravintolaelämän välillä on havaittavissa selkeä yhteys. Suomessa naiset pääsivät ravintolaan ilman miesseuralaista vasta 1960-luvulla, joten prostituoidut hankkivat asiakkaita ravintoloiden läheisyydessä. Potentiaalista asiakaskuntaa olivat ensin alkuillasta yksin ravintolaan pyrkivät miehet, ja illan päätteeksi sieltä alkoholin vaikutuksen alaisena, juhlatuulella, poistuvat. Häkkinen, 1994, 113.

²¹⁰ Nykyään Pirkankatu ja Pispalan valtatie.

²¹¹ Nimi muutettiin Keskustoriksi v. 1936. Louhivaara, 1999, 58.

²¹² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²¹³ Häkkinen 1995, 24.

Kello 02.00 Pyynikinpuistosta. Oli puistossa kahden tuntemattoman mieshenkilön seurassa aamuyöllä väkijuomia nauttineessa tilassa, todennäköisesti epäsideellisessä tarkoituksessa. Toisten yleisten naisten kanssa oli hankkinut väkijuomia, jota yhdessä ryypiskely. - Tyyne, 34 vuotta²¹⁴

Kello 05.15. Kertoi tavanneensa tšekäläisellä Rautatieasemalla tuntemansa [...], joka tarjoillut aseman II luokan ravintolassa väkijuomia. Tästä ryypiskelystä oli tullut jonkun verran juovuksiin ja mennyt ravintolasta aseman puistoon. Poliisit olivat sanoneet, että joku yleisön kehoituksesta oli tullut ilmoittamaan poliisille, että [...] on puistossa juovuksissaan. - Aino, 41 vuotta²¹⁵

Koskipuiston vuokra-autoasemalta aikoen mennä erääseen vuokra-autoon, todennäköisesti epäsideellisessä tarkoituksessa. Ollessaan aamuyöllä Hämeensillalla kävelyllä oli eräs vuokra-auto pysähtynyt [...] kohdalle katukäytävälle ja oli autosta joko kyydittävä tai autokuski kehoittanut tulemaan autoon. Tällöin oli paikalle tullut poliisi, joka pidättänyt [...] ja toi poliisilaitokselle. - Martta, 35 vuotta²¹⁶

Joukkoliikenteen kannalta keskeiset paikat, kuten rautatie- ja linja-autoasemat, ovat perinteisesti olleet paikkoja, joissa on oleillut myös huijareita ja maksullisia naisia.²¹⁷ Näihin saapui matkustajia, niin kauppa- kuin liikemiehiä, sekä maaseudun talollisia, joilla saattoi olla huomattaviakin rahasummia hallussaan. Toisinaan pidätys tehtiin autosta, missä nainen, tai naiset, oli miesseurassa. Näitä pidätyksiä tehtiin niin yksityis- kuin vuokra-autoistakin. Vuokra-ajurit olivat toisinaan järjestämässä, tai välittämässä, erilaisia asiakaskohtaamisia, nämä liittyivät pääasiassa alkoholiin tai prostituoituihin. Heillä oli tietoa osoitteista ja puhelinnumeroista mistä seuraa löytyi, sekä niistä matkailijakohteista joissa ei oltu tarkkoja asiakkaiden siviilisäädystä. Asiakkaan ja palveluntarjoajan välisen kontaktin solmiminen olisi monesti ollut hankalaa ilman vuokra-ajureita.²¹⁸ On oletettavissa, että etenkin kaupunkiin saapuneet matkailijat ovat kääntyneet heidän puoleensa.

Erään toverinsa kanssa saapunut Tampereelle ”muuten lystin vuoksi”. Tänne saapuessaan olivat [...] ja toverinsa sitten menneet erääseen autoon, missä oli miehiä, ”huvin vuoksi seikkailemaan”. Autosta oli sitten joutunut pidätetyksi ja tuoduksi poliisilaitokselle. - Aira, 17 vuotta²¹⁹

Kertoi kello 18–19 välisenä aikana olleensa täällä Keskustorin vuokra-autoasemalla eräässä autossa tuntemattoman miehen kanssa sukupuoliyhteydessä, ollen mies antanut tästä palkkiona 50 markkaa²²⁰. Itse ei maksua määrännyt, mies halusi antaa. - Aino, 23 vuotta²²¹

²¹⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²¹⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

²¹⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²¹⁷ Häkkinen, 1994, 114.

²¹⁸ Häkkinen, 1994, 114.; 1995, 66.

²¹⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

²²⁰ Nykyrahassa noin 20 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

²²¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

Sittemmin huomasi [...], että [...] ja [...] eivät käy missään työssä, mutta oli heidän huoneessaan kulkenut mieshenkilöitä sekä päivällä, että yöllä. Autonkuljettajat usein kävivät heidän asuntonsa akkunaan heittelemässä lunta ja noutamassa naisia ajelulle. Näistä kaikista päättäen varmistui ajatus, että [...] ja [...] ovat yleisiä naisia. - Bertta, 23 vuotta²²²

Etenkin kadulta, ja muistakin julkisista tiloista, pidätetyt joutuivat useasti selvittämään poliisille, miksi he olivat liikkeellä julkisessa kaupunkitilassa. Tätä selvitystä vaadittiin erityisesti ilta-, yö- tai aamuöiseen aikaan kaupungilla kulkeneilta naisilta. Useimmissa tapauksissa poliisin epäily, etenkin myöhään kuljeskelleiden suhteen, saattoi olla aiheellista. Kuulusteltavat antoivat kaikenlaisia selityksiä poliisille, osa kertoi rehellisesti, osa selkeästi valehteli kaupungilla olonsa syistä.

Kello 01.00 toi poliisikonstaapeli Kalle Eklund Siveysosastoon täältä Satakunnankadun ja Puutarhakadun väliseltä osalta, puistosta [...] selitti, että hän oli ”muuten vaan” kävelyllä ja nukkumassa täkäläisessä kaupunginpuistossa eikä hän sanonut viettäneensä epäsideellistä elämää. - Inkeri, 22 vuotta²²³

Kielsi esiintyneensä sopimattomasti. Omasta mielestään pitää käytöstään kaikin puolin mallikelpoisena. Mitä tulee öillä liikuskelemisiin Tampereen kaduilla selittää johtuneen siitä, että hän on palannut milloin teatterista, milloin elokuvista. Sattumalta joskus tavannut kadulla toisia joutonaisia, joitten kanssa on välistä tullut jonkin aikaa seurusteltua ja jouduttua sitten heidän vuokseen pidätetyksi. - Elli, 32 vuotta²²⁴

Ilmoitti, että hänen myöhäiset yökulkunsa toisten joutonaisten seurassa kaupungilla ovat johtuneet siitä, että on oleskellut iltamissa ja ravintoloissa sekä sieltä palattuaan kävellyt tovereidensa seurassa kaduilla. - Ida, 21 vuotta²²⁵

Kertoi lähteneensä [tyttötoverin] kanssa tänne ja menneensä eläviin kuviin, mistä sitten oli paluumatkalla, kun joutui pidätetyksi ja tuoduksi poliisilaitokselle [klo 22.30]. Kieltää olleensa nyt liikkeellä epäsideellisessä tarkoituksessa. Kun tiedusteltiin, miksi hän kuljeskelee elävissä kuvissa ja kahviloissa, vaikka ei hänellä ole työpaikkaa ja rahoja tuhlata, ei voinut sitä tyydyttävästi selvittää. - Impi, 23 vuotta²²⁶

Selittää olleensa myöhään yöllä [klo 22.50] kadulla sen takia, että lääkäri määrännyt kertojan liikkumaan ulkosalla. - Elli, 27 vuotta²²⁷

Se, että naiset joutuivat selvittämään poliisille, mistä syystä he milloinkin kaupungilla liikkuvat, osoittaa selkeästi, että poliisi näki heidät käytännössä pitkälti tuomittavien ominaisuuksien kautta. Näitä olivat muun muassa irtolaiselämä, siihen liitetty epäsideellinen elämäntapa ja juopottelu. Naiset elivät kaupungissa arkeaan, mihin liittyi myös erinäisten arkielämään kuuluvien asioiden hoita-

²²² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

²²³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

²²⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

²²⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²²⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

²²⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

minen, alkaen päivittäisistä elintarvikehankinnoista. Kyseessä on voinut olla myös normaali ihmisten tarve sosiaalisiin kohtaamisiin ja erilaisiin vapaa-ajan viihdykkeisiin. Rutiinien täyttämään, joskus ankeaan arkielämään saatiin vaihtelua tapaamalla nais-, ja joskus miestovereitakin. Istuttiin kahviloissa ja ravintoloissa, käytiin iltamissa ja elokuvissa. Kaupungissa oli arki-iltaisin ja viikonloppuisin tarjolla runsaasti monenlaista huvitusta, niin kevyttä kuin vakavampaakin. Esimerkiksi kello 22.30 siveysosestoon perjantai-iltana toimitettu Impi kertoi olleensa elokuvissa ja oli matkalla kotiinsa.²²⁸ Kaikki ohjelmatarjonta kaupungin asukkaiden ja vierailijoiden virkistykseksi ei ollut viiheteellistä. Tampereella oli vakavahenkisemmin asioihin suhtautuville eri uskontokuntien järjestämää monenlaista hengellistä ajanvietettä, kuten 16.12.1933 baptistiseurakunnan ompeluseuramyöjäiset, kristillisen työläisnuorison joulujuhla Kauppaopistolla, sekä Pelastusarmeijan II osaston puurojuhla.²²⁹ Lisäksi erilaisista kehittävästä ja sivistävästä asioista kiinnostuneille oli tarjolla eri alojen asiantuntijoiden pitämiä esitelmiä.²³⁰ Tähän tutkielmaan valikoituneet arkistolähteet osoittavat, että suurin osa niistä naisista jotka pidätettiin epäsiiveellisyyteen perustuen, eivät pidätyshetkellä käyttäytyneet yleistä sukupuolimoraalia loukkaavasti. Joissakin tapauksissa pidätyksen oikeutti se, että he olivat nykytermillä ilmaistuna poliisin vanhoja tuttuja. Poliisi on tässä yhteydessä kirjannut pöytäkirjoihin joidenkin kulkeneen kaupungilla ”todennäköisesti epäsiiveellisessä tarkoituksessa” tai ”kulki epäilystä herättäen”.²³¹

Taulukko 7. Matkailijakodit joista tehtiin eniten pidätyksiä 1927–1936.

Matkailijakoti Betania	Rautatienkatu 24
Matkailijakoti Patria	Rautatienkatu 14
Matkailijakoti Kyttälä ²³²	Kyttälänkatu 5
Matkailijakoti Karjala	Verkatehtaankatu 10

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1936; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²²⁸ Esim. elokuvateatteri Olympiassa esitettiin elokuvaa ”Kuban rakkauden laulu”. ”Elokuva rakkaudesta ja romantiikasta eksootisella Kuban saarella”. [...] ”Tulisia rumba-sävelmiä ja loistavia laulusesityksiä.” Näytökset olivat klo 19.15 ja 21.00, joten Impi olisi hyvinkin voinut olla ”elävissä kuvissa” tyttöoverinsa kanssa. AL, nro 1, 1.

²²⁹ AL. 16.12.1933, nro 338, 2.

²³⁰ Esim. Suomalaisella klubilla oli kokous 31.1.1927, klo 19.30. Ohjelmassa oli kirjailija Jalmari Finnen pitämä esitelmiä, yksin- ja kuorolaulua, viulun- ja pianonsoittoa ja ”lausuntoa”. AL, 30.1.1927, nro 29, 4.

²³¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²³² Matkailijakoti toimi välillä muillakin nimillä, kuten ”Kyttälän Uusi Matkailijakoti”.

Lähes kaikki matkailijakodeista ja hotelleista tehdyt pidätykset perustuivat ilmiantoon, joissain tapauksissa poliisi meni majoitusliikkeisiin rutiinitarkastukselle²³³. Ilmiantajina toimivat matkailijakotien henkilökunta, tai naapurihuoneen riehakkaasta elämästä valittaneet asukkaat. Alueellisesti ne matkailijakodit joista tehtiin eniten pidätyksiä, sijaitsivat rautatieaseman läheisyydessä, Kyttälän kaupunginosassa. Tammerkosken itäpuolella sijainnut Kyttälä nähtiin jo 1860-luvulla ongelma-alueena, vaikka se ei vielä kuulunutkaan Tampereen kaupunkiin. Näin katsoivat etenkin terveydenhoito- ja järjestysviranomaiset.²³⁴ Vuoden 1878 alussa Kyttälä liitettiin osaksi Tamperetta. Alueella oli kaupunkilaisten silmissä huono maine, siellä nähtiin mahailevan rikollisia, juoppoja ja irstailijoita. Ennen kaupunkiliitosta poliisin toimivalta ei ulottunut Kyttälään, joten sinne oli muuttanut epämääräistä, liikkuvaa väkeä. Alueen saneeraus alkoi vuonna 1892, jolloin aluetta ryhdyttiin rakentamaan tulevan liikekeskustan osaksi, kuten Rongankatu ja Hämeenkatu Tammerkosken itäpuolelta rautatieasemalle.²³⁵ Lähettyvillä sijaitseva rautatieasema toi kaupunkiin runsaasti matkustajia, joten kaupungissa oli tarvetta erilaisille majoitusliikkeille. Matkailijakotitoiminta oli sekä valtiollisesti että Tampereen kaupungin poliisijärjestyksessä säädelyä ja siinä määriteltiin toiminnalle tietyt ehdot:²³⁶

4 § Se joka antaa asuntoa matkustajalle, on matkustajan saapumisesta ja lähdöstä ilmoitettava poliisilaitokselle ennen kello yhtätoista seuraavana arkipäivänä. Varsinaisissa hotelleissa ja matkustajakodeissa on sitäpaitsi pidettävä matkustuskirjaa.

92 § Majapaikoissa älköön eri sukupuolia olevia henkilöitä jotka eivät ole saman perheen jäseniä, sijoitettako samaan huoneeseen eikä myöskään huoneisiin, jotka ovat toistensa välittömässä yhteydessä.

Matkailijakodit olivat vaatimattomampia ja edullisempia kuin hotellit, joiden toimintaa seurattiin eri virallisten tahojen kautta. Aamulehdessä uutisoitiin 18.8.1932 ”*Matkustajakoteja Tampereella nykyään liikaa. Huonoimpia niistä pyritään lopettamaan.*” Kaupungin poliisimestarin mielestä vähentyneen matkailun²³⁷ johdosta oli ollut seurauksena se, että omistajat yrittivät kohentaa ansioitaan ”luvattomilla keinoilla”. Poliisimestarin näkemyksen mukaan Kyttälän kaupunginosa oli matkailijakotien ”luvattu maa.” Joillekin matkailijakodeille annettiin nuhteluita ja varoituksia epämääräisestä toiminnasta.²³⁸ Nämä toimenpiteet olivat joidenkin matkailijakotien osalta perusteltuja. Aamulehdessä kerrottiin 18.1.1927, että ”*Tapiola’ kiinni*”:

²³³ Tarkastuksissa etsittiin muun muassa poliisin etsintäkuuluttamia henkilöitä, tarkastettiin huoneissa asuvien siviilisääty, eli olivatko mies ja nainen naimisissa keskenään, samoin tarkastettiin onko henkilö kirjautunut matkailijakotiin oikealla nimellään ja henkilötiedoillaan. Saarinen, haastattelu, 14.2.2019.

²³⁴ Louhivaara 1999, 19.

²³⁵ Haapala 1986, 159.

²³⁶ TKA, Tampereen kaupungin poliisijärjestys 1922, 3, 27.

²³⁷ Syynä matkustajamäärien laskemiseen nähtiin olevan yleinen huono taloudellinen aika.

²³⁸ AL, 18.8.1932, nro 222, 2.

Tampereen poliisilaitoksen esityksestä on maaherra määrännyt matkustajakoti ”Tapiolan”, Viinikankatu 11 suljettavaksi kahdeksi kuukaudeksi. Matkailijakodin omistaa rouva [...] ja on siellä jo useamman kerran sattunut järjestyserikkomuksia.²³⁹

Vuonna 1927 Aamulehden ”*Oikeus- ja poliisiasioita*” -palstalla uutisoitiin, kuinka osoitteessa Kyttälänkatu 7 sijainnut matkailijakoti ”Turisti” oli jouduttu sulkemaan poliisin suorittaman kotietsinnän jälkeen. Matkailijakodin omistajatarta syytettiin raastuvanoikeudessa ammattimaisesta väkijuomien myynnistä ja huoneiden vuokraamisesta epäsiiveellisiin tarkoituksiin, lisäksi kotietsinnän yhteydessä takavarikoitiin kaksi litraa spriitä. Paikalta oli samalla kertaa tavattu kaksi yleistä naista ja kaksi miestä, jotka olivat vuokranneet huoneet epäsiiveellistä tarkoitusta ajatellen. Jouduttuaan pidätetyksi ja vangituksi, oli omistajatar luovuttanut vuokraamansa yhdeksän huonetta ja keittiön käsittäneen huoneiston ”erään naishenkilön” hoidettavaksi. Poliisi oli toimittanut tämän jälkeen matkailijakotiin uuden tarkastuksen saatuaan selville, että ”talossa jatketaan elämää entiseen tapaan.”²⁴⁰

Poliisit tekivät ilmiantoihin perustuvien etsintöjen lisäksi rutiinitarkastuksia matkailijakoteihin ja hotelleihin, joissa vaadittiin esitettäväksi matkustuskirja.²⁴¹ Valtaosa matkailijakodeista tehdyistä pidätyksistä tapahtui aamu- tai päiväaikaan.

Kello 10.30 toi [...] Rautatienkatu n:o 24 sijaitsevasta matkailijakoti ”Betaniasta”. Sitä paitsi oli [...] ilmiannossa mainitussa matkailijakoti ”Betaniassa” väärällä nimellä, koittaen siten erehdyttää viranomaisia saadakseen rauhassa jatkaa epäsiiveellistä elämäänsä. - Lyyli, 24 vuotta²⁴²

Kello 14.45 toivat [...] Kyttälänkatu 5 sijaitsevasta matkailijakoti ”Kyttälästä” [...]. Lisäksi oli yllä mainitussa matkailijakodissa mieshenkilöiden seurassa, ollen kovasti väkijuomia nauttineessa tilassa, todennäköisesti epäsiiveellisessä tarkoituksessa. - Tyyne, 23 vuotta²⁴³

Kaupungissa matkailevista ulkomaalaisista vaadittiin ilmoitus poliisilaitokselle, Aamulehti julkaisi heidän nimensä ja ammattinsa palstalla ”*Ulkomaalaisia matkustajia Tampereella.*” Tampereella oli vuoden 1930 aikana vierailut 46 440 matkailijakodeissa ja hotelleissa yöpynyttä matkustajaa, minkä voi katsoa olevan kaupungin väkilukuun²⁴⁴ suhteutettuna huomattavan suuri määrä.²⁴⁵ Tämän lisäksi kaupungissa asioi lähiseuduilta ihmisiä, jotka eivät kuitenkaan majoittuneet Tampereella. Matkailijat

²³⁹ AL, 18.1.1927, nro 17, 4.

²⁴⁰ AL, 18.10.1927, nro 281, 6.

²⁴¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁴² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

²⁴³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

²⁴⁴ Vuonna 1930, 47 656.

https://www.tampere.fi/tiedostot/t/uBhtLNqvT/Tampereen_kaupungin_tilastollinen_vuosikirja_2014-2015.pdf.
Luettu 7.3.2022.

²⁴⁵ AL, 6.1.1932, nro 5, 3.

saattoivat olla eräs tekijä, mikä toi naisia kaupunkiin etenkin Tampereen lähiseuduilta. Tamperelaiset vaikuttavat olleen tietoisia niistä matkailijakodeista, joissa ei oltu kovinkaan tarkkoja siitä, oliko sisään pyrkinyt pari naimisissa vai ei. Monesti huoneen vuokrasivat kaksi miestä ja yksi nainen, näissäkin tilanteissa kaikissa matkailijakodeissa ei tiedusteltu perimmäisiä motiiveja huoneen vuokraamiseen.

Matkailijakoti Puistolassa ei kysytty [...] sitä, onko hän jommankumman miehen vaimo tai ei vaan ilman muuta laskettiin sisälle. - Ilta, 26 vuotta²⁴⁶

Hotellipidätyksiä oli huomattavasti vähemmän, tosin Hotelli Hämeenpyörä teki tässä suhteessa poikkeuksen. Puutarhakatu 11:ssä sijainneesta Hotelli Hämeenpyörästä²⁴⁷ tehtiin hotellitasolla eniten pidätyksiä tarkasteluajanjakson aikana. Pääsääntöisesti sieltä pidätetyt naiset olivat joko tamperelaisia tai lähikunnista. Mainostihan hotelli Aamulehdessäkin ”*Siistiä ja halpoja huoneita matkustavaisille [...] Huom! Kesäleskien suosittu ravintola*”²⁴⁸, joten sinne ovat osanneet hakeutua niin seura etsivät kuin sitä tarjoavatkin. Hotellien ja ravintoloiden omistajat ovat olleet niitä, jotka ovat hyötäneet ainakin välillisesti prostituutiosta, juopottelusta ja siveettömästä elämästä.²⁴⁹

Sekatyömies [...] kertoi kello 13–14 ollessaan täällä jossakin kahvilassa erään kalastaja [...] kanssa tavanneensa [...], jota pyysivät mukaansa juopottelemaan. Kun [...] oli suostunut, meni [...] hotelli Hämeenpyörään, josta tilasi huoneen iltaan kello 19 asti. Hetken hotellissa ryypiskelyä kaikin kolmin, oli [...] riisuutunut aivan alasti. Myöhemmin oli [Aili] riitaantunut [...] ja toverinsa kanssa ja kiihtyneessä tilassaan rikkonut hotellissa astioita sekä sen jälkeen mennyt avonaiseen akkunaan, mistä laskeusi roikkumaan ulkopuolelle kadulle, uhaten hypätä akkunasta alas. Tällä hotellin akkunasta roikkumisellaan oli kerännyt kaupungin yleisöä kadulle yli 100 henkeä käsittävän joukon, joutuen heti tämän jälkeen pidätetyksi ja tuoduksi poliisilaitokselle selviämään. - Aili, 28 vuotta²⁵⁰

Ollut matkalla autolla hotelli Astoriaan [Kauppakatu 16], minne hänet oli puhelimitse²⁵¹ tilattu viettämään maksusta sukupuolielämää erään tuntemattoman miehen kanssa. Hotellin edustalla oli kuitenkin etsivät pidättäneet [...], joten hän ei saanut tavata puheena olevaa tuntematonta miestä eikä hän myöskään vielä kerinnyt saamaan maksua mieheltä. - Tyne, 23 vuotta²⁵²

Myöntää olleensa tuntemattomien miesten seurassa tšekäläisessä hotelli Tammerissa viettämässä huonoa elämää. - Martta, 33 vuotta²⁵³

²⁴⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²⁴⁷ Hämeenpyörä sijaitsi v. 1909 valmistuneessa jugend-talossa, mikä on Puutarhakadulla edelleen. Vuonna 1977 ravintolan nimi vaihtui Laternaksi.

²⁴⁸ AL, 29.5.1930, nro 143, 2.

²⁴⁹ Häkkinen 1995, 65.

²⁵⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

²⁵¹ Puhelimen avulla asiakkaiden ja prostituoitujen kohtaamiset tehostuivat. Kontaktien solmiminen oli helppoa, samoin kuin puhelinnumeroiden jakaminen muillekin kiinnostuneille. Häkkinen, 1995, 118.

²⁵² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

²⁵³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

Yksityisasunnoista tehdyt pidätykset perustuivat kokonaisuudessaan ilmiantoihin. Elämä tietyissä asunnoissa oli levotonta, alkoholia nautittiin runsaasti ja joissain asunnoissa vieraili miehiä myös yö-aikaan. Näiden pidätysten yhteydessä poliisi kuulusteli usein naapureita todistajina.

Kello 17.25 toi etsivä Frans Aho Suojelu-osastoon täältä Itäinenkadun talosta sijaitsevasta talonmies [...] asunnosta. Sitä paitsi oli [...] pidätettäessä ollut väkijuomia nauttineessa tilassa useiden mieshenkilöiden seurassa yllä mainitussa asunnossa, todennäköisesti epäsiiveellisessä tarkoituksessa.
- Laina, 24 vuotta²⁵⁴

Saapunut erään autonkuljettajan kanssa, joka pyytänyt [...] Tampereelle, luvaten kustantaa paluumatkankin Hämeenlinnaan rautateitse. Täällä oli tavannut Hämeenkadulla erään mieshenkilön, joka oli pyytänyt tulemaan kotiinsa ja sanonut että rouvansa keittää kahvit. [...] mennyt hänen kanssaan autolla asuntoon, missä yhdessä ryypiskelleet väkijuomaa. [...] mennyt asunnossa olevalle leposohvalle lepäämään, minne myöskin tullut jätemmin [...] itsekin. [...] vaimo oli tullut paikalle ja solvannut [...] ”huoraksi”, oli [...] tästä suuttuneena lyönyt kädellään häntä.
- Anna, 16 vuotta²⁵⁵

Tullut Tampereelle koska oli saanut haasteen väärän nimen käyttämisestä. Oikeusistunnon päätyttyä mennyt erään [...] asuntoon, missä oli ostanut neljäsosalitranvetoisen pullollisen jo mainitulta [...] spriitä ja maksanut tästä aineesta myyjälle 20 markkaa²⁵⁶. Asunnossa, jossa oli eräs toinenkin mieshenkilö, ryhtyen [...] juopottelemaan miesten seurassa tullen siihen määrin humalaan, ettei voi tarkemmin muistaa tapahtumia. - Eeva, 17 vuotta²⁵⁷

Naisten ja poliisiviranomaisten välisissä kohtaamisissa erottuu selkeästi se, että naisia pidätettiin toisinaan pelkän oletuksen perusteella ja heihin on liitetty vahva häpeäleima, eli stigma. Pidätykset, poliisilaitokselle kuljettamiset, samoin kuin kaupungista poistamiset ja vankivaunuun toimittamiset ovat usein tapahtuneet päivällä²⁵⁸. Kaupunkilaiset ovat voineet seurata tätä julkista nöyryytystä sisältävää kohtelua lähietäisyydeltä.

Antti Häkkinen (1995) nostaa esiin Ervin Goffman'n stigman-käsitteen kolme osaa. Bodystigma liittyy toiseuden ulkoisiin merkkeihin, kuten raskaan työn kuluttamaan ruumiiseen, sairaaseen ja/tai aliravittuun olemukseen, sekä epäsiistiin ja likaiseen vaatetukseen. Ulkoisiin merkkeihin kuuluu lisäksi tapa kommunikoida, esiintymisen ja puhettavan nöyryys, sekä kuuliaisuus ja alistuvuus. Stigman moraalinen ulottuvuus kytkeytyy, joko kuviteltuun tai todelliseen, vaaralliseen, vahingolliseen tai vääränlaiseen käyttäytymiseen ja elämäntapaan. Ryhmästigmalla viitataan tiettyihin ryhmiin

²⁵⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

²⁵⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1928.

²⁵⁶ Nykyrahassa n. 6,60 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

²⁵⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

²⁵⁸ ”Joitakin [olettaa] nöyryytettiin tietoisesti...kohteelle ei helppoa...julkisuus oli osa rangaistusta.” Saarinen, haastattelu, 14.2.2019.

liitettyihin kielteisiin ominaisuuksiin. Ryhmäjaottelu voi perustua sosiaaliseen asemaan, sukupuoleen, poliittiseen ajattelutapaan, ammattiin, varallisuuteen tai etniseen taustaan. Stigmatisoinnin käytännöt muodostuivat niissä vuorovaikutustilanteissa, joissa erilaisten valta-asemiin kuuluneiden ryhmien edustajat, kuten viranomaiset, ja irtolaiset kohtasivat.²⁵⁹

4.2 Pidätykseen vaikuttaneet tekijät

Kun nainen pidätettiin irtolaisuudesta epäiltynä, siihen vaikuttivat usein muutkin seikat kuin pelkäämään irtolaisasetuksen määritelmät. Näitä olivat muun muassa Tampereen kaupungin poliisijärjestykseen perustuvat syyt, kuljeskelu kaupungilla yöaikaan, antautuminen haureuden välikappaleeksi, juopottelu, sairastaa veneeristä tautia, karannut sairaalasta ja ”istuskellut huonomaineisten henkilöiden seurassa tšekäläisissä kolmannen luokan kahviloissa”.²⁶⁰ Valtaosa irtolaisuuteen perustuvista tapauksista oli sellaisia, että niissä mainittiin enemmän kuin yksi pidätyksen peruste, kuten työttömyys, varattomuus, asunnottomuus ja/tai epäsiiveellinen elämä. Siirtopöytäkirjoista asia ei aina selvinnyt, samoin kuin itse apua pyytämään saapuneiden ja kerjäläisten ollessa kysymyksessä, tämä osuus pöytäkirjoista on noin 23 prosenttia.²⁶¹

Passitettujen kohdalla noin 98 prosenttia irtolaispidätyksistä liittyi työttömyyteen ja varattomuuteen. Näissä pidätysten perusteissa erot tamperelaisten ja ulkopaikkakuntalaisten välillä olivat melko vähäisiä. Varattomuuden kohdalla tamperelaiset mainitsivat useammin saavansa elatuksensa sulhaseltaan, mikä joissakin tapauksissa saattoi pitää paikkansa, mutta suurella todennäköisyydellä ei kaikissa. Joistakin pöytäkirjoista poliisin epäily asian suhteen käy esiin silloin, kun poliisi on kirjannut sitaateissa ”sulhasen” huolehtivan kuulusteltavan toimeentulosta. Selityksellä pyrittiin vaikuttamaan niin poliisin irtolaiskäsittelyyn, kuin maaherran irtolaistutkinnan lopputuloksiin.

Asunnottomuuden kohdalla erot tamperelaisten ja ulkopaikkakuntalaisten naisten välillä korostuvat, tamperelaisista asunnottomiksi mainittiin noin 28 prosenttia ja ulkopaikkakuntalaisista noin 67 prosenttia. Ulkopaikkakuntalaisten kohdalla on huomioitava se, että he saattoivat asustaa Tampereella jonkun tuttavansa luona, toiset puolestaan asuivat kaupungissa ollessaan matkailijakodissa tai hotellissa. Vakituista asuntoa ei välttämättä ollut aina kotipaikkakunnillaankaan, joskus oltiin palattu lapsuudenkotiin olosuhteiden, kuten työttömyyden ja asunnottomuuden, johdosta. Totuus vaikuttaa ol-

²⁵⁹ Häkkinen, 1995, 231–232, 234–235.

²⁶⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁶¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

leen se, että osin on kotiseudulla oltukin, mutta aika ajoin on lähdetty kaupunkiin esimerkiksi aidostikin työnhakuun tai ansaitsemaan prostituutiolla. Tamperelaisten asunnotilanne on epätarkka sen johdosta, että osa poliisin pöytäkirjojen mukaan ”majaili” tai ”asusti” jonkun tuttavansa tai jonkun miehen kanssa, vaikka virallista asuntoa ei ollut. Naisia ei ollut, ainakaan vakituisesti, täysin vailla majapaikkaa, ainoastaan yhdessä tapauksessa voi katsoa olleen näin.²⁶²

Kun hänellä ei ole vakituista asuntoa, on hän yönsä viettänyt milloin metsissä ja milloin missäkin.
- Hilda, 39 vuotta²⁶³

Nämä epäselvät asumiskäytännöt osoittavat, että naisten asunnottomuus on, aikakaudesta riippumatta, näkymättömämpää kuin miesten, sen ominaispiirteenä on piiloasunnottomuus. Heitä asuu tuttavien ja sukulaisten luona, asuntoloissa ja erilaisissa tilapäisiksi katsottavissa olevissa hätämajoituk- sissa. Heidän ohellaan ovat siviilielämässä asunnottomat, mutta vankiloissa, sairaaloissa ja päihde- huollon laitoksissa aika ajoin elävät naiset. Osa asuu käytännössä kadulla, mihin liittyy yöpymistä yleisissä käymälöissä ja rappukäytävissä. Naisten omaa asunnottomuuttaan koskevien tulkintojen yhteydessä on tullut esille, että he merkityksellistävät asunnottomuuden eri tavoin kuin miehet. Heille asunnottomuus merkitsee myös kodittomuutta ja joskus perheen hajoamista. Heiltä puuttuvat monesti sosiaaliset suhteet, kuten perhe, tuttavat ja ystävät, sekä erilaiset yhteisöt ja verkostot joihin heillä olisi mahdollisuus kiinnittyä. Vaikea ja rikkonainen tausta saa helposti aikaan sen, että sosiaa- liset suhteet ovat hävinneet ja yhteisöllisyyttä koetaan pääasiassa toisten asunnottomien kanssa. Si- vullisuuden tunne syntyy ja vahvistuu moninkertaiseen marginaaliin kuulumisesta. Muu ympäristö kohdistaa asunnottomiin, etenkin naisiin, ja heidän elämäntapaansa, helposti leimaamista ja morali- sointia. Kuuluminen marginaaliin on jokapäiväistä elämää rajoittavaa, lisäksi se on sosiaalitaloudel- lista huono-osaisuutta ja näistä johtuen kokemuksellista sivullisuutta. Asunnottomuuden seuraukse- na erityisesti naiset päätyvät herkemmin sellaiseen epätasa-arvon tilaan, mistä voi seurata seksuaa- lista- ja muunkinlaista hyväksikäyttöä.²⁶⁴

Irtolaisnaiset ovat selkeästi olleet oman aikansa huono-osaisia. Kari Vähätalon (1994) mukaan kysy- mykset yhteiskunnassa sosiaalisesti huono-osaisiksi määriteltävien laajuudesta, tai minkälaisista ala- ryhmistä he muodostuvat, on suhteutettavissa ja paikannettavissa kulloiseenkin yhteiskuntarakenteeseen. Käsitys huono-osaiseksi määriteltävien lukumäärästä on oleellista silloin, kun eri motiiveista lähtien yhteiskunnassa on pyrkimys harjoittaa aktiivista sosiaalipolitiikkaa. Huono-osaisuuteen on perinteisesti katsottu kuuluvan köyhyys ja prostituutio. Ne paljastuvat sisällöltään ja määrältään mo-

²⁶² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁶³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

²⁶⁴ Hahtela 2015, 15–16, 24, 34; Salovaara, 2019, 204–205.

nien tekijöiden säätelemiksi, muuttuviksi ilmiöiksi. Näiden ilmiöiden supistuessa, joko kokonaan tai tilapäisesti, ei tiettyjen ryhmien mahdollinen alttius ajautua vastaavanlaisiin ongelmiin poistu.²⁶⁵ Raimo Parikka (1994) on paikantanut huono-osaisuuden ja köyhyyden ylisukupolvisuuden yhteiskunnan hierarkian alimmille tasoille. Hän jakaa erilaisilla rajoilla olevat yksilöt kolmeen ryhmään. Ensimmäisenä olivat nousijat ja rajan yläpuolella pysyttelevät. Ryhmälle tunnusomaista on asuminen esikaupunkialueilla ja kuuluminen ammattitaitoiseen työväestöön. Heillä on usein vakiintunut ammattiura ja perhe. Jos laskua alempaan ryhmään tapahtuu, se on usein tilapäistä ja lyhytkestoista. Toisena ryhmänä ovat sinnittelijät, eli Parikan mukaan väliryhmä. Ryhmän keskeinen ominaisuus on tilapäisyys, ulkoisten olosuhteiden huononemisesta saattaa seurata siirtyminen lähelle putoamista. Kolmantena ryhmänä ovat pitkäaikaiset putoajat, tästä ryhmästä löytyy, lähes poikkeuksetta, voimakkaita merkkejä niin sanotusta normaalista poikkeavasta käyttäytymisestä. Näitä poikkeavuuden merkkejä ovat muun muassa irtolaisuus, alkoholismi ja rikollisuuden eri muodot. Ryhmän jäseniä yhdistää kasautuva huono-osaisuus, heitä voi kutsua oman aikansa syrjäytyneiksi. Huono-osaisen asemaan ajautuminen ei yleensä ole lyhytkestoinen prosessi, joka ilmenee yhtäkkisissä putoamisissa. Sosiaaliryhmät olivat melko pysyviä sukupolvelta toiselle 1800-luvun lopulta 1960-luvulle. Sosiaalista siirtymää tapahtui työväestöön kuuluvien ryhmien sisällä, mutta ei mainittavasti niistä ylöspäin.²⁶⁶

Syrjäytymistä on ollut eri aikoina ja erilaisissa yhteiskunnissa, vaikka se käsitteenä on tullut osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua vasta viime vuosikymmeninä. Syrjäytymiskeskustelussa sen on nähty olevan perinteistä köyhyyttä laaja-alaisempaa, sekä siihen liittyen erilaisten toiminta- ja osallistumismahdollisuuksien puuttumista tai rajoittuneisuutta. Käsitteenä syrjäytyminen liittyy ennen kaikkea yhteiskunnallisiin muutosprosesseihin. Syrjäytymisellä viitataan tavallisimmin monenlaisiin hyvinvoinnin ongelmiin sekä niiden eri muotoihin, joiden perusteella voi aiheutua sosiaalisesta ympäristöstä karsiutumista. Käsitteen sisälle on sijoitettu köyhiä, asunnottomia, mielenterveysongelmaisia, päihteidenkäyttäjiä ja työttömiä. Syrjäytymisessä on kyse yksilön joutumisesta, tai jäämisestä, sosiaalisesti ja kulttuurisesti arvostetun valtavirran ja yhteiskunnan keskeisten toiminta-alueiden ulkopuolelle. Se on muutosprosessi, jonka syitä voidaan etsiä yhteiskunnasta ja kulttuurista tai näiden keskinäisestä suhteesta – yksilön itsensä lisäksi.²⁶⁷

²⁶⁵ Vähätalo 1994, 11–12, 15.

²⁶⁶ Parikka 1994, 57, 76–78, 80, 83.

²⁶⁷ Lämsä, 2009, 24–24, 28–29, 36.

4.3. Ulkopaikkakuntalaiset naiset – miksi Tampereella?

Valtaosa Tampereelta maaherran irtolaistutkintaan passitetuista naisista oli ulkopaikkakuntalaisia. Tampereella pidätetyt ulkopaikkakuntalaiset on jaettavissa eri ryhmiin sen mukaan, miksi he olivat Tampereelle päätyneet. Kaupunkiin savuttiin, täällä oleskeltiin ja täällä oli eletty virallisesta asuinpaikkakunnasta riippumatta ja eri syistä johtuen. Heidät passitettiin pääasiassa ainoastaan kerran Hämeenlinnaan irtolaistutkintaan, lähinnä nykyisen Pirkanmaan ja Satakunnan alueelta kotoisin olevat palasivat Tampereelle useita kertoja. Ulkopaikkakuntalaisista vähäisempi määrä hakeutui varattomana itse poliisilaitokselle ja pyysi matkalippua kotipaikkakunnalleen. Naiset pyrkivät edistämään asiansa käsittelyä niin poliisin kuin maaherrankin kanssa, joten esimerkiksi epäsiiveellinen käyttäytyminen ja prostituution harjoittaminen kiistettiin kuulusteluissa pääsääntöisesti.

Naiset kertoivat erilaisia perusteluja sille, miksi he olivat kaupunkiin saapuneet. Työpaikan etsiminen oli pääasiallinen selitys, mikä joidenkin lähiseuduilta kotoisin olevien kohdalla pitikin usein paikkansa. Osa oli ollut täällä jo aiemmin työelämässä, ja työpaikan menettämisen jälkeen useissa tapauksissa oli jääty asustamaan jonkun tuttavan luokse. Naiset hankkivat elantonsa miten hankkivat, ja vuokra muine asumiskuluineen jaettiin. Osa saapui kaupunkiin kotipaikkakuntaansa parempien elinmahdollisuuksien toivossa. Joillakin oli myös erilaisia henkilökohtaisia syitä, minkä johdosta he halusivat vaihtaa paikkakuntaa.²⁶⁸

Selitti tullessaan Tampereelle noin viikko takaperin työnhakua varten. Kieltää olleensa miesten kanssa missään sukupuoliyhteydessä, selittäen saaneensa toimeentulonsa entisillä säästörahoilla sekä serkultaan saamallaan varoilla. Viimeksi vakinaisessa työssä Turun kaupungissa Suomen Pultti- ja Konetehtaalla. Tämän jälkeen elätellyt itseään tilapäistöillä. - Siiri, 34 vuotta²⁶⁹

Tullut Helsingistä Tampereelle, ollen lähtenyt Helsingistä karkuun sulhastaan, jonka sanoi lyöneen pöytäveitsellä. Täältä oli aikomus jatkaa matkaansa kotipaikalleen, mutta olikin mennyt täällä kahden tuntemattoman miehen seurassa matkailijakoti ”Pellervoon”, missä asustanut jo mainituitten miesten kanssa. Ilmoitti, että hän on raskauden tilassa, ollen sikiönsä ehkä noin viiden kuukauden ikäinen. - Emma, 30 vuotta²⁷⁰

Toisinaan he ilmoittivat saapuneensa kaupunkiin noutamaan unohtuneita tavaroitaan ja/tai vaatteitaan. Selitys on joissakin tapauksissa uskottava, koska kun heidät toimitettiin siveysosestoon irtolaiskäsittelyyn, niin passitus vankivaunuun tai kotipaikkakunnalle tapahtui käytännössä suoraan. Heillä ei ollut aineiston perusteella mahdollisuutta pidätyksen jälkeen käydä esimerkiksi kotoaan tai majoituksestaan hakemassa tarvitsemiaan asioita, kuten rahaa, vaatteita tai hygieniatarvikkeita.

²⁶⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁶⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

²⁷⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

Kertoi että hän oli tullut Tampereelle pidätyspäivänä hakemaan vaatteitansa, jotka olivat tänne jääneet edellisellä kerralla, kun oli lähetetty vankikyydillä kotipaikalleen. - Elli, 17 vuotta²⁷¹

Etenkin nuoremmilla naisilla vaikuttaa olleen kyse siitä, että he olivat tilaisuuden tullen tai seikkailunhalusta lähteneet toiselle paikkakunnalle tutustumaan uusiin ihmisiin ja katselemaan kaupunkia. Näissä tapauksissa esimerkiksi majoitus maksettiin yleensä prostituutiolla hankituilla varoilla. Naiset saattoivat vaihtaa matkailijakotia useankin otteeseen, tällä pyrittiin välttämään kiinni jääminen joko ilmiannon tai poliisin tarkastuksen perusteella.²⁷²

Tampereelle noin 2 kk sitten Viipurin kaupungista, mistä oli lähtenyt ”vähän huvittelemaan”. Saapuessaan oli rahaa noin 200:- markkaa²⁷³, mitkä eivät olleet riittäneet elantoon, vaan oli pakko antautua sukupuolielämään tuntemattomien miesten kanssa. Oli aluksi asustanut missä milloinkin, viime aikoina oli toisen toimeentulon naisen kanssa vuokrannut huoneen eräästä matkailijakodista, missä sitten oli asunut aina siihen asti, kunnes tarkastukselle saapuneet etsivät olivat heidät pidättäneet ja tuoneet poliisilaitokselle. - Tyyne, 22 vuotta²⁷⁴

Saapunut eräitten pirtutrokarien autolla Turusta. Tänne saavuttuaan oli yhdessä toveriensa [kaksi naista] kanssa mennyt asumaan matkailijakoti ”Karjalaan”, missä olivat asustaneet seuraavaan maanantaihin, jolloin olivat muuttaneet asumaan matkailijakoti ”Kalevalaan” ja sieltä edelleen seuraavana sunnuntaina matkailijakoti ”Betaniaan”. Tampereelle selitti saapuneensa osaksi ”muuten vaan huvittelemaan” ja osaksi etsimään työpaikkaa. Ollut erään mieshenkilön kanssa tšekäläisessä Kaupungin hotellissa ja saanut mieheltä maksua 100:- markkaa.²⁷⁵ - Engla, 25 vuotta²⁷⁶

Osa vaikuttaa saapuneen varta vasten ansaitsemaan prostituutiolla, eli heillä oli majoitus varattuna joko matkailijakodista tai hotellista tietyn mittaiseksi ajaksi. Onkin oletettavaa, että koska prostituutio leimasi monin tavoin sitä harjoittavan, kaikki eivät välttämättä halunneet työskennellä kotonaan tai kotikaupungissaan. Tällä on pyritty välttämään se, että naapurit ja oman paikkakunnan poliisi, pääsevät asiasta perille. Kahdella naisella mukana olleet ehkäisyvälineet²⁷⁷ kertovat siitä, että kyseessä ovat todennäköisesti olleet ammattiprostituoidut, jotka ovat saapuneet Tampereelle ansaitsemaan. Ehkäisyvälineet olivat 1920–1930-luvuilla harvinaisia ja kalliita, joten niiden käyttö ei ollut yleistä. Nämä kaksi naista olivat ainoat joilta, pöytäkirjaan merkittynä, löytyi ehkäisyvälineitä.

²⁷¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

²⁷² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁷³ Nykyrahassa n. 63 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanahrvolaskin#FIN>. Luettu 15.1.2022.

²⁷⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1928.

²⁷⁵ Nykyrahassa n. 31 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanahrvolaskin#FIN>. Luettu 15.1.2022.

²⁷⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1928.

²⁷⁷ Kondomit alkoivat nuorilla levitä laajempaan käyttöön 1950-luvun lopulta alkaen. Haavio-Mannila 2001, 91.

Tampereelle erään ”sulhasensa” kirjoittamana huvittelua varten. Täällä oli ainoastaan yhden miehen kanssa sukupuolielämässä, ollen varannut käsilaukkuunsa muutamia varmuusvälineitä. Asustanut matkailijakodeissa ja sieltä käsin liikkunut kaupungilla. Lähtenyt yhdessä työnantajansa kanssa Tampereelle huvittelemaan, olematta hänelläkään täällä mitään erikoista tehtävää. Kertoi, että eräs poika oli hänet kirjoittanut Helsingistä Tampereelle ”huvittelutarkoituksessa”. - Marjatta, 18 vuotta²⁷⁸

Tarkastaessa osastossa [...] rahoja, tavattiin niiden joukosta m.m. yksi käyttämätön ”kortonki” sekä tyhjä kortonkipussi, mistä päättäen hän näkyy edelleenkin harjoittavan epäsiiveellistä elämää.
- Maria, 20 vuotta²⁷⁹

Osa tapasi tamperelaisnaisia joko vankilassa, työlaitoksessa tai sairaalassa, joissa he olivat kärsimässä eri syistä saamiaan tuomiota tai hoidattamassa sukupuolitautejaan. Uusi tuttavuus houkutteli lähtemään mukaansa Tampereelle. Kotipaikkakunnalla tarjolla olleiden vähäisten vaihtoehtojen seurauksena tähän oli helppo suostua, he jakoivat asunnon vuokran ja kulkivat kaupungilla iltaisin ja öisin yhdessä.

Päästyään sairaalasta, tuli hän tamperelaisen joutonaisen kanssa, joka oli myöskin ollut Lääninsairaalassa, Tampereelle. Kielsi viettäneensä täällä epäsiiveellistä elämää vaan kertoi vain tulleensa katsomaan kaupunkia. Kertoi [...] kustantaneen ruuan ja asunnon täällä. - Ruth, 20 vuotta²⁸⁰

Ollessaan Hämeenlinnan Lääninvankilassa, tuli [...] tuntemaan yleisen naisen [...], Tampereelta, joka houkutteli kertojaa tulemaan Tampereelle, luvaten kotoaan asunnon. - Tyyne, 23 vuotta²⁸¹

5. ”Tunnettu täällä tavoiltaan epäsiiveelliseksi”

Irtolaisasetuksessa mainitun epäsiiveellisyyden perusteella, joko epäiltiin tai toteennäytettiin, naisia 62 prosentissa (165/265) pidätyksistä, tamperelaisilla osuus oli noin 82 prosenttia (70/85) ja ulkopaikkakuntalaisilla noin 53 prosenttia (95/180). Ero selittyy sillä, että kaikissa tapauksissa ulkopaikkakuntalaisten kohdalla ei voitu osoittaa edes epäilyä siiveettömyydestä. Osittain eron voi katsoa johtuneen myös siitä, että valtaosa passitettiin irtolaistutkintaan Tampereelta ainoastaan kerran. Pöytäkirjoista ei aina käy ilmi se, kuinka monta kertaa heidät on irtolaisuudesta, epäsiiveellisyydestä tai haureuden harjoittamisesta pidätetty joko koti- tai muilla paikkakunnilla. Tässä kohden on erotettava

²⁷⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

²⁷⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²⁸⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

²⁸¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

haureuden harjoitus²⁸², mikä oli prostituutiota, joissakin pöytäkirjoissa on tosin maininta sekä epäsiiveellisyydestä että haureuden harjoittamisesta. Tässä tutkielmassa on huomioitu omina kategorioina kummatkin määritelmät. Haureuden harjoittamisepäilyjä ei aina kirjattu, oletettavasti sen tähden, että kyseessä oli rikoslain alainen, eli toisen poliisiosaston, asia. Niistä on hankala esittää täsmällisiä lukuja näiden pöytäkirjojen pohjalta, useissa tapauksissa poliisi on kirjannut epäillyn elättävän itseään haureuden harjoituksella tai epäsiiveellisellä elämällä.²⁸³ Tässä yhteydessä epäilty elatus epäsiiveellisellä tavalla on huomioitu prostituutiona.

Epäsiiveellisyys tarkoittaa tässä yhteydessä pääasiassa sitä, että naisella on ollut aktiivinen seksuaalielämä. Joskus sukupuoliyhteydestä on saatu vastalahjaksi esimerkiksi yösiija, osuus asunnosta, alkoholia tai muita kulutushyödykkeitä, joskus ei. Toisinaan kyseessä on ollut vakituinen kumppani jonka kanssa ei ole solmittu avioliittoa, mutta nainen on katsonut suhteen vakiintuneeksi. Näissä tapauksissa rajanveto siinä, onko kyseessä ollut nykyisenkaltaisen avoliiton omainen parisuhde, vai onko kyseessä ollut molemminpuolinen hyötysuhde, onkin vaikeaa. Usein vaikuttaa olleen niin, että molemmat suhdemuodot ovat kuuluneet parin yhteiselämään. Hyötysuhteessa nainen on usein hankkinut esimerkiksi prostituutiolla tuloja vastaten pöytäkirjojen mukaan, ainakin ajoittain, molempien elatuksesta. Tästä elatuksesta osa on saattanut kattaa esimerkiksi osuuden, tai kokonaisuuden, asunnon vuokrasta. Toisinaan suhteen kumpikin osapuoli on hankkinut tuloja laittomin keinoin, mies esimerkiksi varkauksilla tai erilaisilla alkoholirikoksilla ja nainen näiden lisäksi prostituutiolla. Tällöin kysymyksessä vaikuttaisi olleen sopimusliitto, eli mies on taannut, tarvittaessa, suojan irtolaistuoimiolta. Tämä tae täyttyi siten, että mies vakuutti, viimeistään maaherran tutkinnassa, että hän vastaa naisen toimeentulosta, näihin suhteisiin on sisältynyt pöytäkirjojen mukaan myös seksuaalista kanssakäymistä.

Epäsiiveelliseen käyttäytymiseen, naisten ollessa kysymyksessä, katsottiin kuuluvan aikansa sukupuolinormeista poikkeava seksuaalinen käyttäytyminen. Tämä piti sisällään muun muassa satunnaisia seksipartnereita, naiset olivat pääosin nuoria, joten he olivat seksuaalisesti aktiivisia ikävuosiaan eläviä. Joissakin pöytäkirjoissa he ilmoittavat harjoittavansa aktiivista sukupuolielämää ja joillain kyseessä oli sen lisäksi, joko olosuhteiden pakosta, tai eteen tulleesta houkuttelevasta tarjouksesta johtunut, osa-aikainen prostituutio.²⁸⁴

²⁸² Haureuden harjoitus oli rikoslain alainen asia, josta tuomitiin vankeutta korkeintaan kaksi vuotta.

²⁸³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁸⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Syy hänen epäsiiveelliseen elämäänsä on ollut siinä, että on tullut rakkausasioissa ensin petetyksi ja siten tullut alkaneeksi elää huonosti. - Elsa, 20 vuotta²⁸⁵

Kieltää koskaan ottaneensa miehiltä sukuelämästä maksua, mutta antautuneensa sukuelämään vain ”lemmestä”. - Elma, 18 vuotta²⁸⁶

Sanoo huvitelleensa miesten kanssa oman tyhmyytensä vuoksi eikä sen tähden, että olisi ollut rahan puutteessa. - Martta, 22 vuotta²⁸⁷

Viime aikoina ei sanonut olleensa muiden miesten kanssa sukupuolielämässä, kuin erään työmies [...] kanssa, joka on elättänyt kertojaa asunnossaan sekä ollut kertojalla sulhasena, vaikkakaan ei kertojan ja [...] välillä ole vaihdettu sormuksia eikä otettu julkista kuulutusta. - Ida, 24 vuotta²⁸⁸

Kieltää ettei hän ole ollut maksusta miesten kanssa sukupuolielämässä, vaan on se tapahtunut ”muuten”. Kertoi olleensa pidätyspäivänä tšekäläisessä Puistoravintolassa, missä itse tilannut neljä olutkolpakkoa ja neljä viinaketta, mistä tullut väkijuomia nauttineeseen tilaan ja sieltä tullessaan joutunut ulkona pidätetyksi puhuen osastoon tuotaessa kaikenlaisia rivouksia, lausuen m.m. ”että hän on niin intohimoinen, että tarvitsee saada miesväkeä”. - Aune, 28 vuotta²⁸⁹

Epäsiiveellisyydestä epäily, tai toteennäyttö, ei siis välttämättä liittynyt prostituutioon, ja joskus vakituiseksi katsottua seurustelukumppania vaihdettiin monenlaisista syistä. Toisinaan seurustelusuhteet päättyivät, niin kuin nuoruudessa usein käy, kun etsitään mahdollista pidempiaikaista kumppania tai puolisoa. Joskus suhteet päättyivät erilaisista traagisista syistä johtuen. Seuraavat kaksi otetta ovat saman naisen, Hiljan, kuulusteluista, ensimmäinen vuodelta 1931 ja toinen vuodelta 1935.

Ollut seuraa autonkuljettaja [...] kanssa neljän vuoden ajan ja tänä aikana on jo mainittu [...] silloin tällöin huolehtinut kertojan elannosta. Myöskin on ollut puhetta mennä naimisiin heti kun [...] on saanut eron vaimostaan Selmasta. Hän on mainitun [...] kanssa ollut sinä aikana kun ovat seurustelleet myöskin sukupuolielämässä ja on [...] kieltänyt kertojaa kuljeskelemasta kadulla. Asiasta on ollut tietoinen myöskin [...] vaimo. Kieltää olleensa muitten miesten kanssa sukupuoliyhteydessä. - Hilja, 26 vuotta²⁹⁰

Selittää seurustelleensa mainitun [...] kanssa ja olleensa hänen kanssaan sukupuolielämässäkin, mutta ei ole häneltä ottanut maksua sukuelämästä. Aikaisemmin ollut myöskin sukupuolielämässä erään autonkuljettaja [...] kanssa, mutta kun [autonkuljettaja] joutui murhatuksi, on kertoja vakituisesti seurustellut [...] kanssa. - Hilja, 30 vuotta²⁹¹

²⁸⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²⁸⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

²⁸⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

²⁸⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

²⁸⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

²⁹⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

²⁹¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

Joissakin tapauksissa heidän suhdestatuksensa muuttui nopeastikin, eikä suhteen tila ja laatu vaikuttanut aina olleen kaikille täysin selvillä.

Kertoi joutuneensa naimisiin jalkinetyöntekijä [...] kanssa, ollen naimisissa ainoastaan viikon päivät, kun mies joutui suorittamaan asepalvelusta. Selitti, että ollessaan niin vähän aikaa naimisissa ja joutuneensa elämään yksin, kaipasi hän ”rakkautta”. Sitten oli [...] tavannut erään lapsuuden ajan ”rakastetun”, jonka kanssa kertoi viettäneensä sukupuolielämää. - Hilikka, 20 vuotta²⁹²

Miehestään hän on asunut erossa viime huhtikuusta alkaen, eikä tiedä varmasti, missä miehensä oleskelee, arvellen hänen olevan vankilassa. - Ellen, 21 vuotta²⁹³

Historiallisesta näkökulmasta katsottuna yhteiskunnan eri ryhmissä ja alakulttuureissa käsitykset säädyllisestä ja hyväksyttävästä käyttäytymisestä ovat vaihdelleet. Nämä käsitykset vaikuttivat miinin tavoin siihen, minkälaista ihmisten sukupuolikäyttäytyminen oli. Sukupuolikäyttäytymiseen liittyviä seikkoja oli sisällytetty lainsäädäntöön, ne näkyivät yhteiskunnan suhtautumisessa ja toimenpiteissä seksuaaliosioihin liittyen, lisäksi ne välittyivät epävirallisen sosiaalisen kontrollin kautta.²⁹⁴ Seksuaaliseen kypsymiseen vaikuttavat osaltaan kulttuuriset ja sosiaaliset tekijät ja joiltakin osin biologiset. Sukupuoliosioissa kulttuurin vaikutuksen ja moraalin merkityksen huomaa etenkin silloin, kun poiketaan yleisesti hyväksyttävistä malleista. Normista poikkeava saattaa saada osakseen voimakastakin kielteistä palautetta. Tämä voi saada aikaan häpeää tai syyllisyyttä, mikä johtuu omasta käyttäytymisestä. Häpeää kokeva omaksuu helposti huonommuuden ja alempiarvoisuuden osaksi identiteettiään. Häpeän tunteen tuottamisen kautta voidaan järjestelmällisesti syrjiä sosiaalisessa hierarkiassa alempana olevia, jolloin se toimii myös alistamisen ja hallitsevuuden järjestelmänä. Naisilla syyllisyyden on havaittu muuttuvan häpeäksi, jota ei ole välttämättä helppoa irrottaa minuudesta. Tottelevaisuutta ja kuuliaisuutta auktoriteetteja, ja niiden laatimia sääntöjä, kohtaan kutsutaan heteronomiseksi moraaliksi. Täten rangaistukset moraalisääntöjen rikkomisesta ja moraalin varjelu ovat olleet merkittäviä osia, jotka liittyvät yhteiskunnan tai yhteisön itsesätelyyn. Länsimaisen kulttuurin piirissä huomattavin auktoriteetti sukupuolimoraaliin liittyen on ollut kirkko. Julkisten normien ylläpitäminen ja sosiaalinen kontrolli siirtyivät 1900-luvun alussa enenevässä määrin erilaisten kasvatusorganisaatioiden vastuulle. Seksuaalinen moraalittomuus nähtiin yhteiskunnallisena ongelmana; sen varjolla oli mahdollista tehdä yleistyksiä yksilön elämästä laajemminkin.²⁹⁵

²⁹² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

²⁹³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

²⁹⁴ Kontula, Osmo 1989, 1.

²⁹⁵ Kontula, Osmo 1989, 3, 10, 12, 23, 28, 31–32.; Virolainen, 2014, 24.

5.1. ”Pakotettu antautumaan maksua vastaan haureuden välikappaleeksi”

Tampereella harjoitettiin luonnollisesti myös prostituutiota. Varsinaista bordellitoimintaa ei, ainakaan laajemmassa mittakaavassa ja erityisen tasokkaana, Tampereella vaikuttanut olleen. Tehdas-kaupungin väki oli pääasiassa vähävaraiseksi katsottavaa työväestöä. Tosin kaupungissa työskenteli tehtailijoita, virkamiehiä, kauppiaita ynnä muita yhteiskunnallisesti paremmassa asemassa olevia, varakkaampia henkilöitä sekä matkailijoita. Ei ole aihetta epäillä etteivätkö he olisi toisinaan saattaneet etsiä maksullista, huvittelunhaluista naisseuraa. Tasokkaammista paikoista ei pidätyksiä juuri-kaan tehty, ainakaan niin, että niiden seurauksena olisi päädytty tässä yhteydessä tarkasteltuihin pöytäkirjoihin.²⁹⁶ Useimmissa tapauksissa kyseessä oli yhden tai useamman naisen yhdessä vuokraama asunto, josta käsin kuljettiin kaupungilla asiakkaita etsimässä. Seksuaaliakti suoritettiin pääasiassa jossain muualla kuin omassa asunnossa. Jotkut harjoittivat prostituutiota kotonaan, jolloin naapurit kiinnittivät asiaan väistämättä huomiota, tämän seurauksena he joutuivat häädetyiksi asunnoistaan.²⁹⁷

Työpaikastaan sanoi lähteneensä lapsellisuuttaan toisten tyttöjen houkutuksesta. Alkoi hankkia toimeentulonsa antautumalla maksua vastaan sukupuoliyhteyteen. Asunut kahden muun yleisen naisen kanssa. Yhteisenä heillä on ollut puhelin n:o [...], jolla ”asiakkaat” ovat tehneet tilauksia. Lapin esikaupungin asukkaat valittaneet uoeluosastoon, että [...] käyttää asunnossaan juopuneita miehiä, jotka saavat ympäristölleen aikaan rauhattomuutta, tehden koko paikkakunnan levottomuuk-sien pesäpaikaksi. - Hellä, 19 vuotta²⁹⁸

Rahattomana on elättänyt itseään antautumalla sukupuoliyhteyteen maksua vastaan. Sanoi maksaneensa [naistuttavalleen] 20 markkaa²⁹⁹ vuorokaudessa asunnostaan ja ruuastaan. Asuntoonsa ei ole tuonut miehiä, vaan mennyt miesten mukana heidän asuntoihinsa viettämään epäsiiveellistä elämää. Kun epäsiiveellisellä elämällä saa leipänsä helpommin, on ryhtynyt harjoittamaan sitä. - Linnea, 17 vuotta³⁰⁰

Joidenkin kohdalla prostituoiduksi, vaikka osa-aikaiseksikin, ryhtyminen on tapahtunut toisen naisen houkuttelemana. Seuraavissa pöytäkirjaotteissa Aili kiistää kuulustelussa prostituution harjoittamisen, mutta todistajana kuultu Ida väittää asiasta toisin. Todistajia käytettiin poliisin kuulusteluissa melko usein, siten pyrittiin saamaan varmistus poliisin epäilystä. Todistajina toimivat muun muassa naapurit, talonmiehet, epäillyn muuten tunteneet henkilöt, toiset poliisit, terveydenhoitoviranomaiset

²⁹⁶ Lea Saarinen kertoi haastattelussa, että hänen virkavuosinaan, 1961–1994, poliisilla oli ”hiljaista tietoa” eliittiprostituoiduista, jotka ansaitsivat ”erittäin hyvän elannon.” Naisia ei kuitenkaan pidätetty, koska ”Puuttuminen oli vaikeaa, se tapahtui seinien sisällä. [...] Siellä oli niin paljon tätä portaalla korkealla olevaa...laittoi poliisiin toimille jonkunlaiset rajat... niin kuin on aina ollut. [...] Mitä ylemmäs niin...”. Saarinen, haastattelu, 14.2.2019.

²⁹⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

²⁹⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

²⁹⁹ Nykyrahassa n. 7,70 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

³⁰⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

ja työnantajat.³⁰¹ Ammattiprostituoituidut ilmiantoivat harrastelijoita poliisille, siten saatiin mahdollinen kilpailija toimitettua poliisiin kuulusteltavaksi, ehkä sukupuolitaudin johdosta sairaalaan hoidettavaksi, ja joissakin tapauksissa vankilaan tai työlaitokseen tuomittavaksi.³⁰²

Tullut Tampereelle eilen illalla, tarkoituksella tehdä täällä ”siivouksia”. Ei voinut tyydyttävästi selittää, minkä vuoksi oli niin myöhään yöllä kadulla. Kertoi ainoastaan hyvin harvoin käyneensä viime aikoina Tampereen ravintoloissa ja niin ollen sieltä saamansa ansio huonolla elämällä ei ole tullut mihinkään kysymykseen. - Aili, 30 vuotta³⁰³

Todistajana tehtaantyöntekijä [...] on havainnut [...] kuljeskelevan täällä kaduilla ja pyydystelevän miehiä, joiden kanssa on antautunut maksusta sukupuolielämään. Tullut [todistajan] asuntoon ja oli tällöin houkutelut [...] jäämään pois Finlayssonin tehtaan työstä. Samalla oli [...] ehdottanut, että [...] olisi pois töistä perjantaina jolloin hän hommaisi kaksi miestä, nimittäin itselleen ja [todistajalle] joiden kanssa oltaisiin sitten maksusta sukupuoliyhteydessä ja ansaittaisiin helpolla rahaa.
- Ida, 20 vuotta³⁰⁴

Valtaosa kertoi prostituution harjoittamisen johtuneen työttömyydestä, varattomuudesta ja tilanteen aiheuttamasta yleisestä ahdingosta. Selitys on pääosin uskottava, koska useimmat eivät ensimmäisen vankivaunupassituksen jälkeen palanneet pöytäkirjoihin. Niiden yhteensä 86 naisen, joista tamperealaisia oli 42, jotka passitettiin irtolaistutkintaan kahdesti tai useammin, voi ainakin osan katsoa olleen ammattimaisemmin toimineita. Tässä on otettava kuitenkin huomioon se, että kaikkia ei aina edes epäilty epäsiiveellisydestä, saati prostituution harjoittamisesta. Sitä ei ole toteennäytetty kaikkien edellä mainittujen 86:n naisenkaan kohdalla.³⁰⁵

Myönsi raportin oikeaksi selittäen ettei hän ole saanut yrityksistään huolimatta mitään työtä, minkä vuoksi on ollut pakoitettu antautumaan huonoon elämään saadakseen edes ruan itselleen. [...] on ulkopuolella avioliiton syntynyt tyttölapsi, ijältään kahdeksan vuotias, jolle saanut lapsen isältä ja kunnalta elatusapua. - Hilda, 39 vuotta³⁰⁶

Ei täällä ollut minkäänlaista työpaikkaa, oli hän pakoitettu antautumaan miesten kanssa sukupuolielämään, ollen huonolla elämällään ansainnut toimeentulonsa. Syyksi huonoon elämäänsä mainitsi ainoastaan hädänalaisen asemansa. - Toini, 20 vuotta³⁰⁷

Tampereelle tarkoituksella ostella tarvikkeita. Kieltää kyselleensä povausta ja kerjälleensä. Elänyt yhdyselämää erään romaani [...] kanssa, ollen kertojalla tästä aviottomasta suhteesta seitsemän lasta, jotka ovat nykyään isänsä mukana. Selittää, että yllä mainittu romaani tekee hevoskauppoja ja sillä on hankkinut toimeentulon sekä kuulusteltavalle että itselleen. - Amanda, 36 vuotta³⁰⁸

³⁰¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁰² Häkkinen 1995, 121.

³⁰³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁰⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁰⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁰⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

³⁰⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

³⁰⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

Haureutta harjoittaneet, näihin pöytäkirjoihin päätyneet naiset, eivät olleet niin sanottuja eliittiprostituoituja. Tampereella keskimääräinen ansio seksuaaliaktista oli 50–100 markkaa, toisinaan 25–30 markkaa, näissä tapauksissa miehet saattoivat tinkiä hintaa vedoten esimerkiksi siihen, että palvelun tarjoaja oli heidän mielestään ”kuluneen” näköinen.

Tampereelle noin 2 viikkoa takaperin, tarkoituksella katsella kaupunkia ja olla erään toisen tytön toverina. Sanoi asustaneensa matkailijakodeissa ja erään yksityisen perheessä. Selitti olleensa täällä kahden mieshenkilön kanssa sukupuolielämässä ja saaneensa heiltä rahaa ainoastaan 50 markkaa³⁰⁹.
- Eva, 25 vuotta³¹⁰

Sen jälkeen kun oli päässyt vankilasta, oli hän ainakin neljän eri mieshenkilön kanssa elänyt sukuelämää, saaden maksuksi kerralta 50:- 100:- markkaan³¹¹. Myönsi, että on ollut mieshenkilöiden asunnoissa. - Anna, 17 vuotta³¹²

Huonolla elämällään sanoi ansainneensa täällä kaupungilla ollessaan noin 100:- markan³¹³ vaiheille, tyytyen siihen mitä kukin mieshenkilö oli hänelle antanut. - Katri, 17 vuotta³¹⁴

Päässyt tšekäläisestä yleisestä sairaalasta, missä oli ollut hoidettavana veneerisen taudin takia. Tällöin oli uudelleen antautunut miesten kanssa sukupuoliyhteyteen, saaden kolmen viikon aikana miehiltä rahaa noin 2,000:- markan³¹⁵ vaiheille. - Ida, 18 vuotta³¹⁶

Valtaosa epäsiiveellisyydestä, tai haureudesta, pidätetyistä naisista ei käyttäytynyt aineiston perusteella pidätettäessä sukupuolimoraalia loukkaavasti. Pidätys perustui poliisin oletamaan ”todennäköisesti epäsiiveellisessä tarkoituksessa” ja ”epäilystä herättäen”. Naisten kokonaislukumäärään suhteutettuna ainoastaan murto-osa oli joko sopimassa seksuaaliaktin yksityiskohdista, kuten maksusta, tai jo harjoittamassa aktia.

Oli erään tuntemansa miehen seurassa, jolloin mies oli esittänyt, että mentäisiin viettämään sukupuolielämää. Tällöin oli [...] määrännyt mieheltä hinnaksi sukuelämästä 50 markkaa³¹⁷, mutta oli mies tinkinyt hintaa puoleen. Ennen kuin [...] kerkisi miehen kanssa mihinkään menemään, oli paikalle saapunut komisario, joka pidättänyt [...]. - Aili, 27 vuotta³¹⁸

Ansaitsee elatuksensa todennäköisesti epäsiiveellisellä elämällä, ollen pidätystilaisuudessaakin hieromassa erään miehen kanssa kauppaa. - Alma, 30 vuotta³¹⁹

³⁰⁹ Nykyrahassa n. 2 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 8.3.2022.

³¹⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³¹¹ Nykyrahassa n. 16 ja n. 32 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 6.3.2022.

³¹² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

³¹³ Nykyrahassa n. 38 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

³¹⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

³¹⁵ Nykyrahassa noin 700 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 4.3.2022.

³¹⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

³¹⁷ Nykyrahassa n. 20 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

³¹⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

³¹⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

Ollen erään mieshenkilön seurassa yllä mainitussa matkailijakodissa samassa huoneessa riisuutuneena, todennäköisesti epäsideellisessä tarkoituksessa. Nyt oli tullut virtsanheittohätä, minkä johdosta hän meni huoneessa olevalle ämpärille ja riisui housut jalastaan pois, mutta nyt tulikin sinne etsiviä ja kaikki jäi kesken. - Mia, 36 vuotta³²⁰

Etenkin ulkopaikkakuntalaiset kiistivät harjoittavansa kaupungissa haureutta, poliisi tunnisti usein jo ennestään kaupungissa asuvat prostituutiota harjoittavat irtolaiset, joten he myönsivät asian useammin. Kaikista pöytäkirjoista asia ei täysin selvinnyt, koska asiaa ei joko kirjattu tai samassa pöytäkirjassa asia ensin myönnettiin ja heti perään kiistettiin, kuten eräs Helsingistä saapunut nainen.³²¹

Ilmoittaa tulleen toimeen ”huoraamalla”. Ilmoittaa vähää ennen pidätystään ostaneensa täällä eräältä tuntemattomalta mieheltä ”motin”³²² viinaa 20:- markan³²³ hinnalla, minkä väkiviinan on yksin juonut ja tullut jonkin verran juovuksiin. Kieltää täällä viettäneensä huonoa ja epäsideellistä elämää. - Sylvi, 27 vuotta³²⁴

Tämän johdosta epäillyn haureuden harjoituksen myönsi noin 82 prosenttia tamperelaisista ja 78 prosenttia ulkopaikkakuntalaisista. Erittäin usein naiset ilmoittivat kyllä aikaisemmin käyttäytyneensä joko epäsideellisesti tai harjoittaneensa haureutta, mutta enää he eivät huonoa elämää vietä.³²⁵ Totuus lienee, että he pyrkivät selittelemään kuulusteluissa asiaansa paremmassa valossa kuin miten asiat todellisuudessa olivat.

Miehen ja [toisen irtolaisnaisen] kanssa aikunut mennä Pispalaan, mutta joutui, kuten edellä on kertonut, pidätetyksi. Sillä kertaa ei [...] sanonut hänellä olleen aikomusta harjoittaa epäsideellistä elämää, vaikkakin oli myöhään ulkona. - Aale, 21 vuotta³²⁶

Selitti ettei hän ole viime aikoina kuljeskellut kaduilla pyydystelemässä miehiä eikä muutenkaan ole viettänyt huonoa irtolaiselämää. Kysyttäessä millä hän on tullut toimeen työttömänä ollessaan, selitti, että hän on elänyt velaksi, saaden luottoa m.m. eräältä työmies [...] jonka luona on viime aikoina asustellut. - Aino, 30 vuotta³²⁷

Ei voinut selittää, miksi oli saapunut Tampereelle, mutta sanoi hänellä olevan oikeuden matkustaa, minne haluaa. Kun oli saavuttu matkailijakotiin, riisuutui [...] alasti ja esiintyi alastomana herrasmiehelle, joka antanut tästä kuulusteltavalle 100 markkaa³²⁸. Kielsi herrasmiehen kanssa olleensa sukupuoliyhteydessä eikä semmoisesta ollut hänen kanssaan edes puhettakaan. - Lempi, 25 vuotta³²⁹

³²⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³²¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³²² ”Motti” lienee ¼ litra, koska pöytäkirjassa vuodelta 1927 spriin määrän hinta on sama eli 20 markkaa.

³²³ Nykyrahassa n. 7,5 euroa. <https://apps.rahamuseo.fi/rahanahrvolaskin#FIN>. Luettu 15.1.2022.

³²⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

³²⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1931–1936.

³²⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

³²⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

³²⁸ Nykyrahassa n. 40 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

³²⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

Parittajiksi katsottuja miehiä, ja naisiakin, Tampereella kuitenkin oli. Useimmissa näihin epäilyihin perustuvissa kuulusteluissa naiset mainitsivat miehen olevan hänen sulhasensa.³³⁰

Myöntää kyllä iltaisin kuljeskelleena täällä kaduilla terveyttään hoitamassa, ollen hänen seurassaan usein liikuskelut myöskin mainittu [...]. Todistaja lisäsi, että hänen mielipiteenään on [...] esiintyvän [...] ”föörinä”, koska he melkein poikkeuksetta yhdessä liikuskelevat täkäläisillä kaduilla epäilyttävässä tarkoituksessa, ollen molemmat sitä paitsi työttömiä. - Mia, 36 vuotta³³¹

Naiskonstaapeli Lempi Mäenpää kertoi kuulleen että [...] on viime aikoina asustanut erään ”Amerikansuutarin” [...] luona. Samalla oli [...] kertonut mainitun [...] luona asuneen muitakin täkäläisiä yleisiä naisia, josta Lempi Mäenpään käsitys varmistui [...] esiintyvän näille naisille ”föörinä”. - Alma, 22 vuotta³³²

Kaikissa tapauksissa, esimerkiksi seksuaaliaktin maksuun liittyvät asiat, eivät tapahtuneet ennalta sovitusti. Naisilla on ollut miestuttavia tai seurustelukumppaneita ilmeisesti myös eräänlaisina turvamiehinä, heiltä on pyydetty tarvittaessa apua erilaisista tilanteista selviytymiseen. Parituksen yhteydessä on usein esiintynyt muunlaistakin rikollisuutta, kuten alkoholirikoksia, omaisuusrikoksia, väkivaltaa, kiristämistä, korruptiota, laittomia abortteja ja alaikäisten seksuaalista hyväksikäyttöä.³³³

Puhe oli ryhtyä [...] kanssa sukupuoliyhteyteen, josta tämä määräsi 50:-markkaa³³⁴, mutta oli edustaja ajanut hänet ulos sekä sanonut ettei hänellä ole rahaa. Tästä suuttuneena oli [...] tullut kahden tuntemattoman miehen seurassa takaisin hotelli ”Hämeenpyörään” kertojan huoneeseen räyhäämään, ollen samalla toisen mukanaan olleista miehistä selittänyt sulhasekseen. [...] esiintymisen takia oli hotellin vahtimestari soittanut paikalle poliisin, ollen mukana tulleet miehet ennen poliisin tuloa paenneet paikalta - Elli, 27 vuotta³³⁵

Tyypillisesti prostituutiota on Suomessa esiintynyt kaupunkiyhteisöissä, etenkin Helsingissä, Tampereella, Turussa, Viipurissa ja Kotkassa. Kaupungeissa työväestö on pääosin suhtautunut negatiivisesti prostituutioon, moraalisesti tuomittavana sen on koettu aiheuttavan häiriöitä ja uhkaavan arkielämää. Maalaiskunnissa etenkin markkinat ovat toimineet paikkoina, joissa kiertävät ilotytöt kohtasivat potentiaalisia asiakkaita. Vakituiseemmin maaseudulla on esiintynyt prostituutiota niillä paikkakunnilla, joilla on ollut liikkuvaa työvoimaa, kuten tukinuittajia, rautatienrakentajia, metsätyöläisiä ja sotaväkeä.³³⁶

³³⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³³¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³³² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

³³³ Häkkinen 1995, 67.

³³⁴ Nykyrahassa n. 19 euroa. <https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Luettu 5.3.2022.

³³⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

³³⁶ Häkkinen 1994, 90–91, 93.

Yhteiskunnallisena ilmiönä prostituutio määritellään kahden tai useamman henkilön väliseksi kaupalliseksi seksuaalisuhteeksi, joka poikkeaa yhteisön vakiintuneista suhdemalleista, kuten avioliitosta. Kyseessä on fyysinen seksuaaliakti³³⁷, jossa asiakas rahaa, tai muuta korvausta vastaan lunastaa itselleen pääsyn seksuaalisessa tarkoituksessa vastapuolen vartaloon, tai saa määrääjäksi korvausta vastaan määräysvallan erilaisiin seksuaalisiin tekoihin. Suhteen on tarkoitettukin olevan satunnainen, mihin päättyy myös asiakkaan määräys- ja oikeusvalta palvelun myyjää kohtaan. Keskeisin motiivi seksuaalipalveluiden myymiselle on, ja lienee ollut, taloudellinen hyöty.³³⁸

Prostituutiokulttuurissa on eroteltavissa eri tasoja niin palvelun hinnan, asiakkaiden, palveluntarjoajan ammattitaidon, tapahtumapaikan kuin seksuaalisuhteen luonteen perusteella. Ilmiön hierarkiaa on kuvattu niin kutsutun prostituutiopyramidin kautta, jossa eri tasot osoittavat prostituoitujen sosiaalista statusta ja lukumäärää. Eliittiprostituoidut ovat pyramidin huipulla, heidän asiakkaansa ovat usein varakkaita ja yhteiskunnan parempiosaisia. Heidän asiakasmääränsä on rajattu, he hankkivat kontaktinsa vakituisten asiakkaiden kautta, eivätkä he tuo ammattiaan julkisesti esiin. Tätä alemmalla tasolla ovat yökerho-, ravintola- ja hotelliprostituoidut, kontaktit solmitaan tavallisesti ravintolassa ja siitä jatketaan hotelliin tai muuhun majoitusliikkeeseen. Alimpana ovat katuprostituoidut, joilla on usein ongelmia päihteidenkäytön, joko alkoholin tai nykyään huumausaineiden, suhteen. Prostituoituina työskennelleet irtolaisnaiset edustavat pyramidissa pääasiassa tätä alinta tasoa, eli katuprostituoituja. Sille on ominaista se, että he kulkevat julkisissa tiloissa, pääasiassa ulkona, etsivät aktiivisesti asiakkaita tai vaihtoehtoisesti ovat asiakkaiden valikoitavina. Seksuaalikontakti tapahtuu yleensä matkailijakodissa, puistossa, porttikäytävässä tai toisen osapuolen kotona. Tälle pyramidin tasolle kuuluvat ovat taustoiltaan yleensä köyhistä oloista, he ovat ylisukupolvisesti vähävaraisia ja kouluttamattomia. Lisäksi heidän keskuudessaan on havaittu asunnottomuutta, päihteiden ongelmakäyttöä ja he ovat usein alaikäisiä. Pyramidin eri tasoilla voi toisinaan tapahtua liikehdintää, niin ylös- kuin alaspäin. Suomessa prostituutiokulttuurin on nähty olevan amatöörimäistä, naisten valtaamaa osa-aluetta, missä miehillä on ollut lähinnä asiakkaan rooli. Yleensä he ovat olleet prostituution suhteen edistäjän, taustavaikuttajan ja -hyötyjän asemassa.³³⁹

Haureuden harjoittamisen yhteydessä roolit ovat periaatteessa kaikille osapuolille selvät. Naisilla on saattanut olla tunne siitä, että he ainakin osittain voivat päättää siitä, minkälaista seksuaalista kanssakäymistä tilanteessa harjoitetaan. Toisaalta esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneilla naisilla saattaa seurata omanarvontunteen rikkoutumista. Tämä voi aiheuttaa sen, että he laiminlyövät

³³⁷ Nykyään aktin ei tarvitse olla fyysinen. Erilaiset verkkosivut mahdollistavat seksuaalikokemukset myös ilman fyysistä kontaktia.

³³⁸ Häkkinen 1994, 91–92.

³³⁹ Häkkinen 1994, 95, 112; 1995, 61–62.

niin henkistä kuin fyysistäkin hyvinvointiaan muun muassa päihteidenkäytöllä. Näiden ongelmien seurauksena he saattavat kieltää omat seksuaaliset halunsa ja toiveensa. Heidän halukkuutensa seksuaalikonakteihin saattavat vähentyä tai lakata kokonaan. Hyväksikäytetyillä naisilla on riski ryhtyä lukuisiin, yleensä pinnallisiin, seksuaalisuhteisiin, joissa he voivat joko kokea käyttävänsä, tai toisinaan käyttävät, valtaa.³⁴⁰

5.2. ”Ollen väkijuomien liikuttamassa tilassa”

Alkoholin vaikutuksen alaisena olleita naisia oli pöytäkirjojen mukaan pidätettäessä noin 15 prosenttia. Tamperelaisia pidätettiin juopuneina noin 29 prosentissa pidätyksistä ja ulkopaikkakuntalaisista noin kahdeksassa prosentissa. Huomattava ero selittynee muun muassa sillä, että tamperelaiset asuivat ja elivät kaupungissa arkeaan ja elämäänsä, mihin kuului muun muassa ystävien tapaamista ja uusien tuttavuuksien solmimista. Näissä yhteyksissä alkoholia käytettiin niin nais- kuin miesseurassakin. Esiintyminen juopuneena julkisessa, tai yksityisemmässäkin, tilassa, ei ollut 1920–1930-lukujen naiselle sopivaa käytöstä, vaan humalaista naista paheksuttiin enemmän kuin miestä. Pidätettäessä humaltuneina olleiden määrä ei kuitenkaan kerro sitä, että huomattava osa irtolaisnaisista käytti alkoholia. Tamperelaisilla mainittiin juopottelua ja aiempia juopumustuomioita, kuten sakkoja, noin 49 prosentilla. Todellinen määrä lienee suurempi, koska nämä tiedot on koottu ensimmäisestä pöytäkirjasta, joten alkoholinkäyttö ei välttämättä tullut vielä mainituksi, etenkin silloin jos nainen oli pidätettäessä selvä. Ulkopaikkakuntalaisten alkoholinkäyttö ei aina tullut kuulusteluissa esiin, joten sekin osaltaan vaikuttanee siihen, että heillä osuus oli melko vähäinen, noin 26 prosenttia.³⁴¹ Toisinaan alkoholia nautittiin vapaa-ajalla ja tarkoituksena oli ilmeisesti hauskanpito naistoverin tai -tovereiden kanssa, sekä mahdollisesti tutustuminen vastakkaisen sukupuolen edustajiin.

Kertoi itse ostaneensa ainoastaan kerran tänä kesänä puolikkaan viinaa, minkä ryypännyt ”tyttöjen” kanssa. - Vieno, 26 vuotta³⁴²

Kertoi iltaa viettäneensä ”Puistoravintolassa”, missä tilannut yhdessä [naistuttavansa] kanssa olutta, jota ryypiskelleet niin, että tuli jonkun verran väkijuomien liikuttamaksi. Sieltä meni sitten toverinsa kanssa rautatieasemalle ”kaljaa” juomaan olematta tällä matkalla muuta tarkoitusta.
- Taimi, 20 vuotta³⁴³

³⁴⁰ Juvonen 2006, 77, 79.

³⁴¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁴² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁴³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

Selitti olleensa Pyynikillä eräässä talossa syntymäpäivillä, missä tarjottu alkoholiaineita ja niitä ryypiskellessään tulleet jonkun verran humalaan ja tullut kadulla pidätetyksi. Poliisilaitoksella oli sitten kimmastunut kun ei häntä laskettu heti vapauteensa, minkä takia ryhtyi poliiseja solvailemaan. - Martta, 22 vuotta³⁴⁴

Asunnossa ollessa, oli sinne myöskin saapunut kaksi nuorta miestä, joita [...] ei tuntenut, ollen toinen ilmoittanut olevansa sotaväkeen lähdössä ja pyytänyt [...] ja [naistoveria] istumaan sekä ilmoittanut pitävänsä läksiäisiä. [...] olikin sitten ryhtynyt miesten seurassa ryypiskelemään väkijuomia ja jäi näin ollen siivoaminen kesken, kunnes etsivät olivat saapuneet asuntoon ja pidättäneet [...] ja [...] ja tuoneet heidät poliisilaitokselle. - Laina, 24 vuotta³⁴⁵

Etenkin Lainan ja hänen ystävänsä pidätys kertoo siitä, kuinka poliisiviranomaiset suhtautuivat naisiin jotka nauttivat alkoholia yksityisasunnossa miesten kanssa. Naiset vietiin siveysoasastoon ja pasitettiin vankivaunuun, mutta miehet saivat jäädä asuntoon. Tätä tapahtui käytännössä kaikissa vastaavanlaisissa tapauksissa.³⁴⁶

Joillekin alkoholikäytöstä oli jo muodostunut, ainakin jonkinasteinen, ongelma. Toiset saattoivat itselääkitä esimerkiksi elämäntilanteesta johtuvaa ahdistusta ja ehkä masennustakin juomalla. Alkoholin vaikutuksen alaisena työskentely prostituoituna on saattanut olla edes hieman helpompaa. Suuri osa juopuneina pidätetyistä naisista oli nauttinut alkoholia niin runsaasti, että he olivat menettäneet muistinsa pidätystä edeltävistä tapahtumista.

Mainitsemansa miesten sanoi menneen hankkimaan lisää väkijuomia ja oli sitten liittynyt miesten seuraan saadakseen lisää viinaa, koska sanoi olevansa parantumaton alkoholisti. - Lyyli, 30 vuotta³⁴⁷

On juopotellut sen vuoksi, että ei ole saanut työtä ja kun elämä on ollut muutoinkin suruja, on hän harmissaan mennyt ostamaan viinaa ja ryypiskellyt sitä. Vielä ilmoitti, että hänen luonteensa on niin heikko että hän helposti lankeaa juopotteluun. - Aino, 41 vuotta³⁴⁸

Ollen pidätettäessäkin väkijuomia nauttineessa tilassa ja ainoastaan toisessa jalassa kenkä. On moisella esiintymisellään ollut kadulla yleisön silmätikkuna. Selitti olleensa siinä määrin juovuksissa ettei muista mihin toinen kenkensääkään oli joutunut. - Maria, 34 vuotta³⁴⁹

Kertoi pidätyspäivänä olleensa noin kello 20 aikaan kävelyllä täällä Viinikankadulla, kun joutui pidätetyksi ja tuoduksi poliisilaitokselle. Selitti, että syy juopotteluun on siinä ettei hän kehtaa selvinpäin mennä kadulle ansaitsemaan ”rahaa”. - Sigrid, 39 vuotta³⁵⁰

³⁴⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

³⁴⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

³⁴⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931; Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁴⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

³⁴⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁴⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

³⁵⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

Kertoi olleensa erään joutonainen [...] kanssa ilmiannossa mainitussa ruokalassa, jonne mennessään oli yhdessä [...] kanssa ryypiskellyt mukana ollutta rommiviinaa. Rommi oli hieman ”kihautanut” päähän, mistä johtui, että [...] pidätettiin ja tuotiin poliisilaitokselle. Juoppouden seurauksena onkin sitten ollut, että [...] on antautunut miesten kanssa sukupuolielämään sekä viettänyt sitä, ajattelematta enempää seurauksia. - Esteri, 23 vuotta³⁵¹

Yhteiskunnassa vallalla ollut käsitys työläisten moraalien heikkoudesta oli ennen kaikkea aatteellinen kysymys. Maaseudun ja esiteollisen kaupungin elämäntapaan oli perinteisesti kuulunut alkoholin käyttö. Juomista ei pidetty etenkään kansan keskuudessa erityisen paheksuttavana, hävettävänä tai kiellettyinä. Valtio rajoitti viinanpolttoa, mutta sen tavoitteena oli saada viljaa varastoihinsa esimerkiksi katovuosien varalta, raittius sinällään ei ollut ensisijaisena päämääränä. Juomakulttuuri alkoi hiljalleen muuttua 1860-luvulla, sen keskiöön sijoittuivat olut- ja viinatehtaiden vähittäismyymälät ja kaupallista yritystoimintaa harjoittavat kapakat. Tämä sai aikaan sen, että niiden asiakaskunta alkoi muuttua. Kapakoissa viihtyneiden käsityöläisten ja porvareiden seuraan alkoi liittyä tehdas- ja sekatyöläisiä. Muuttuneen asiakaskunnan seurauksena yhteiskunnassa kehittyi alkoholiongelman käsite.³⁵² Kärjistäen on todettavissa, että se mikä oli sallittua parempiosaisille, ei ollut sitä työväestölle, eli rahvaalle.

Pääasiassa entisaikoja koskeva alkoholitutkimus on tarkastellut miehiä ja heidän juomistaan. On ajateltu, että naisten elämän keskittyminen lähinnä kodin- ja perheenhoitoon vähensi osaltaan heidän haluaan ja tarvettaan käyttää alkoholia. Se on liittynyt enemmänkin lääkinnällisiin tarkoituksiin, kuten kivunlievitykseen, yleisimmin synnyttäessä. Alkoholisoituneet naiset ovat poikkeuksetta olleet yhteiskunnan marginaalissa verrattuna raittiisiin.³⁵³ Yhteiskunta, ja useat kansalaiset, suhtautuivat naisten holtittomaan elämäntapaan, mihin alkoholinkäyttö sisältyi, tuomitsevasti. Se yhdistettiin vahvasti seksuaaliseen moraalittomuuteen.³⁵⁴ Naisilla päihteidenkäytön on havaittu kiinnittyvän lähi-suhteisiin ja niihin liittyviin ongelmiin. Heitä altistaa päihteidenkäytön aloittamiselle muun muassa varhain lapsuudessa alkanut traumatisoituminen. Lapsuudessaan hyväksikäytetyt, pahoinpidellyt ja kaltoin kohdellut tytöt ajautuvat päihteidenkäytön seurauksena helpommin väkivaltaisiin ihmissuhteisiin.³⁵⁵ Alkoholin humalakäyttö voi kertoa myös tarpeesta, tai taipumuksesta, irrottautua edes väliaikaisesti elämänsä rationaalista kontrollista. Humaltumisen seurauksena on alttiimpi joustamaan sosiaalisista vastuistaan. Yksilö voi esimerkiksi olla tavallista aktiivisempi erilaisissa seksuaalisissa

³⁵¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

³⁵² Haapala 1986, 164–165, 167.

³⁵³ Salmose 1989, 21–23, 33, 40.

³⁵⁴ Järvinen & Olafsdottir 1989, 76, 142, 149.

³⁵⁵ Granfelt 2015, 208–209.

toiminnoissa tai aloitteissa.³⁵⁶ Alkoholin vaikutuksen alaisena yksilön sosiaalisessa kanssakäymisessä saadut vaikutelmat vääristyvät ja arvostelukyky heikkenee, samoin kuin kyky arvioida omien tekojensa seurauksia. Normaalisti suhteellisen neutraalitkin seikat saatetaan helposti kokea uhkaavina.³⁵⁷

5.3. ”Ollen lopultakin tuotava kantamalla poliisilaitokselle”

Kaikissa tapauksissa pidätys, tai tapahtumat poliisilaitoksella, eivät edenneet rauhallisesti. Osa vastusti pidätystä fyysisesti ja/tai verbaalisesti. Jotkut syyttivät poliiseja erilaisista väärinkäytöksistä, uhkailivat eri tavoin ja herättivät muutenkin käytöksellään julkista huomiota ja pahennusta.³⁵⁸ Lievimpänä vastustus näkyi siinä, että he kieltäytyivät vastaamasta heille kuulusteluissa esitettyihin kysymyksiin.

Kieltäytyi puhumasta mitään hänelle tehtyihin kysymyksiin, vaikkakin kuulustelijan esiintyminen oli hiljaista ja sävyisää. Kun [...] ei saatu mitään puhumaan, oli hän pakoitettu vietäväksi säilytshuoneeseen rauhoittumaan. - Tyyne, 23 vuotta³⁵⁹

Tavallisin reaktio pidätykseen ja kuulusteluihin oli joko sanallinen tai passiivinen vastarinta. Tätä tapahtui huomattavan usein.

Oli poliiseille kieltänyt lähtemästä mukaan ja tarttunut kiinni lähellä olevaan katupylvääseen ja jonkun verran huutanut poliisin irroittaessa [...] katupylväästä. - Linne, 19 vuotta³⁶⁰

Kuulustelussa esiintyi töykeästi sekä kertoi olevansa ammatiltaan ”kadunlakaisija” ja käyneensä rippikoulua seitsemän vuotta y.m. samanlaisia vastauksia. - Elli, 23 vuotta³⁶¹

Pitäen pidätystilaisuudessa suuriäänistä melua ja tehden vastarintaa häntä pidättäneelle konstaapelille, jota lisäksi niin pidätystilaisuudessa kuin myös poliisikuulustelussa nimitteli kaikenlaisilla nimityksillä, kuten esimerkiksi ”perkeleen tallirenki”, ”roisto”, ”hamppari” y.m. - Laina, 22 vuotta³⁶²

³⁵⁶ Haavio-Mannila 2001, 80.

³⁵⁷ Lagerspetz 1998, 177.

³⁵⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁵⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

³⁶⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

³⁶¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1929.

³⁶² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

Toisinaan naiset uhkailivat itsemurhalla tai johonkin toiseen henkilöön tai henkilöön tai omaisuuteen kohdistuvalla väkivaltaisella teolla.

Kertoi hermostuneessa tilassa heittäneensä poliisikonstaapeli Heliniä ja naispoliisi Lempi Mäenpäätä kohti virtsaa sisältävän ämpärin, mutta ei kumpaankaan henkilöön tullut mitään ruumiinvammoja ainoastaan voi heidän vaatteensa jonkun verran kastua virtsasta. - Hilda, 26 vuotta³⁶³

Puhunut sopimattomia ja esiintynyt röyhkeästi ja samalla uhkaillut, että hän siinä tapauksessa, jos hän lähetetään linnaan, tappaa itsensä tai sitten vankilassa jonkun muun. - Karin, 20 vuotta³⁶⁴

Esiintynyt erittäin räyhäävästi ja ottanut tuolin käteensä sekä luvannut lyödä [todistajan] ja naiskonstaapeli Mäenpään puhki, ollen kuitenkin heittänyt tuolin menemään tekemättä uhkaamaansa lyöntiä. Oli yrittänyt sanomalehdillä sytyttää säilytyshuoneen palamaan, mutta oli säilytyshuoneen vartijan onnistunut saamaan toimenpiteet ehkäistyksi. - Elma, 18 vuotta³⁶⁵

Kaikki eivät rauhoittuneet pidätysellisissä, vaan tarvittiin tuntuvampia keinoja, tai jopa lääketieteellistä apua, naisen rauhoittamiseen.

Kertoi tehneensä vastarintaa virkapukuiselle poliisille, koska muka epäili poliisin vievän hänet jonkin muualle eikä poliisilaitokselle. Kertoi täällä pidätyshuoneessa särkeneensä 2 kappaletta mukia ja yhden sinkkiämpärin sekä yhden patjan syystä, että oli hermostunut. Säilytyshuoneessa oli lääkäri antanut niin kutsutun morfiniruiskeen, josta sanoi jonkun verran hermostuneensa. - Helmi, 21 vuotta³⁶⁶

Kertoi olleensa miesten kanssa sukupuoliyhteydessä aina, ”kun tarve on vaatinut”. Kysyttäessä onko hän saanut siitä rahaa, sanoi hän, ettei hän ole huora, mutta lupaa siksi tulla. Vaikuttaa hermostuneelta ja on kovasti itsepäinen. Täällä oltiin pakoitettuja pitämään häntä putkassa käsiraudoissa syystä, että hän ilman niitä raivosi putkassa. - Lahja, 20 vuotta³⁶⁷

Jotkut syyttivät poliisia myös erilaisista väärinkäytöksistä viranomaistyössä, heitä oli aineiston perusteella selkeä vähemmistö. Toisinaan he provosoivat poliisia vertaamalla kohteluaan siihen, kuinka maaherra heihin suhtautui. Kuulusteltavien kertomaa ei tässä yhteydessä voi pitää uskottavana, ei etenäkään sen suhteen, että maaherra olisi ohjeistanut naisia kuinka he parhaiten pystyvät välttelemään poliisia.

³⁶³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

³⁶⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1930.

³⁶⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁶⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

³⁶⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

Osastossa oli kiroillut sekä solvannut sopimattomilla sanoilla lausuen muun muassa [poliisin] käyttävän yleisiä naisia. Sanonut poliisilaitokselle tuotaessa, että hän viedään nyt viimeisen kerran, uhaten lopettaa itsensä. - Ida, 30 vuotta³⁶⁸

Väitti etsivä Edvard Lahden pidätystilaisuudessa olleen juovuksissa ja repineen kertojaa, vaikka etsivä Lahti on tunnettu ehdottoman raittiiksi. Etsivät Frans Lehtola ja Frans Aho eivät huomanneet kyseessä olevana aikana etsivä Lahden olleen millään lailla väkijuomia nauttineessa tilassa. [...] on siis vastoin parempaa tietoaan solvannut poliisia. Kuulustelussa esiintyi röyhkeästi ja koitti kaikin tavoin valehdella sekä sotkea asiaa. - Helmi, 18 vuotta³⁶⁹

Viimeksi, kun [...] oli tuonut [...] poliisilaitokselle, oli hän matkalla tarjonnut lahjomaa, että pääsisi vapauteensa. - Tyyne, 36 vuotta³⁷⁰

Kertoi maaherran kohtelevan häntä toisin kansliakuulustelussa, kuin täällä kohdellaan. Sanoen istuneensa siellä ”sohvalla” ja keskustelleensa maaherran kanssa, jolloin maaherra muun muassa neuvoi hänet kulkemaan toisia katuja myöden, missä poliisia on. [...] käsitti puheet ilkkumiseksi. - Sinna, 24 vuotta³⁷¹

Suurelta osin naisten vastarinta selittyy sillä, että he olivat pidätettäessä alkoholin vaikutuksen alaisina, mutta se ei selitä kaikilta osin kokonaisuutta. He ovat eläneet kaupungissa arkeaan, johon on kohdistunut työttömyyttä ja huono-osaisuutta. Huoli toimeentulosta sekä se, että he eivät ole koskaan voineet olla täysin varmoja, milloin ja mihin perustuen heidät pidätetään, on ollut varmastikin kuormittavaa. Humalassa, pitkäaikaisen stressitilan, sekä osaltaan ehkä poliisia kohtaan tuntemansa vastenmielisyyden johdosta, tilanne on saattanut purkautua näkyville monen tekijän summana. Kirsti Lagerspetzin (1998) mukaan on havaittu, että aggressioita koskevat ajattelutavat, käsitykset, ennakkoluulot, normit ja odotukset poikkeavat eri sukupuolilla toisistaan. Fyysisen ja/tai henkisen vahingoittamisen lisäksi aggressiota voi havaita toiminnan tai reaktioiden poikkeavana voimakkuutena tavalliseen, tai odotettuun, verrattuna. Esimerkiksi lamaantuminen voi olla eräs tällainen piirre, ihmisen ei toimi oikeastaan millään tavalla. Hän voi suuttuneessa tunnetilassa kieltäytyä odotetusta tai edellytetystä toiminnasta, kuten tässä yhteydessä kieltäydyttiin vastaamasta esitettyihin kysymyksiin. Aggressio ilmenee konkreettisesti joko jatkuvina, tai usein esiin nousevina, kaunan ja jopa vihan tunteina joihinkin henkilöihin, ryhmiin tai instituutioihin kohdistuen. Lagerspetz määrittelee aggression olevan ”toisen yksilön tai ympäristön tahallista vahingoittamista tai häiritsemistä ja/tai tällaiseen toimintaan sisällöllisesti liittyvä tunnetila.” Hän ei erittele hyökkäävää ja puolustautuvaa ag-

³⁶⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

³⁶⁹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

³⁷⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

³⁷¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

gressiota, koska vaikka käytännössä ero on oleellinen, niin jakaminen näihin kahteen tyyppiin on mahdotonta. Aina ei ole selvää, mikä on puolustautumista ja mikä hyökkäämistä.³⁷²

Mitä voimakkaampana, tai mitä useammin, jonkun yksilön toiminnassa on havaittavissa aggressiota, sitä aggressiivisempänä häntä yleensä pidetään. Väkivalta voi olla seurausta esimerkiksi kuulumisesta sellaiseen alakulttuuriin, missä sitä arvostetaan tai se hyväksytään. Aggression heräämiseen on huomattu vaikuttavan merkittävästi sen, koetaanko se oikeutetuksi vai ei. Naisilla aggression on havaittu olevan enemmän tilannesidonnaista. Lagerspetz'n mukaan Anne Campbell (1993) on osoittanut, että he kokevat aggression kohdallaan erityisesti häpeällisenä. Kuten siten, että he eivät ole riittävästi ymmärtäneet vastapuolen esittämien vaatimusten oikeutusta, eivätkä he kykene itsehillintään. Käytännössä naisten aggression ja väkivallan perimmäisenä tarkoituksena on saada vastapuoli ymmärtämään itseään tilanteessa, missä muut keinot eivät ole auttaneet. Heillä väkivallan on havaittu toteutuvan epätoivoisesti, purkauksenomaisesti ja pitkäaikaisen stressitilan seurauksena.³⁷³

Sosiaalisessa kanssakäymisessä muodostuu erilaisia rooleja ja ne määräytyvät niin yksilön käyttäytymisen, kuin muiden häneen asettamien odotusten perusteella. Tarjolla voi olla myös sellaisia rooleja, joihin ei välttämättä haluttaisi. Etenkin tässä yhteydessä rooli voi olla itseään toteuttava ennuste, eli yksilö alkaa muuttaa käyttäytymistään sen mukaiseksi, mitä häneltä odotetaan. Esimerkiksi naisia ja miehiä rajoittavat erilaiset normit, joita on olemassa identiteetin tasolta ulkonaiseen käyttäytymiseen. Naisten aggressio on usein leimattu häiriintyneeksi, persoonaan liitetyksi käyttäytymiseksi. Täten voi jäädä huomaamatta se, että kyseessä saattaa olla oikeutettu reaktio epäoikeudenmukaiseen tai ymmärtämättömään kohteluun. Useimmiten se on reaktio turhaamaan, jota on määritelty hysteriaksi tai hulluudeksi, minkä johdosta sitä on kätkeyty ja tuomittu. Nämä kaikki ovat olleet keinoja, joilla on pyritty estämään se, että naiset ovat käyttäneet aggressiota kapinointiin ja hakeakseen muutosta elinolosuhteisiinsa.³⁷⁴

³⁷² Lagerspetz 1998, 13–14, 16, 19–20–23.

³⁷³ Lagerspetz 1998, 26–27, 46–48, 50, 230, 232–233.

³⁷⁴ Lagerspetz 1998, 244, 246, 261.

6. Tamperelaisnaiset

Tässä luvussa esitän aineistoa vastauksena toiseen tutkimuskysymykseeni: *Keitä olivat ne tampere-laisnaiset, jotka joutuivat poliisin pidättämiksi ja vankivaunuun passittamiksi?* Tähän kysymykseen etsin vastausta selvittämällä alkuun heidän sosioekonomiset taustatekijänsä. Tähän sisältyvät syntymäpaikka ja vanhempien, yleensä isän ammatti. Sen jälkeen tarkastelen heidän koulutustaan, aiempia työpaikkojaan ja työpaikan menettämiseen vaikuttaneita tekijöitä ja lopuksi terveydentilaa. Naisten lukumäärä on 85, ja siihen sisältyvät myös pispalalaiset ja messukyläläiset naiset. Luvut on koottu saatavilla olevista tiedoista, kaikista käsitellyistä teemoista ei ollut jokaisessa pöytäkirjassa mainintaa.

6.1. Naisten sosioekonominen tausta ja koulutus

Naiset edustivat aikansa tyypillistä nuorta tamperelaista, valtaosa oli syntynyt maaseutupaikkakunnilla ja kaupunkiin oli muutettu, yleensä rippikoulun käytyä, työnhakuun ja itsenäiseen elämään. Kaupunkilaisnuoret asuivat yleensä avioitumiseen saakka vanhempiensa luona, esimerkiksi 1920-luvun lopulla alle 22-vuotiaista työssä käyvistä suurin osa asui joko lapsuudenkodissaan tai jonkun sukulaisen luona.³⁷⁵ Kauimpaa Tampereelle olivat päätyneet yksi Enontekiöstä ja toinen pakolaisena Paanajärveltä neuvosto-Karjalasta³⁷⁶ saapunut. Valtaosa tamperelaisista irtolaisnaisista oli syntynyt nykyisen Pirkanmaan, Satakunnan ja Pohjanmaan alueilla. Tampereella syntyneitä oli noin 20 prosenttia, lisäksi yhteensä noin 14 prosenttia oli syntynyt lähiseudulla, eli Pohjois-Pirkkalassa (Pispalassa), Pirkkalassa ja Messukylässä. Kaksi oli syntynyt kaupungeissa, toinen Jyväskylässä ja toinen Lahdessa. Lähikunnissa syntyneistä suurin osuus oli Ruovedellä syntyneitä, heitä oli noin 10 prosenttia. Naisten sosioekonomiset taustat eivät juurikaan eronneet toisistaan, 36 prosentilla isän ammatiksi oli kirjattu työmies, tehtaantyöntekijä tai vastaava. Ammattiosajia olivat muun muassa räätäli, suutari, maalari, puuseppä, teurastaja, valokuvaaja ja nuohooja, yhden isä oli ammatiltaan kauppias. Maaseudulla syntyneiden isät työskentelivät erilaisissa maataloustöissä, erään ammatiksi on merkitty muonamies³⁷⁷. Pääasiassa he olivat syntyneet aviovanhemmista, ainoastaan neljällä oli

³⁷⁵ Kaarninen 1995, 144.

³⁷⁶ Suomeen saapui tuhansia pakolaisia Neuvosto-Venäjältä, esim. v. 1921 saapui n. 19 000 venäläistä, n. 8 000 inkeriläistä, n. 3 000 aunukselaista ja n. 1 500 vienankarjalaista. Haimila 1996, 79.

³⁷⁷ Muonamiehet olivat oman aikansa osa-aikatyöntekijöitä. He tekivät maanomistajalle yleensä 2–4 työpäivää viikossa, ja osa heidän palkastaan muodostui talon tarjoamasta ruoasta. Muonamiehet olivat tilattomia, mutta omillaan asuvia.

maininta aviottomasta syntyperästä, muutamalla ei ollut isästä mitään mainintaa. Naiset olivat syntyneet valtaosin monilapsisiin perheisiin, seitsemänkään sisarusta ei ollut tavatonta, usealla oli kolmesta viiteen sisarusta. Neljän isästä ja heidän ammasteistaan ei ollut merkintää, näiden naisten äidit olivat tehtaantyöntekijöitä. Viiden naisen osalta ei ollut kirjattu ylös tietoja ovatko heidän vanhempansa elossa vai kuolleita. Isä oli kuollut noin 34 prosentilla ja äiti noin 18 prosentilla, pöytäkirjoista ei käynyt selville vanhempien mahdolliset kuolinsyyt. Molemmat vanhempansa oli menettänyt noin 11 prosenttia. Naisista huomattava osuus, yhteensä noin 63 prosenttia, oli siten joko puoli- tai täysorpoja.³⁷⁸ Ei ole aihetta epäillä, etteikö osa orvoiksi jääneistä olisi punaorpoja. Tampereella oli lähes 160 perhettä, joista huoltaja oli menehtynyt joko sisällissodassa tai sen seurauksena, esimerkiksi vankileirillä, näissä perheissä orvoiksi jäi lähes 500 lasta.³⁷⁹ Vuoden 1927 alussa sotaorpoja oli lastensuojelulautakunnan tavalla tai toisella huollettavina 238 lasta. Äitinsä luona asui 183, ”sotaorpoloissa” 21, maaseudulla yksityiskodeissa 17 ja kaupungissa yhdeksän sekä lautakunnan omissa laitoksissa kahdeksan lasta.³⁸⁰

Valtaosa naisista oli naimattomia³⁸¹, heitä oli noin 89 prosenttia. Avioliitossa oli noin kahdeksan prosenttia, yksi oli leski, yksi aviomiehestään asumuserossa ja yksi miehestään virallisesti eronnut.³⁸² Naimisissa olevista viidellä ei ollut lapsia, yhdellä lapsia oli viisi ja aviottoman lapsen oli saanut neljä naista. Ainoastaan yksi aviottoman lapsen saanut äiti vaikuttaisi huolehtineen lapsestaan itse, hän mainitsee saavansa elatusapua niin kunnalta kuin lapsen isältä. Eräällä oli kaksi aviotonta lasta, jotka olivat molemmat hoidettavana tuttavien luona, toisen lapsi oli Nokialla kunnan lastenkodissa. Yksi nainen oli saanut lapsen, joka menehtyi kahden kuukauden ikäisenä.³⁸³

Aikaisemmin ollut tästä suhteesta lapsikin, joka kuitenkin kuollut sen takia, että kertojassa oli silloin veneerinen tauti. - Bertta, 23 vuotta³⁸⁴

Lapsista luovuttiin nykykäytäntöön verrattuna ehkä helpostikin. Eräs erikoinen ilmiö oli se, että lapsille etsittiin sijoituspaikkaa sanomalehtien pikkuilmoituksilla³⁸⁵. Aamulehdessä oli 29.5.1930 ilmoi-

³⁷⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁷⁹ Kaarninen 1995, 27.

³⁸⁰ Tampereen lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus vuodelta 1927, 13.

³⁸¹ Kyseessä on 80 naisen siviilisäätö, viiden naisen osalta ei ole tietoja.

³⁸² Nykyisenkaltaisessa avoliitossa eli Suomessa vuonna 1934 asetetun valtionkomitean mukaan vajaa 9 000 paria, mikä oli hieman runsas prosentti kaikista suhdemuodoista. Ritamies 2006, 125.

³⁸³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

³⁸⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

³⁸⁵ Viranomaiset ja Pelastakaa Lapset ry puuttuivat lehti-ilmoitusten kautta tapahtuvaan epäviralliseen adoptioon 1970-luvulla. Se kiellettiin vuoden 1979 adoptiolaisissa. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008547907.html>. Luettu 10.4.2022.

tus *Sekalaisia*-palstalla: ”1 v. vanha poikalapsi annetaan kasvatiksi. nim. Viikon ajalla.”³⁸⁶ Aika ajoin lapsen äiti teki, eri syistä johtuen, päätöksen luovuttaa lapsensa kasvatettavaksi. Syitä hylkäämiseen tai luopumiseen on ollut useita. Lapset eivät ole aina syntyneet toivottuina ja kaikilla ei ole ollut riittäviä taloudellisia resursseja huolehtia heidän elatuksestaan. Lapsia luovutettiin toisinaan kasvattilapsiksi lapsettomille pariskunnille. Yleisin hylkäämisen syy lienee kuitenkin ollut lapsen avioton alkuperä. Myös erilaiset kriisiajat, kuten nälänhädät ja sodat, ovat vaikuttaneet luopumiseen. Toisinaan syynä oli vanhempien halu mahdollistaa kasvattiperheessä paremmat elinolosuhteet kuin synnyinperheen luona. Lapsesta luopuminen onkin narratiivi omina aikakausinaan vallalla olleista häpeä- ja kunniakäsityksistä, sekä yhteiskunnan jäsenten eriarvoisuudesta hyväosaisten ja alempien luokkien välillä.³⁸⁷

Vuonna 1927 yksityiskoteihin joko Tampereella tai maaseudulla, tai yksityisten järjestöjen laitoksiin, oli sijoitettu 225 lasta.³⁸⁸ Lastensuojelulla on Suomessa 1600-luvun sääty-yhteiskuntaan ja 1700-luvun väestönkasvusta johtuneisiin sosiaalisiin ongelmiin juontavat kansalliset juuret. Korkea lapsikuolleisuus, väestön köyhyys ja lasten hylkääminen havahduttivat valtiopäivät. Julkinen vauvohoito kehittyi valtiolliseksi huoltojärjestelmäksi. Tällöin lastensuojelun organisointi siirtyi valtiolliseen ohjaukseen, aiemman hyväntekeväisyystoiminnan sijaan. Erilaiset opilliset ja aatteelliset ideologiat ovatkin eri aikoina vaikuttaneet lastensuojelun kehittämiseen.³⁸⁹

Tavallisimmin maaseudun lapset kävivät kiertokoulua tai kansakoulua ja rippikoulun. Kaupungeissa tilanne oli parempi, etenkin Tampere oli jo 1920-luvulla muodostunut huomattavaksikin koulukaupungiksi. Oppivelvollisuuslaki astui voimaan Suomessa vuonna 1921, jolloin kansakoulun oli tarkoitus olla kaikille mahdollista. Oppivelvollisuus ei tarkoittanut koulupakkoa, lain päämääränä oli saavuttaa kansakoulun tieto- ja taitomäärä. Neljä ensimmäistä kansakouluvuotta toimi eräänlaisena jakajana, osa pyrki sen jälkeen oppikouluun ja osa jatkoi vielä kaksi vuotta kansakoulussa. Kaupungeissa kansakoulujärjestelmä toteutui nopeammin kuin maaseudulla, lisäksi kaupungeissa lähes kaikki lapset kävivät koulua. Työläisperheen lapsille oli mahdollista käydä kansakoulua kuusi vuotta, jonka jälkeen oli mahdollista hakeutua jatkamaan koulunkäyntiä tai siirtyä työelämään. Tampereella toiset koululaiset jatkoivat kansakoulun jälkeen jatkokouluun, mikä etenkin tytöille toimi

³⁸⁶ AL, 29.5.1930, nro 143, 14.

³⁸⁷ Katajala-Peltomaa & Vuolanto 2013, 30, 45-46, 83, 103, 107, 109-110.

³⁸⁸ Tampereen lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus vuodelta 1927, 225.

³⁸⁹ Pekkarinen 2015, 267.

eräänlaisena ammatti- ja emäntäkouluna.³⁹⁰ Maaseudulla oli alkuopetuksen tehostamiseksi perustettu keväisin ja syksyisin järjestettyjä kierto- ja pikkukouluja.³⁹¹

Taulukko 8. Tamperelaisnaisten koulutus³⁹².

Ei mitään kouluja	2
Rippikoulu	5
Kierto-/apu-/pikkukoulu + rippikoulu	7
1.–3. luokkaa kansakoulua + rippikoulu	13
Kansakoulu + rippikoulu	51
Kansa-, jatko- ja rippikoulu	1
3. lk. kansakoulua, rippikoulu, Talouskoulu	1
Kansakoulu, 5 lk tyttökoulua, rippikoulu, Liikemiesten Kauppaopisto	1

Lähteet: KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Tutkimuspöytäkirjat 1933–1936.

Yksi naisista on ilmoittanut ettei osaa lukea tai kirjoittaa, koulutuksesta riippumatta loput ilmoittavat olevansa luku- ja kirjoitustaitoisia, tämä ei kuitenkaan ollut aina täysin uskottavaa. Kun siveysosastoon pidätetyt vapautettiin, he kuittasivat itsensä pois poliisilaitokselta allekirjoituksellaan, minkä sijaan jotkut ovat tehneet puumerkin³⁹³. Aiemmin lukutaito käsitteenä ymmärrettiinkin monin eri tavoin. Vaikka yksilö ilmoitti olevansa lukutaitoinen, hän ei välttämättä ymmärtänyt virallisia asiakirjoja ja sopimuksia. Jos osasi lukea painettua tekstiä, käsin kirjoitettua ei välttämättä ymmärretty. Lukutaidon osalla oli samoin, kaikkea luettua ei aina kyetty täysin ymmärtämään, saati arvottamaan.³⁹⁴ Koulutusta arvostettiin, joten jotkut esiintyivät koulutetumpina kuin olivatkaan.³⁹⁵

Muutenkin on luku- ja kirjoitustaidoton eikä käsitä kaikkia asioita. - Martta, 22 vuotta³⁹⁶

³⁹⁰ Kaarninen 1995, 14–15, 22–24, 66, 85, 93–94, 148.

³⁹¹ Häggman 2007, 216.

³⁹² Tiedot puuttuvat neljän naisen osalta.

³⁹³ Puumerkki oli asianosaista tai omistajaa osoittava merkki, kirjoitustaidottomat käyttivät sitä alle- tai nimikirjoituksena.

³⁹⁴ Heikkinen 2007, 167.

³⁹⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

³⁹⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927.

Sitä paitsi käytti ylioppilas-lakkia, vaikkakaan ei ole suorittanut muuta koulua kuin kansakoulukurssin. Kertoi käyttäneensä kaduilla ylioppilas-lakkia, jonka kertoi Helsingissä saaneensa eräältä maisterilta. - Anna, 26 vuotta³⁹⁷

Vuonna 1937 noin 87 prosenttia lapsista sai kansakouluopetusta. Kansakoululla oli suuri merkitys suomalaislapsille, koska valtaosalle se jäi ainoaksi varsinaiseksi kouluksi, jota he ylipäänsä kävivät.³⁹⁸

6.2. Naisten aiemmat työpaikat ja työpaikan menettämisen syy

Pääasiassa tamperelaisnaiset olivat ennen työttömäksi jäämistään työskennelleet teollisuudessa, heitä oli kokonaisuudessa noin 78 prosenttia³⁹⁹. Enemmistöllä työnantajia olivat olleet Finlayson, Lappiniemen tehdas, Tampereen Pellavatehdas, Klingendahl ja Pyynikin Trikootehdas. Lisäksi he olivat hankkineet elantoaan työskentelemällä muun muassa kahviloissa ja ravintoloissa, sekä palveluksessa parturiliikkeissä, yksityiskodeissa ja erilaisissa pienyrityksissä. Näissä pienyrityksissä työnantajat olivat monesti naisia. Tyypillistä työsuhteissa oli se, että ne olivat lyhytkestoisia. Jotkut ovat ilmoittaneet jopa viikon pituisen työsuhteen viimeisimmäksi vakituiseksi työpaikakseen. Valtaosalla työsuhde oli kestänyt 1–2 vuotta, heidän osuutensa oli noin 65 prosenttia. Vakituudessa työssä kolmesta viiteen vuotta oli ollut noin 14 prosenttia, ja kuudesta kahdeksaan vuotta noin 4 prosenttia naisista. Lyhyimmät työsuhteet olivat kestäneet yhdestä kolmeen viikkoon noin viidellä prosentilla ja 1–11 kuukautta noin 12 prosentilla. Tavallista oli se, että erilaisia avustavia työtehtäviä, kuten pyykinpesua, silitystä ja siivousta tehtiin kertaluonteisesti, jolloin työn kesto oli päivän pari. Työsuhteet päättyivät monenlaisista tekijöistä johtuen. Valtaosalla työpaikan menettämisen syy oli lamaajasta johtunut työn vähyys. Seuraavana oli vaikuttanut naisten sairastuminen, pääasiassa sukupuolitautiin, ja sen jälkeen määrällisesti eniten oli irtisanouduttu omasta aloitteesta. Ennen kaupunkiin muuttoa oli tavallista, että kotipaikkakunnalla oli aloitettu työnteko viimeistään rippikoulun jälkeen. Ensimmäiset työpaikat olivat yleensä paimenessa, palveluksessa ja erilaisissa maataloustöissä.⁴⁰⁰

Viimeksi vakinaisessa työssä täkäläisellä Klingendahlin tehtaalla noin kahden ja puolen vuoden pituisen ajan, eronnut työn loppumisen takia muistaakseen vuonna 1929. - Aino, 38 vuotta⁴⁰¹

³⁹⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

³⁹⁸ Kaarninen 1995, 23–24, 245.

³⁹⁹ Yhdeksän naisen työhistoriaa ei ollut kirjattu pöytäkirjoihin.

⁴⁰⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

⁴⁰¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

Kysyttäessä miksi hän lähti Finlaysonin tehtaalta, kertoi lähteneensä omasta aloitteestaan, kun toiset naiset aina huutelivat tietäessään hänen olleen vankilassa. - Karin, 22 vuotta⁴⁰²

Oli Kauppiaitten Pukutehtaalla töissä, kunnes joutui täkäläiselle synnytyslaitokselle ja sai lapsen. Lapsi eli ainoastaan kaksi kuukautta. Siitä asti hankkinut elatuksensa epäsiiveellisellä elämällä. - Bertta, 22 vuotta⁴⁰³

Joissakin tapauksissa työsuhde päättyi joko naisen itsensä, tai hänen työnantajansa tekemien rikosten johdosta.

Viimeksi ilmoitti olleensa vakinaisessa työssä parturiliikkeessä, missä työskennellyt kampaajana yli kuuden kuukauden pituisen ajan, eroten mainitusta työpaikastaan sen vuoksi, että mainitun liikkeen pitäjä rouva [...] joutui sikiönlähdettämistä vankilaan. - Toini, 21 vuotta⁴⁰⁴

Naisten aseman muutokseen työmarkkinoilla on eräänä tärkeimpänä tekijänä pidetty teollistumista. Kaupunki saattoi houkutella maaseudun nuoria erityisesti parempien ansaintamahdollisuuksien toivossa. Palkollisten välinen sukupuoliero korostui maaseudulla, missä piian palkka oli noin puolet siitä, mitä renki tienasi. Ennen toista maailmansotaa etenkin naimisissa olevien naisten työssäkäynti oli harvinaista, joten kaupungeissa valtaosa ammateissa toimivista oli naimattomia. Lesket ja yksinhuoltajat ovat olleet elämäntilanteestaan johtuen työelämässä. Naimisissa olevia naisia oli työelämässä vuonna 1920 noin kymmenen prosenttia. Perheellisten työssäkäynti yleistyi 1930–1940-luvuilla, vuonna 1950 noin 34 prosenttia työssä käyvistä kaupunkilaisnaisista oli naimisissa. Heidän työssäkäyntinsä pysyi lähes samalla tasolla 1900-luvun alusta 1960-luvulle asti, jolloin ansiotyössä kaupungeissa kävi jo noin 50 prosenttia työikäisistä naisista.⁴⁰⁵

⁴⁰² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

⁴⁰³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1933.

⁴⁰⁴ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

⁴⁰⁵ Jallinoja 1985, 243–244, 246, 249–250.

6.3. Naisten terveydentila

Naiset olivat pääsääntöisesti nuoria, joten heillä ei juurikaan ollut esimerkiksi korkeasta iästä johtuvia sairauksia. Yleisin sairaus olivat sukupuolitaudit, joita olivat pääasiassa kuppa ja tippuri. Pidätetyssä sukupuolitauteja ilmoitti sairastavansa noin 15 prosenttia. Pöytäkirjoihin oli merkitty aiemmin sairastetut sukupuolitaudit 44 naisen osalta. Heistä noin 60 prosenttia oli sairastanut taudin kerran, 2–3 kertaa noin 30 prosenttia ja 4–5 kertaa noin 10 prosenttia. Yksi tamperelainen oli sairastanut sukupuolitaudin kymmenen kertaa.⁴⁰⁶ Sairaiksi todetut lähetettiin Tampereella yleiseen sairaalaan hoidettavaksi, joissain tapauksissa myönnyttiin siihen, että he hoidattivat itsensä yksityisesti. Silloinkin heidän tuli toimittaa sukupuolitautilisten tarkastustoimistolle todistus viikoittaisesta hoidosta. Jos tarkastusvelvolliset laiminlöivät nämä velvoitteet, heistä tehtiin ilmoitus poliisille.⁴⁰⁷ Kova elämä näkyi monin tavoin irtolaisnaisten ulkoisessa habituksessa, heillä oli enimmäkseen arpia, osa puukolla tehtyjä⁴⁰⁸, osa tupakalla poltettuja. Hampaita puuttui melko usein, erään mainittiin olevan kaljupäinen. Yhden tuntomerkeiksi oli ilmoitettu ”tatueraukset⁴⁰⁹”.⁴¹⁰

Tampereelle tarkoituksella hankkia täällä ”pistoksia” kuppatautiinsa. Täällä oli käynyt lääkäri Väinö Klemolan luona ja sitten käynyt myöskin täkäläisessä yleisessä sairaalassa saamassa hoitoa. - Laura, 26 vuotta⁴¹¹

Kun [...] joutui irtolaisuudesta suojeluosastoon ja sieltä viedyksi veneeristen tautien tarkastustoimistoon, karkasi hän ikkunan kautta ennen lääkärintarkastusta. Syyksi karkaamiseensa ilmoitti sen, että hän oli terve eikä halunnut antautua lääkärin tarkastettavaksi. - Ellen, 21 vuotta⁴¹²

Ilmoittaa sairastavansa keuhkotautia, ollen yli vuosi takaperin siitä, kun on viimeksi ollut parantolahoidossa. - Elna, 25 vuotta⁴¹³

Sairaalassa vietettiin hoidettavana viikkoja, joskus kuukausiakin, joten kaikki eivät halunneet hoidettaviksi, joissakin tapauksissa he myös karkailivat sairaalasta. Sukupuolitauteja sairastavia oli pyritty ohjaamaan hoitoon muuttamalla kuppahoitolat sairaalaosastoiksi, aiempaa veneeristä ja yleistä osastoa ryhdyttiin kutsumaan yleisiksi sairaaloiksi.⁴¹⁴

⁴⁰⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927–1932; Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

⁴⁰⁷ Tuulasvaara-Kaleva 1988, 64.

⁴⁰⁸ Eräällä naisella mainittiin olevan kolme puukon arpea vatsassa ja kyljessä.

⁴⁰⁹ Pispalalaisnaisen oikean käsivarren tatueraukset olivat ”Ilmalaiwa” ja nimikirjaimet ”S.H.” KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 2934.

⁴¹⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927, 1930. Kuulustelupöytäkirjat 1933, 1935.

⁴¹¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1934.

⁴¹² KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1935.

⁴¹³ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

⁴¹⁴ Nygård 1998, 203.

Kertoi kieltäytyneensä menemästä Tampereen yleiseen sairaalaan syystä, että ei tule siellä sairaanhoitajattarien kanssa toimeen. - Aune, 24 vuotta⁴¹⁵

Karkasi sieltä kumminkin ennen kuin ehti saada sairaalan vaatteita ylleen, ollen sen jäljestä ”sellumassa” viettäen yönsä milloin missäkin. Selitti karanneensa siksi, ettei hänelle annettu heti vaatteita kun pääsi kylvystä. - Sylvi, 27 vuotta⁴¹⁶

Karkaamisensa syyksi ilmoitti, ettei viitsinyt olla näin kesällä sairaalassa. - Martta, 29 vuotta⁴¹⁷

Veneeristen tautien osastolta hän karkasi joutonainen [...] kanssa, tullen itse Suojelu-osastoon pyytämään, että he pääsisivät Hämeenlinnan lääninsairaalaan, koska eivät yleisessä sairaalassa pitäneet osastonhoitaja Koskenhovista. He joutuivat kumminkin samana päivänä viedyiksi takaisin yleiseen sairaalaan. - Esteri, 19 vuotta⁴¹⁸

Kaikkia ei otettu hoidettavaksi Tampereen yleiseen sairaalaan, vaan heidän oli mentävä Hämeenlinnaan lääninsairaalaan. Terveystenhoito- ja poliisiviranomaiset tekivät myös yhteistyötä naisiin liittyen.

Ei oteta yleiseen sairaalaan hoidettavaksi pahantapaisuutensa⁴¹⁹ takia ja kieltäytyy hän itse menemästä Lääninsairaalaan saamaan hoitoa. Kertoo, että ollessaan tšekäläisellä yleisellä sairashuoneella hoidettavana, oli [...] luo tullut toisesta kerroksesta miehiä, minkä vuoksi ei enää ole otettu mainittuun sairaalaan hoidettavaksi. - Vieno, 21 vuotta⁴²⁰

Yleisen sairaalan ylihoitaja on puhelimitse ilmoittanut tšekäläiseen Suojelu-osastoon, ettei [...] voida ottaa sinne hoidettavaksi pahantapaisuutensa takia. - Ida, 18 vuotta⁴²¹

Sukupuolitauteja sairastavia oli yleisemmin yhteiskunnan alimmissa sosiaaliryhmissä. Ylempien luokkien naisiin niitä levittivät heidän aviomiehensä, jotka olivat olleet sukupuoliyhteydessä joko prostituoitujen tai muuten moraaliltaan ja sukupuolikäyttäytymiseltään vapaamielisten naisten kanssa.⁴²² Prostituoituidut sairastuivat lähes väistämättä jossain vaiheessa sukupuolitautiin. Monet jatkoivat ammatinharjoittamista välittämättä saamastaan tartunnasta, elanto oli kuitenkin pitkälti riippuvaista miehiltä saaduista varoista. Lääkärintarkastuksia välteltiin, koska ne useissa tapauksissa johtivat sai-

⁴¹⁵ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

⁴¹⁶ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

⁴¹⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1932.

⁴¹⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Kuulustelupöytäkirjat 1936.

⁴¹⁹ Pahantapaisuus tarkoitti yhteiskunnan kannalta poikkeavaksi ja ongelmalliseksi katsottua käyttäytymistä. Pukero 2009, 16. Pahantapaisuuden katsottiin pojilla olleen mm. näpistelyä, luvattomia poissaoloja koulusta ja kiroilua. Tytöillä se tarkoitti huonoa elämää ja epäsiiveellisyttä. Kaarninen 1995, 59, 61. Toivo Nygård määrittelee pahantapaisuuden olleen laiskuutta, mikä voitiin parantaa työnteolla. Nygård 1998, 155.

⁴²⁰ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

⁴²¹ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1931.

⁴²² Pukero 2009, 90.

raalahoitoon. Hoitamaton kuppa aiheutti vakavia jälkiseurauksia, kuten luusto- ja hermostovaurioita, joskus jopa kuoleman. Tippurin jälkiseurauksena oli usein lapsettomuus. Ennen tehokkaiden lääkkeiden kehittämistä sairaudet uusiutuivat, joten sairaalaan jouduttiin saman vuoden aikana jopa useita kertoja. Kuppaa oli hoidettu muun muassa elohopealla, vaikka jo 1880-luvulla oli huomattu, että hoitomenetelmä ei parantanut sairautta, se ainoastaan hidasti taudin etenemistä ja lievensi oireita. Kupan hoidossa alettiin käyttää 1900-luvun alussa salvarsaania⁴²³, jolla saatiin parempia tuloksia kuin mitä aikaisemmin oli saatu elohopealla. Tippuria hoidettiin sinkkisuolahuuhteluilla, erilaisilla syövyttävillä aineilla, hauteilla, arsenikilla ja alunalla. Toisen maailmansodan jälkeen lääkkeet kehittyivät, kupan hoitoon ryhdyttiin käyttämään penisilliiniä ja tippuriin antibiootteja.⁴²⁴ Prostituoitujen katsottiin olevan todellisia uhkatekijöitä levittäessään sukupuolitauteja. Asia liitettiin siveellisyyden heikentymiseen ja yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vaarantamiseen.⁴²⁵ Prostituoituina toimineet naiset saivat harvoin lapsia, raskaudet päättyivät usein keskenmenoon, koska etenkin kuppa heikensi sikiön elinmahdollisuuksia.⁴²⁶

6.4. Katuelämästä irtautuminen

Tamperelaisista, tässä yhteydessä tarkastelluista, koulutetuin oli kauppiaan tyttäreksi syntynyt Jenny, hän erosi selvästi taustaltaan toisista tamperelaisnaisista. Hän oli käynyt kansakoulun, viisi luokkaa tyttökoulua ja Liikemiesten Kauppaopiston. Työelämässä hän oli tehnyt konttorityötä saman työnantajan palveluksessa neljä vuotta. Työsuhde päättyi vuonna 1920, Jennyn ollessa 25-vuotias. Työsuhteen päättymisen syy oli vankeustuomio, mikä johtui varkaudesta ja avunannosta vangin karkaamiseen. Tämän jälkeen hänen voikin katsoa syrjäytyneen ja joutuneen elämässään huomattaviin vaikeuksiin. Vuonna 1925 Jenny on tuomittu irtolaisuudesta yleiseen työhön jo kolmannen kerran, tuomio oli vuosi ja kuusi kuukautta, vuoden 1926 hän on siten Lammilla työlaitoksessa. Vuonna 1927 hän on jälleen poliisin irtolaiskäsittelyssä, jolloin hänet tuomitaan kahdeksi vuodeksi yleiseen työhön. Jenny passitetaan tämän tutkielman aikajaksolla irtolaisuudesta yleiseen työhön vuosina 1927, 1930, 1933 ja 1935. Ei ole tietoa jatkuivatko passitukset irtolaistutkintaan vuoden 1936 jälkeen. Suurella todennäköisyydellä hän ei päässyt takaisin työelämäänsä. Hän ei ollut saanut mistään työpaikkaa vapauduttuaan vankilasta, koska epäili olevansa niin huonomaineinen etteivät työnantajat palkkaa häntä. Jenny on etsinyt ainoastaan konttorityötä, koska ei sano muuhun perehtyneensä,

⁴²³ Orgaaninen yhdiste jota ruiskutettiin lihakseen tai verisuoneen. Häkkinen 1995, 180.

⁴²⁴ Häkkinen 1995, 180.

⁴²⁵ Tuulasvaara-Kaleva 1988, 86.

⁴²⁶ Häkkinen 1995, 182, 184.

tehdastyöhön hän ei mielellään menisi. Eräässä kuulustelussa hän väittää veljensä olevan osakkaana eräässä helsinkiläisessä liikkeessä, mistä hänellekin on luvattu työpaikka. Poliisi pyytää Helsingin suojeluosastoa selvittämään asiaa. Siellä ei ole mitään tietoa Jennyn veljestä, eikä kyseisestä liikeyrityksestäkään. Vuonna 1935 poliisin kuuluistelussa Jenny pyytää kirjaamaan ylös pyyntönsä siitä, että hän pääsisi irtolaistuomiosta vapaaksi, koska hänen lähitulevaisuuden suunnitelmiaan oli perustaa liikeyritys. Poliisi on pyynnön kirjannut, mutta asiaa ei liene pidetty uskottavana, koska Jenny passitetaan maaherran tutkintaan ja sieltä yleiseen työhön, seitsemännen kerran.⁴²⁷

Kadulta päästiin myös pois, kuten eräs Suomeen vuonna 1921 neuvosto-Karjalasta pakolaisena saapunut Martta. Hän oli syntynyt vuonna 1906, hänen isänsä oli ammatiltaan puuseppä ja hän oli käynyt ainoastaan kiertokoulua. Martta oli tehnyt Tampereelle saavuttuaan alkuun tilapäistyötä hotelli Emmauksessa. Vakituisen työpaikan hän sai Tampereen Pellavatehtaalta, työsuhde kesti noin neljä vuotta ja päättyi vuonna 1929. Sen jälkeen hän sai työpaikan Merikannon karamellitehtaalta, mistä hänet erotettiin, koska hän oli sairastunut sukupuolitautiin. Martta passitettiin vuosina 1925, 1927, 1930 ja 1931 maaherran irtolaistutkintaan. Hänellä oli useita hoitajaksoja sukupuolitaudin takia yleisessä sairaalassa. Vuoden 1931 jälkeen häntä ei enää kuulusteltu irtolaisuuteen perustuen. Martta kuitenkin palaa pöytäkirjoihin vuonna 1936, tällä kertaa todistajan ominaisuudessa. Hänen ammatikseen on merkitty ”tehtaantyöntekijä” ja hän todistaa poliisille naapuriinsa muuttaneen naisen epäsiiveellisestä ja juopottelevasta elämäntavasta. Poliisi ei tuo tässä todistajan lausunnon perusteella laaditussa pöytäkirjassa millään tavalla esille Martan menneisyyttä. On siten pääteltävissä, että poliisi on antanut ihmisen elää rauhassa, kun hän on saanut todistettavasti työpaikan ja sitä kautta asiansa järjestykseen.⁴²⁸ On ymmärrettävää, että Martta on antanut todistajanlausunnon. Hän oli saanut työpaikan ja asunnon, ja elämä oli rauhoittunut monin tavoin. Kun samaan taloon muutti yleinen nainen, on ajateltavissa, että häntä saattoi huolestuttaa entiseen elämänpiiriin kuuluneiden ihmisten ilmaantuminen pihapiiriin, ehkä jopa entisten asiakkaidenkin.

Katuelämästä irtautuminen ei ollut helppoa, Antti Häkkinen (1995) pitää kriittisenä sitä, jos nainen oli toiminut prostituoituna yli viisi vuotta, sen jälkeen paluu niin sanotusti tavalliseen elämään oli vaikeampaa. Irtautumista hankaloitti ympäristön suhtautuminen. Naisten joiden tiedettiin olleen vankilassa, kärsivän alkoholismista ja sairastaneen sukupuolitauteja ei ollut helppoa päästä menetetyistä maineesta eroon. Osalla oli myös erilaisia mielenterveysongelmia, jotka usein johtuivat alkoholismista⁴²⁹, pitkälle edenneestä kuppataudista ja osin myös ympäröivän yhteisön asenteista naisia koh-

⁴²⁷ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927, 1930; Kuulustelupöytäkirjat 1933, 1935.

⁴²⁸ KA, Hml, Tampereen poliisilaitos, Huolto-osasto, Irtolaispöytäkirjat 1927, 1930, 1931; Kuulustelupöytäkirjat 1936.

⁴²⁹ Yleinen mielenterveysdiagnoosi oli ”juoppohulluus”. Häkkinen 1995, 211.

taan. Häkkisen mukaan Pia Leminen on osoittanut, että jotkut pystyivät prostituutiouran jälkeen hankkimaan niin sanotun normaalin elämän, mihin kuului työpaikka, mahdollinen avioliitto ja ehkä perheen perustaminen.⁴³⁰ Epäsiveellistä elämää Tampereella viettäneet naiset suurella todennäköisyydellä löysivät itselleen joko uuden kumppanin, avioituivat ”föörinsä” tai jonkun muun tuttavapiiriinsä kuuluneen miehen kanssa. Samassa sosiaalisessa viiteryhmässä eläneet eivät välttämättä tuominneet toisiaan menneisyyden perusteella yhtä ankarasti kuin valtaosa niin sanottua tavallista elämää eläneistä. Kun yhdellä jos toisella oli menneisyydessään asioita, joista haluttiin vaieta, oli usein kaikkien etu että niitä ei juurikaan muisteltu.

7. Loppupäätelmät

Michel Foucault’n vallan teoria oli teoreettisena viitekehyksenä sopiva tämän tutkielman aihepiirin tarkasteluun. Sen avulla oli mahdollista tarkastella niin poliisin kuin Tampereen kaupungin köyhäinhoitoviranomaisten harjoittaman kontrollin ja rankaisemisen muodostamia järjestelmiä käytännön tasolla. Irtolaiset olivat marginaaliryhmä, joka oli osa tätä valvonta- ja kontrollijärjestelmää, he olivat pääosin työttömiä ja vähävaraisia, jotka olivat riippuvaisia erilaisista yhteiskunnan tarjoamista tukitoimenpiteistä. Valtaan perustuvan hallintakoneiston kurinpitojärjestelmissä on nähtävissä se, mitä Tampereella toteuttivat muun muassa siveysetsivut ja köyhäinhoidon virkailijat. Myönnetty sosiaalinen tuki, esimerkiksi ruoka-apu, oli mahdollista menettää, mikäli yksilö ei käyttäytynyt yhteiskunnan silmissä toivotulla tavalla. Erilaiset tukitoimenpiteet olivat tutkielman tarkasteluajanjaksona vähäisiä ja se lisäsi riskiä ajautua hankkimaan elantoa osin rikollisilla tavoilla. Foucault’n määrittelemissä rikollisen ja lainrikkijan välisessä erossa toteutui käytännössä selkeästi se, kuinka irtolaisia kohdeltiin. Koko heidän elämäntapansa tuomittiin, poikkesihan se suuresti laajempien kansanosien tavasta elää, heitä voikin tarkastella enemmän lainrikkijan ominaisuudessa kuin varsinaisen rikollisen. Eräitä rankaisun muotoja teorian käytännön tasolla on oleskelukielto, tämä toteutui Tampereella siten, että irtolaisnaisia pidätettiin usein esimerkiksi kadulta perustuen heidän menneisyyteensä ja tuttuuteensa poliisin silmissä. Poliisi käytännössä rajoitti heidän oikeuttaan oleskella vapaasti julkisessa kaupunkitilassa. Rajoittaminen ei kuitenkaan jäänyt julkisen tilan tasolle, naisia pidätettiin ilmiantoihin perustuen myös yksityisasunnoista, matkailijakodeista ja hotelleista. Pakolliset lääketieteelliset toimenpiteet, kuten sukupuolitauditarkastukset ja määräykset sairastuneiden toimittamisesta sairaalahoitoon, ovat selkeästi olleet osa tätä kontrolli- ja rankaisujärjestelmää. Menetelmillä ei ollut

⁴³⁰ Häkkinen 1995, 210–211.

tarkoitus rangaista rikollista tekoa itsessään, vaan niiden avulla pyrittiin valvomaan poikkeavalla tavalla eläviä yksilöitä sekä saamaan heidät yhteiskuntakelpoisiksi.

Kategoria-analyysi mahdollisti metodina kahden tutkimuskysymyksen osalta keskeisimmät vastaukset, sekä avasi osaltaan tarkasteltavaksi sitä arkielämää, mitä irtolaisnaiset kaupungissa elivät. Pitkä aikarajaus, kymmenen vuotta, oli toinen oleellinen valinta tutkielman vastauksiin liittyen, sen avulla ilmiöstä sai kokonaisuudessaan luotettavamman ja tarkemman käsityksen, lyhyemmällä aikarajauksella moni seikka olisi jäänyt vaillinaiseksi ja oletusten tasolle.

Aikaisempi irtolaistutkimus on selkeästi osoittanut, että laki ei ollut kaikille sama. Tämäkään tutkielma ei anna virallista vastausta siihen, miksi näin oli. Oletukseni on, että kyseessä oli yhteiskunnassa vallalla olleet patriarkaaliset valtarakenteet, joita ei edes kyseenalaistettu. Naisten seksuaalisuutta kontrolloitiin ja naiset nähtiin miehen viettelijänä, aviotonta lasta ja sukupuolitauteja paheksuttiin ja ajankohdan kristillismoraaliset arvot sanelivat pitkälti ihmisten arkikäyttäytymistä.

Miehiin verrattuna naisten osuus passituksista oli noin 30 prosenttia. Tutkielmassa on aineiston pohjalta selvästi osoitettu, että pääasiassa naiset passitettiin maaherran irtolaistutkintaan Tampereelta ainoastaan kerran. Eräänä merkittävänä tekijänä vain yhteen passitukseen voi pitää sitä, että irtolaispidätykseen johtanut elämäntilanne vaikuttaa useimmilla olleen olosuhteista, esimerkiksi työttömyydestä ja taloudellisesta ahdingosta johtunut väliaikainen vaihe ja selviytymiskeino. Suurin osa selvisi huonojen aikojen jälkeen takaisin työelämään tai avioitui, osa jäi toki pysyvästi viettämään katuelämää.

Pöytäkirjoissa on selkeästi havaittavissa ero kerran tai useammin irtolaistutkintaan passitettujen välillä. Ensikertalaiset kertovat melko avoimesti asioistaan ja tekemisistään. He mainitsevat useimmissa tapauksissa myös sen mieshenkilön nimen, jonka kanssa he ovat juopotelleet ja viettäneet epäsiiveellistä elämää, mikäli se oli tiedossa. Useamman kerran passitettujen kohdalla tilanne on toinen. Vaikka epäsiiveellisyys, tai haureuden harjoitus, olisi todistettukin, he kielsivät sitkeästi poliisin väitteet. Heidän kanssaan epäsiiveellistä elämää oli viettänyt tavallisimmin ”eräs tuntematon mies [tai miehet]”. Useissa pöytäkirjoissa, joissa esiin nousi alkoholinkäyttö tai haureudenharjoitus, toistuu tietty kaava. Alkoholiasioissa naiset selittivät usein, että he itse eivät ole alkoholia ostaneet, vaan joku mieshenkilö oli sitä tarjoillut. Haurudessa vastuuta siirrettiin samoin tavoin seksuaalipalvelun ostajalle, he itse eivät olleet määränneet aktista mitään hintaa, mieshenkilö oli omasta tahdostaan

halunnut maksaa. Tällä tavoin on saatettu pyrkiä vaikuttamaan poliisin irtolaiskäsittelyn lopputulokseen, naisten kannalta myönteisellä lopputuloksella.

Valtaosa irtolaistutkintaan passitetuista oli nuoria, 15–30-vuotiaita oli noin 83 prosenttia, naisten mediaani-ikä oli 24-vuotta. Tähän ikäryhmään sijoittuvat olivat tyypillisiä kaupunkiin työn perässä muuttaneita. He olivat useimmiten naimattomia ja lapsettomia, mikä osaltaan vaikutti siihen, että he olivat niitä, joita irtisanottiin laman aikana helpommin kuin perheen elatuksesta vastanneita työntekijöitä.

Irtolaisnaisten ja poliisin kohtaamiset tapahtuivat pääasiassa julkisissa tiloissa, kuten kaduilla, puistoissa ja toreilla. Näistä paikoista, samoin kuin yksityiskodeista, tamperelaisnaisia pidätettiin suuremmassa määrin kuin ulkopaikkakuntalaisia. Tilanne oli päinvastainen matkailijakoti- ja hotellipidätyksissä, samoin kuin poliisin siirroissa muista poliisipiireistä siveysosestoon irtolaiskäsittelyyn. Pidätyksistä noin 53 prosenttia tehtiin ilta- ja yöaikaan, minkä voi katsoa olleen kokonaisuudesta ehkä vähäinenkin osuus. Kriteeriksi riitti se, että joku asetuksen pykälästä täyttyi, naisen ei henkilökohtaisesti tarvinnut tehdä pidätystilanteessa mitään yleistä järjestyksenpitoa loukkaavaa. Se, että he joutuivat selvittämään poliisille keskustassa oleskelunsa syyn, kertoo osaltaan siitä, että heidät nähtiin pääasiassa tuomittavien ominaisuuksiensa perusteella. Poliisi ei ole ilmaissut missään pöytäkirjassa täysin uskovansa erilaisia selityksiä, on ilmeisesti oletettu, että jos kyseessä on prostituoitu, tai muuten seksuaalisesti vapaamielinen nainen, he ovat pääasiassa liikkeellä epäilyttävissä tarkoituksissa. Naisten elämästä tavallaan suljettiin pois se mahdollisuus normaaliin elämään, että irtolainen tai prostituoitu voisi käydä päivittäisillä ostoksilla, elokuvissa, iltamissa tai teatterissa.

Irtolaispidätyksissä työttömyys ja varattomuus olivat pääasiallisina tekijöinä lähes kaikissa pöytäkirjoissa, mikä selittyy suurelta osin kaupunkia koetelleella taloudellisella lamakaudella. Kun menetettiin työ, menetettiin useimmissa tapauksissa asuntokin, heidän voi katsoa olleen näistä syistä johtuen oman aikansa syrjäytyneitä. Asunnottomia tamperelaisnaisia oli hieman alle 30 prosenttia ja ulkopaikkakuntalaisia noin 70 prosenttia. Heille oli tyypillistä piiloasunnottomuus, yleensä asunto jaettiin jonkun toisen, tai useamman, naisen kanssa. Toisinaan asuttiin yhdessä jonkun miehen kanssa, jolloin kyseessä voi katsoa olleen myös vakiintunut, nykyisen avoliiton kaltainen, seurustelusuhde. Ainostaan yhdessä tapauksessa on yövytty muun muassa metsässä.

Ulkopaikkakuntalaiset naiset saapuivat Tampereelle useista syistä johtuen. Lähialueiden naisia kutsui ehkä tuttu kaupunki, missä tavattiin ystäviä ja vietettiin aikaa. He olivat niitä, joilla oli ollut kau-

pungissa työpaikka ja jotka laman jälkeen todennäköisesti työllistyivät melko helposti. Toisena ryhmänä voi katsoa olevan seikkailijat. He olivat lähteneet Tampereelle yleensä jonkun tuttavansa houkuttelemana, seikkailunhalusta, tai heillä oli joku naistoveri kotikaupungista seurassaan. Heitä ei juuri kirjattu toistamiseen poliisin kuulustelupöytäkirjoihin. Kolmantena ryhmänä ovat prostituoidut, jotka saapuivat kaupunkiin ansaitsemaan, heidän lukumääräänsä on vaikea osoittaa varmuudella, mutta suurin osa myönsi epäillyn haureuden harjoituksen. Tästä ryhmästä osa palasi uudemman kerran Tampereelle.

Eräinä merkittävinä tekijöinä irtolaispidätyksissä olivat epäsiveellisyys ja haureuden harjoitus, jota epäiltiin noin 60 prosentilla. Näistä tamperelaisia oli noin 80 prosentissa pidätyksistä ja ulkopaikkakuntalaisia noin 53:ssa. Tamperelaisnaisista käytännössä sama prosenttiosuus myönsi epäsiveellisyyden ja haureuden, ulkopaikkakuntalaisilla osuus oli noin 80 prosenttia. Epäsiveellinen käyttäytyminen vaikuttaa usein olleen monen tekijän summa. Iltaa aloitettiin jonkun tyttötoverin seurassa, toisinaan alkoholin siivittämänä. Puistoravintola oli monissa tapauksissa se paikka, missä tavattiin miehiä, joiden seurassa jatkettiin illanviettoa. Yksi asia saattoi helposti johtaa toiseen, etenkin jos alkoholi oli poistanut estoja. Matkailijakotiin oli yleensä päädytty yhteisymmärryksessä, mies saattoi kustantaa majoituksen, mutta muuta korvausta ei välttämättä suoritettu. Osalla naisista oli vakituinen, tai useampia satunnaisia, seksuaalikumppaneita, ennen avioitumistaan. Näissä kohtaamisissa on voinut olla kyseessä myös inhimillinen, toisen ihmisen läheisyyden kaipuu, jolloin rahallisesta korvauksesta ei ole edes keskusteltu.

Haureuden harjoittamisessa on havaittavissa eri kategorioita. Vaikuttaa enemmänkin olleen niin, että on ehkä tartuttu eteen tulleeseen tilaisuuteen, sen sijaan että oltaisiin aktiivisesti etsitty seksuaalisesta kanssakäymisestä maksavaa miesseuraa. Taloudellisesti huonossa asemassa prostituution harjoittaminen on useimmille ollut selviytymiskeino epätoivoisessa elämäntilanteessa. Toinen kategoria on nuoret, seikkailunhaluiset naiset, jotka kustansivat oleskelunsa prostituutiolla hankituilla varoilla. Kolmantena voi pitää niitä naisia, jotka olivat sanoutuneet irti työpaikoistaan ja ryhtyneet prostituoiduiksi. He olivat usein sitä mieltä, että prostituutiolla ansaitsee elantonsa helpommin kuin tehtaassa. Heidän keskeinen ominaispiirteensä oli nuori ikä. Ammattilaisprostituoidut olivat niitä, jotka vaikuttavat pitäneen työn ja vapaa-ajan erillään. He eivät yleensä olleet pidätettäessä nauttineet alkoholia, sillä on ehkä haluttu pitää tilanteen kontrolli paremmin omissa käsissä ja olla herättämättä humalatiilan johdosta poliisin huomiota. Eräs näkyvä seikka oli, että pidätettäessä kaksi naista haureuden harjoittamisesta, kyseessä oli useissa tapauksissa iäkkäämpi nainen houkuttelijana ja nuorempi, kokemattomampi houkuteltavana. Voi myös olla niin, että vanhempi on parantanut omia

ansaintamahdollisuuksiaan siinä ohella, kun nuorempi on herättämässä asiakkaiden mielenkiintoa, monesti nainen, tai naiset, olivat lähteneet kahden miehen mukaan. Kaikilla naisilla oli aktiivinen sukupuolielämä, ja esimerkiksi tamperelaisista sukupuolitauteja oli sairastanut aikaisemmin noin puolet ja pidätettäessä noin 15 prosenttia.

Alkoholi kuului kiinteänä osana joidenkin elämään. Osalla kyseessä oli nuoruuteen kuuluva hauskanpito, jolloin alkoholi oli usein osana esimerkiksi illanviettojen ja merkkipäiväjuhlien tarjoilua. Joillekin alkoholista oli tullut selkeästi ongelma. Nämä naiset joivat suuria määriä niin, että he olivat usein menettäneet muistinsa. He joivat yleensä vahvoja alkoholijuomia, kuten spriitä, ja pääasiassa miesseurueissa. Näitä alkoholisoituneita naisia miehet ovat selkeästi käyttäneet hyväkseen. Tavallista oli, että nainen harjoitti sukupuoliyhteyttä jopa 2–4 miehen kanssa vuorotellen, usein esimerkiksi jossakin metsikössä, proomussa tai yksityisasunnossa, yleensä alkoholia vastaan. Vaikuttaa kuitenkin myös siltä, että osassa tapauksista nainen on ollut yksi porukasta, ja toisinaan saattanut olla jonkun kanssa sukupuoliyhteydessä, mutta se on tapahtunut enemmänkin omasta halusta. Näissä ryhmissä alkoholinkäyttö vaikuttaakin olleen pääsääntöisesti seuruetta yhdistävä tekijä. On saatettu yhdessä hankkia alkoholia ja juoda sen henkilön rahoja, jolla niitä on kulloinkin ollut.

Joidenkin naisten aggressiivisuus, tai passiivinen vastarinta, kertoo osaltaan siitä, että heidän elämänsä on ollut raskasta, taloudellisesti tiukkaa ja toisinaan epätoivoista. Stressitila purkautui usein pidätyksen tehneeseen poliisiin, ja sen voi katsoa olleen monen tekijän summa. Kaikki eivät vaikuta myöskään välittäneen siitä, mitä ulkopuoliset hänestä ja pidätystilanteesta ajattelevat. Naiset ovat varmasti olleet käytännössä jatkuvassa stressitilassa, koska heillä ei ole koskaan voinut olla täyttä varmuutta siitä joutuvatko he mahdollisesti pidätetyksi. Jossakin vaiheessa vaikuttaakin tapahtuneen siten, että muiden ihmisten paheksunnalla, tai viranomaistenkaan toiminnalla, ei ole enää mitään merkitystä. Tällöin on havaittavissa, että esimerkiksi julkinen päihteidenkäyttö alkaa tuntua normaaliin elämään kuuluvalla ajanvietteellä, eikä sitä koeta tarpeelliseksi peitellä tai salata yhteiskunnan normien mukaan eläviltä.

Tamperelaisnaisista valtaosa, noin 80 prosenttia oli syntynyt muualla kuin Tampereella. Kaupunkiin muutettiin ensisijaisesti työnetsintään. Perhetausta oli työväenluokkainen, suurelta osin isät olivat ammatiltaan työmiehiä. Useimmat olivat syntyneet aviovanhemmille ja he olivat itse vielä naimattomia. Lähes kaikki olivat käyneet joko osan tai koko kansakoulun, heitä oli noin 80 prosenttia. Vähäinen koulutus ei tarkoittanut sitä, että naiset olisivat olleet järjestään tyhmiä tai yksinkertaisia. Joistakin pöytäkirjoista naisten nokkeluus, nopea tilannetaju, ja joillakin älykkyys nousee selvästi esille.

Lisäksi he vaikuttavat olleen erittäin tietoisia aikansa lainsäädännöstä ja kuinka irtolaistuumion pystyi välttämään.

Naiset olivat aloittaneet itsenäisen elämän melko varhain. Useimmiten työnteko oli aloitettu jo lapsena, oman ikätason mukaisissa tehtävissä, kuten paimenena. Viimeistään rippikoulun päätyttyä oli tavallista muuttaa omilleen, etenkin maalaisnuorilla. Kaupungissa saatettiin ensi alkuun työskennellä palveluksessa, mutta usein melko pian oli saatu työpaikka jostakin tehtaasta, eniten naisia oli työllistänyt Finlayson.

Kuten aiemmin tässä tutkielmassa on kiistattomasti osoitettu, irtolaisuus kaikkine siihen liittyneine piirteineen oli pääasiassa työttömyydestä ja varattomuudesta johtunut väliaikainen elämänvaihe. Osa kuitenkin oli alkoholisoitunut, heillä saattoi olla mielenterveysongelmia ja muitakin sairauksia. He eivät päässeet irtaantumaan kadulta, ja useissa tapauksissa on oletettavaa että heidän elämänsä saattoi päättyä suhteellisen varhain. Toisilla vapaa sukupuolielämä ja mahdollinen alkoholinkäyttö oli osaltaan nuoruuteen ja kokeilunhaluun kuulunut elämänvaihe. Kun löydettiin työpaikka tai puoliso, ja kun tuli ikää, elämä alkoi monilla rauhoittua. Pakolaisena Tampereelle saapuneen Martan tarina onkin selkeä esimerkki siitä, miten suurimmalle osalle vaikuttaa käyneen. Aiemmin poliisin silmätikkuna kaupungissa liikkuneilla naisilla oli mahdollisuus päästä kiinni niin sanottuun normaaliin elämään, jolloin myös muun ympäristön paheksunta saattoi hiljalleen vähentyä. Keskeisenä havaintona voi pitää sitä, että irtolaisasetus oli mielivaltaisesti sovellettavissa oleva lainsäädännön osa ja etenkin naiset saivat kärsiä siitä.

8. Lähteet ja kirjallisuus

I ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Hämeenlinnan toimipiste (Hml)

Tampereen poliisilaitos

Huolto-osasto

Irtolaispöytäkirjat 1927–1932.

Kuulustelupöytäkirjat 1933–1936.

Päiväkirjat pidätettyinä olleista henkilöistä 1927–1931.

Lääninhallituksen päätökset irtolaisia koskevissa asioissa 1931–1932.

II PAINETUT LÄHTEET

Tampereen kaupunginarkisto (TKA)

Kertomus Tampereen kaupunginvaltuuston toiminnasta 1929.

Kertomus Tampereen kaupungin kunnallishallinnosta 1928, 1930.

Kertomus Tampereen kaupungin naisten työttömyyskomitean toiminnasta 1932–1933.

Kertomus Tampereen kaupungin naisten työttömyystoimikunnan toiminnasta 1932–1933.

Kertomus Tampereen kaupungin työttömyyshuoltotoimikunnan toiminnasta 1931–1932, 1932–1933.

Kertomus Tampereen kaupungin sosiaalilautakunnan toiminnasta 1932.

Tampereen kaupungin köyhäinhoito 1929, 1931, 1934, 1935.

Tampereen kaupungin terveydenhoitolautakunnan kertomukset 1927–1936.

Tampereen kaupungin työnvälitystoimiston vuosikertomus 1933.

Tampereen kunnan työnvälitystoimiston kertomus 1929.

Tampereen Lastensuojelulautakunnan ja lastenvalvojan toimintakertomus vuodelta 1927.

Poliisimies. Poliisijärjestöjen äänenkannattaja. Vuosikerta, nro 9, 1933.

Tampereen kaupunginarkisto (TKA), Tampereen kaupungin poliisijärjestys 1922, 3, 27.

III KIRJALLISUUS

Aaltonen, Sanna & Högbacka, Riitta, (toim.), *Umpikujasta oivallukseen. Refleksiivisyys empiirissä tutkimuksessa*. Tampere University Press, 2005.

Ahtiainen, Pekka et al. (toim.), *Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseymmärryksen jäljillä*. Hanki ja jää, Helsinki, 1994.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma, *Suomalaista sosiaalipolitiikkaa*. 4. painos (1. painos 2000), Vastapaino, Tampere, 2012.

Foucault, Michel, *Tarkkailla ja rangaista*. Teos ilmestyi ensimmäisen kerran Otavan kustantamana 1980. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 2005.

Friberg, Pirita, 'Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa'. Teoksessa Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus Oy, 2017.

Granfelt, Riitta, 'Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta'. Teoksessa Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.), *Varjoja naiseudessa*. UNIPress, 2015.

Haahtela, Riikka, *Asiakkuuksien rakentuminen asunnottomille suunnatussa naistyössä*.

Acta Universitatis Tamperensis 2023, Tampere University Press, Tampere, 2015.

Haapala, Pertti & Markkola, Pirjo, *Se toinen (ja toisten) historia*. Historiallinen aikakauskirja 115, 4. Suomen historiallinen seura, Helsinki, 2017.

Haapala, Pertti, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1986.

Haimila, Marjo, 'Kiittämättömät vieraat. Venäläiset pakolaiset Suomessa 1918–1921'. Teoksessa Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo (toim.), *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Vastapaino, Tampere, 1996.

Heikkilä, Katariina, *Naislainrikkojiin liitetyt institutionaaliset kategoriat rikosseuraamusalan lehdissä vuosina 1984–2006*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, 2009.

Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla, *Teksti työnä, virka kielenä*. 2. painos, Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Helsinki, 2000.

Heikkinen, Vesa, *Kielen voima*. Oy Yliopistokustannus University Press Finland. Gaudeamus, Helsinki 2007.

Helne, Tuula, 'Kilpailukyky-yhteiskunnan tabut ja niiden (vähemmän) inhimilliset ja (vähemmän) sosiaaliset seuraukset'. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli, (toim.), *Tabujen kahleet*. Vastapaino, Tampere, 2009.

Hiidenmaa, Pirjo, 'Työ ja kieli'. Teoksessa Heikkinen, Vesa & Hiidenmaa, Pirjo & Tiililä, Ulla, *Teksti työnä, virka kielenä*. 2. painos, Gaudeamus Kirja. Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd. Helsinki, 2000.

Häkkinen, Antti, 'Maksettua rakkautta. Prostituutiokulttuuria Helsingissä 1800-luvulta nykypäivään'. Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari, (toim.) *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus Kirja, Tampere, 1994.

Häkkinen, Antti, *Rahasta vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki, 1995.

Häkkinen, Antti, 'Kaupungin reunoilla – Helsinkiläistä alamaailmaa etsimässä'. Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Vastapaino, Tampere, 2015.

Häggman, Kai, 'Pitkä tie ulkoluvusta järjestelmällisen lukemisen taitoon'. Teoksessa Häggman, Kai, et al. *Suomalaisen arjen historia. Säätäjien Suomi*. Weilin + Göös Oy, 2007.

Jallinoja, Riitta, 'Miehet ja naiset'. Teoksessa Valkonen et al. *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenteellistumisen aikana*. Wsoy, 1985.

Jansson, Julia, 'Lahjomattoman vakaa, kykenevä ja valistunut. Poliisikoulutuksen vaiheet pystymetsästä korkeakouluun'. Teoksessa Jansson, Julia & Kari, Markus & Kokkonen, Ilja & Kostiainen, Aura, *Muodollisesti pätevä? Poliisikoulutus itsenäisessä Suomessa*. Poliisiammattikorkeakoulu, 2018.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Johdatus kategoria-analyysiin*. Vastapaino, Tampere, 2012.

Jokinen, Eeva, *Aikuisten arki*. Gaudeamus Kirja Oy, 2005.

Jutikkala, Eino, *Tampereen historia 3, vuodesta 1905 vuoteen 1945*. [historiatoimikunta: Lauri Santamäki... et al.], Tampereen kaupunki, 1979.

Juvonen, Tuula, 'Seksuaalisen ruumiin jäljillä.' Teoksessa Kinnunen, Taina & Puuronen, Anne (toim.), *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., Helsinki, 2006.

Järvinen, Margaretha & Olafsdottir, Hildigunnur, 'Drinking patterns among women in the nordic countries'. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina (edit.), *Women, alcohol and drugs in the nordic countries*. Nordic Council for Alcohol and Drug Research, NAD-PUBLICATION No:16, Helsinki, 1989.

Kaarninen, Mervi, *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Bibliotheca historica 5. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki, 1995.

Kainulainen, Heini, 'Poliisit ja rosvot. Salaisen tiedon jäljillä.' Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.) *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Vastapaino, Tampere, 2015.

Karkulehto, Sanna, 'Seksuaalisen ruumiin modernit teoriat'. Teoksessa Kinnunen, Taina & Puuronen, Anne (toim.), *Seksuaalinen ruumis. Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd., Helsinki, 2006.

Katajala-Peltomaa, Sari & Vuolanto, Ville, *Lapsuus ja arki antiikissa ja keskiajalla*. Gaudeamus Helsinki University Press, 2013.

Kemppainen, Mikko, 'Työväenliikkeen naiskirjailijoiden perhe- ja avioliittokritiikki 1900-luvun alun suomalaisissa työväenlehdissä'. Teoksessa Hytönen, Kirsi-Maria & Laine-Frigren, Tuomas *Työläisperhe arjessa ja kriiseissä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 2015. Väki Voimakas 28.

Keski-Petäjä, Miina, 'Kielletty aborttihalu. Potilaskertomukset abortin sosiaalihistoriallisen tarkastelun pohjana.' Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.), *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus Kirja, Tampere, 1994.

Kontula, Anna, *Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa*.

Sähköinen väitöskirja, Acta Electronica Universitatis tamperensis 802, 2008.

Kontula, Osmo, *Nuorten sukupuoliasioita koskevan moraaliajattelun kulttuurinen ja sosiaalinen tausta*. Kansanterveystieteen julkaisuja M 104: 1989. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos, Helsinki, 1989.

Koskimies, M. E. (Sisäasiainministeriön toimeksiannosta laatinut), *Poliisimiehen lakikirja*. Toim. laajennettu painos, Valtioneuvoston kirjapaino, Helsinki, 1934.

Lagerspetz, Kirsti, *Naisten aggressio*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 1998.

Louhivaara, Maija, *Tampereen kadunnimet*. Tampereen museoiden julkaisuja 51, Tampere, 1999.

Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), 'Miksi Erilaisuus?'. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere, 2003.

Lämsä, Anna-Liisa, *Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa*. Oulu University press, 2009.

Markkola, Pirjo, 'Marginaali historian keskipisteessä'. Teoksessa Peltola, Jarmo & Markkola, Pirjo, (toim.), *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Vastapaino, Tampere, 1996.

Massey, Doreen, 'Paikan käsitteellistäminen'. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Erilaisuus*. Vastapaino, Tampere, 2003.

Nygård, Toivo, *Irtolaisuus ja sen kontrolli 1800-luvun alun Suomessa*. Jyväskylän yliopisto, Studia historica Jyväskylänensia. Jyväskylä, 1985.

Nygård, Toivo, *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena kustannus Oy, Jyväskylä, 1998.

Parikka, Raimo, 'Huono-osaisuus historiallisena jatkuvuutena'. Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.), *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus Kirja, Tampere, 1994.

Pekkarinen, Elina, 'Näkymättömiksi suojellut lapset'. Teoksessa Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.), *Salattu, hävetty, vaiettu. Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Vastapaino, Tampere, 2015.

Peltola, Jarmo, *Työllisyys, työttömyys ja huolenpito. Yhteiskunta Tampereella 1928–1938*. Tampere University Press, 2008.

Peltola, Jarmo, *Lama, pula ja työttömyys. Tamperelaisperheiden toimeentulo 1928–1938*. Tampere University Press, 2008.

Peltola, Jarmo, *Työmailla, kabineteissa ja kaduilla. Valta ja lamapolitiikka Tampereella 1928–1938*. Tampere University Press, 2008.

Poutanen, Mary-Ann, 'The Homeless, the Whore, the Drunkard, and the Disorderly: Contours of Female Vagrancy in the Montreal Courts, 1810–1842'. Teoksessa McPherson, Kathryn & Morgan, Cecilia & Forestell, Nancy M. (edit.), *Gendered Pasts: Historical Essays in Femininity and Masculinity in Canada*. Oxford University Press Canada, 1999.

Pukero, Päivi, *Epämääräisestä elämästä Kruunun haltuun. Irtolaisuuden ja huono-osaisuuden kontrolli Itä-Suomessa 1860–1885*. Joensuun yliopistopaino, Joensuu, 2009.

Puuronen, Vesa, *Nuorisotutkimus*. Vastapaino, Tampere, 2016.

Ritamies, Marketta, *Sinappikylvystä ehkäisytablettiin. Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D44/2006.

Saarimäki, Pasi, 'Aviottomien lasten elatuksen eettinen tutkiminen'. Teoksessa Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus Oy, 2017.

Salmose, Karen, 'Women's use of alcohol in a historical perspective'. Teoksessa Haavio-Mannila, Elina (edit.), *Women, alcohol and drugs in the nordic countries*. Nordic Council for Alcohol and Drug Research, NAD-PUBLICATION No:16, Helsinki, 1989.

Salovaara, Ulla, *Rikoksista tuomitut naiset. Yhteisöstä erottaminen ja takaisinliittymisen mahdollisuudet*. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus, Acta Poenologica 1/2019.

Sinisalo, Uuno (toim.), *Tamperealaisia kaskuja*. Toinen painos, Tampere-Seura, 1965.

Sulkunen, Irma, *Retki naishistoriaan*. Hanki ja jää, Helsinki, 1991.

Suoninen, Eero, 'Identiteettien rakentuminen'. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero, *Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Johdatus kategoria-analyysiin*. Vastapaino, Tampere, 2012.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki, 2002.

Tuulasvaara-Kaleva, Tiina, *Prostituoitujen valvonta- ja rankaisusäädökset 1875–1939*. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampere, 1988.

Vainio-Korhonen, Kirsi 'Vastuullinen historia'. Teoksessa Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari *Historiantutkimuksen etiikka*, Gaudeamus Oy, 2017.

Vainio-Korhonen, Kirsi, *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS9, Helsinki, 2018.

Viikari, Aimo, *Järjestysmies Tihlmanista korttelipoliisiin. Tampereen poliisilaitos 1891–1991*. Kirjapaino Öhrling, Tampere, 1991.

Virolainen, Vera, *Uhrista itsensä puolustajaksi? Kategoria-analyysi naisvankien väkivallan uhriuden ja tekijyyden yhteenkietoutumista ja toimijuudesta*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma, Tampere, 2014.

Virrankoski, Pentti, *Suomen historia. Toinen osa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2001.

Vähätalo, Kari, 'Suomalainen huono-osaisuuden tutkimus 1980- ja 1990-luvuilla'. Teoksessa Heikkilä, Matti & Vähätalo, Kari (toim.), *Huono-osaisuus ja hyvinvointivaltion muutos*. Gaudeamus Kirja, Tampere, 1994.

Yuval-Davis, Nira, *Intersectionality and Feminist Politics*. European Journal of Women's Studies, SAGE Publications, 2006.

IV INTERNET-LÄHTEET

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/916839?page=1>, s. 42–45. Luettu 24.2.2022.

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti>. Aamulehti (AL), 1927, 1928, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935.

<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/joutomies?searchMode=all>. Luettu 8.3.2022.

<https://app.rahamuseo.fi/calculator>. Viitattu 26.2.2022, 4.3.2022, 5.3.2022, 6.3.2022, 7.3.2022, 8.3.2022.

<https://app.rahamuseo.fi/?calculator=true>. Viitattu 24.2.2022

<https://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>. Viitattu 23.3.2021, 25.3.2021, 14.1.2022, 15.1.2022.

<https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>. Luettu 26.3.2021.

<https://www.tampere.fi/tiedostot/t/uBhtLNqvT>

[Tampereen kaupungin tilastollinen vuosikirja 2014–2015.pdf](#). Luettu 15.2.2022, 16.2.2022, 7.3.2022.

<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000008547907.html>. Luettu 10.4.2022.

V MUUT

Saarinen, Lea, (s. 1936), Tampere, vanhempi rikoskonstaapeli (evp). Haastattelu 14.2.2019, kesto 02:08:00, haastattelija Irja Lehtonen, tekijän hallussa. Äänitallenne lahjoitettu Lea Saarisen suostumuksella myös Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon 21.2.2019.

Vapriikin kuva-arkisto.

Virolainen, Vera, 7.4.2020, *Kategoria-analyysi sosiaalityön ja väkivaltatutkimuksen menetelmänä*, Tampereen yliopisto.

Liite 2. Elinkustannuksia ja rahanarvoa

Käsittelylukujen alaviitteissä nykyrahaksi muutetut summat perustuvat kussakin tapauksessa kyseessä olleen vuoden rahanarvoon. Taulukko antaa osviittaa 1920–1930-lukujen elinkustannuksista. Hinnat on muutettu nykyrahaan vuoden 1931 rahanarvosta.

Taulukko 9. Elinkustannuksia ja tuloja.

Tuotehinta/elinkustannus/tulo*	Keskihinta 1927*	Keskihinta 1931*	Keskihinta 1936*	Hinta nykyrahassa**
Maito, kuorittu, 1 l	0,72 mk	0,54 mk	0,50 mk	0,21 euroa
Meijerivoi, 1 kg	34,21 mk	23,78 mk	25,38 mk	9,10 euroa
Perunat, vanhat, 5 l	3,43 mk	2,80 mk	2,81 mk	1,07 euroa
Ruisleipä, pehmeä, halvin laji, 1 kg	3,88 mk	3,40 mk	3,46 mk	1,30 euroa
Kahvi, paahtamaton, 1 kg	35,39 mk	27,12 mk	24,96 mk	10,38 euroa
Vuokra: keittiö ja kaksi huonetta, kk	486,92 mk	491,32 mk	370,78 mk ⁴³¹	188,11 euroa
Lämpö: koivuhalot, kotiin ajettuna, 4 m ³	308,11 mk	239,80 mk	243,14 mk	91,81 euroa
Sähkö, kWh	3,49 mk	3,41 mk	3,11 mk	1,31 euroa
Verot: kunta, 100:aa markkaa kohden	7,16 mk	7,63 mk	8,89 mk	2,92 euroa
Verot: kirkko, 100:aa markkaa kohden	0,73 mk	0,85 mk	0,92 mk	0,33 euroa
Työmiehen keskituntipalkka 1931**	8,10 mk	8,23 mk	7,09 mk	3,15 euroa
Työmiehen keskituntipalkka 2022**	-	-	-	17,36 euroa

Lähteet: * <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/916839?page=1>, s. 42–45, viitattu 24.2.2022. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/916912?page=73>, viitattu 13.3.2022. <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/916807?page=29>, viitattu 13.3.2022. ** <https://app.rahamuseo.fi/?calculator=true>, viitattu 24.2.2022.

Taulukko 10. Rahanarvoa 1927–1936 euroihin muutettuna

Markka/euro	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936
1 mk	0,33	0,32	0,32	0,35	0,38	0,39	0,40	0,40	0,40	0,40
10 mk	3,29	3,21	3,24	3,52	3,83	3,86	3,98	4,02	3,98	3,98
100 mk	32,90	32,11	32,36	35,22	38,29	38,64	39,84	40,22	39,84	39,84
1 000 mk	329,02	321,14	323,61	352,23	382,87	386,39	398,36	402,21	398,36	398,36

Lähde: <https://app.rahamuseo.fi/?calculator=true>, viitattu 24.2.2022.

⁴³¹ Tämän vuoden tilastossa, muista poiketen, vuokrataso koski yhden huoneen ja keittiön asuntoa.